

Standardutvikling basert på konsensus

En studie av prosessen bak Levende Skog – standard for bærekraftig skogforvaltning

Maria Sølversen

Masteroppgave ved Senter for Teknologi, Innovasjon og Kultur

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2008

Sammendrag

Studien undersøker prosessen bak Levende Skog-standarden og har som mål å bidra til en forståelse av hva som skjer i den sosiale prosessen der standarden utvikles og revideres. Gjennom å kombinere teoretiske verktøy, som grenseobjekter, standardiserte pakker, samproduksjon og stabilisering av representasjoner, med metodologiske verktøy, som kvalitative intervjuer og dokumentanalyse, belyses forhold rundt organiseringen av samarbeidet og hvilke strategier deltakerne i Levende Skog benytter i forhandlingene med hverandre. Studien viser også hvordan det er mulig for flere ulike organisasjoner å samarbeide om å skape et produkt, og hvilke faktorer som bidrar til å forme samarbeidsprosessen og deltakernes strategier.

Gjennom en kvalitativ analyse av hva som foregikk i utvikling og revisjon av Levende Skog-standardens tegner studien et bilde av hvordan utvikling og revidering av en standard ikke bare baserer seg på innhenting av "riktig" kunnskap, men i aller høyeste grad er en sosial prosess der det endelige resultatet baserer seg på en rekke forhandlinger, valg og kompromisser mellom divergerende synspunkter. Aktørene som deltar i utvikling og revisjon av standarden benytter hovedsakelig tre strategier og argumenttyper for å etablere sine synspunkter som dominerende i standarden: kritikk av manglende nøytralitet og strukturell makt, ekskludering av andre aktørers kompetanse gjennom å definere den som uvitenskapelig eller utilstrekkelig, og forskyvninger av fenomener mellom den sosiale og den naturlige orden, for slik å enten inkludere dem som noe mennesker kan kontrollere, eller definere dem som noe mennesker ikke har mulighet til å ha full kontroll over. Strategiene muliggjøres i stor grad av egenskaper ved den kunnskap det er mulig å få om skog som vitenskapelig objekt: skogen er vanskelig å kvantifisere, og kunnskapen er ofte sterkt knyttet til den lokaliteten der den ble produsert. Kunnskapen på skogfeltet preges derfor av kompleksitet og usikkerhet, noe som åpner for ulike tolkninger og forståelser.

Forord

Det er mange som skal ha takk for at denne studien ble gjennomført:

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle de nåværende og tidligere representanter i Levende Skog, som ga av sin tid for å fortelle om sine synspunkter og opplevelser.

Informantene bidro med informasjon jeg aldri ville ha kunnet få gjennom skriftlige kilder - uten dere ville ikke denne studien ha vært mulig å gjennomføre. Rådet for Levende Skog skal også ha stor takk for å ha ordnet med tilgang til arkiver og informert sine representanter om mitt prosjekt.

Takk går selvfølgelig til alle venner og venninner, men noen navn skal også nevnes:

Veileder Sissel Myklebust skal ha stor takk for konstruktiv kritikk og tilbakemeldinger, oppmuntring og støtte på veien. Kusine Carina, og Morten – takk til dere begge for språkvask og gjennomlesning. Silje, for at du holdt ut faglige diskusjoner selv om det vel strengt tatt er samfunnsøkonomi som er ditt felt. Julie, for språkbidrag, knekkebrød og kaffepauser. En ekstra takk til tannlege Sazan Bajalan, og helt til slutt, Mappa og Nina – som er verdens beste familie.

Innhold

SAMMENDRAG	3
FORORD	5
INNHold	7
1. INNLEDNING	9
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	10
1.2 FAGLIG OG TEORETISK TILNÆRMING, TIDLIGERE FORSKNING	15
1.3 AVGRENSNING	16
2. HISTORISK OG STRUKTURELT OVERBLIKK.....	17
2.1 BAKGRUNN FOR LEVENDE SKOG-STANDARDEN.....	17
2.1.1 <i>Problematisering av skogfeltet og endringer i tømmermarkedet.....</i>	<i>20</i>
2.2 DELTAKERE I LEVENDE SKOG	23
2.2.1 <i>Økonomiske interesser</i>	<i>24</i>
2.2.2 <i>Miljøinteresser</i>	<i>25</i>
2.2.3 <i>Sosiale interesser</i>	<i>26</i>
2.2.4 <i>Statlige og institusjonelle interesser</i>	<i>27</i>
2.3 FASE 1: INITIATIV OG UTVIKLING	28
2.3.1 <i>Initiativ til Levende Skog</i>	<i>28</i>
2.4 FASE 2: IMPLEMENTERING, BRUK OG TILBAKEMELDINGER.....	34
2.5 FASE 3: EVALUERING OG REVISJON	36
2.5.1 <i>Evalueringer</i>	<i>37</i>
2.5.2 <i>Revisjon.....</i>	<i>39</i>
2.6 RÅDET FOR LEVENDE SKOG	42

2.6.1	<i>Arbeidsform og organisering av Rådet</i>	43
3.	TEORETISK RAMMEVERK	45
3.1	SAMPRODUKSJON	45
3.2	GRENSEOBJEKTER OG STANDARDISERTE PAKKER	48
3.3	STABILISERING AV REPRESENTASJONER OG GRENSEARBEID	53
4.	METODE	56
4.1	MATERIALE	56
4.2	TILNÆRMING	56
4.3	INTERVJUER OG ETIKK	57
4.4	GENERALISERING, RELIABILITET OG VALIDITET	59
5.	ANALYSE	60
5.1	STANDARDISERTE METODER I LEVENDE SKOG	60
5.1.1	<i>Konsensusprosess</i>	60
5.1.2	<i>Organiseringen og konsekvenser av den</i>	72
5.2	GRENSEOBJEKTER OG LEVENDE SKOG	84
5.2.1	<i>Skog: biologisk viktige områder og registreringsmetodikk</i>	87
5.2.2	<i>Bærekraftig utvikling</i>	95
6.	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	102
	KILDELISTE	107
	VEDLEGG 1	117
	VEDLEGG 2	121

1. Innledning

Levende Skog, standard for bærekraftig norsk skogforvaltning, ble utviklet i et samarbeidsprosjekt mellom industri, næringsorganisasjoner, miljøbevegelse og sosiale interesser. Verken nasjonalt eller internasjonalt finnes tilsvarende konsensusbaserte samarbeidsprosjekter for standardutvikling, og Levende Skog representerer således et ganske unikt oppsett. Fra den formelle oppstarten i 1995 og frem til i dag har standarden blitt utviklet (1995-1998), implementert og gjennomgått sin første revisjon (2003-2006), og den blir i dag brukt som referanse i det lovverket som gjelder for skogforvaltningen i Norge. Gjennom opprettelsen av Rådet for Levende Skog i 2006 ble både standarden og samarbeidet mellom deltakerne mer prosessorientert: Rådet har faste møter, noe som bidrar til at både de formelle rammene rundt tolkning av standarden og i forhold til kommunikasjon mellom deltakerne opprettholdes i periodene mellom revisjoner. Opprettelsen av Rådet bidro på denne måten til en formell omdefinering av Levende Skog-standard: den har gått fra å være et avgrenset prosjekt, til å bli et produkt som skapes i en kontinuerlig utviklingsprosess.

Deltakerne i Levende Skog er aktører som ofte har svært motstridende oppfatninger og synspunkter. Stein Lier-Hansen, administrerende direktør i Norsk Industri, uttalte i etterkant av revisjonen i oktober 2006:

”Det er imponerende at parter med så forskjellige interesser i bruk av skog klarer å forhandle seg frem til enighet. En slik enighet om en nasjonal skogstandard er unikt internasjonalt, og bør også kunne være et eksempel til etterfølgelse for andre næringer i Norge” (Sluttprotokoll fra revisjonen 2006).

Levende Skog-standard består i dag av 25 kravpunkter¹. Hvert kravpunkt beskriver hva som ønskes oppnådd med punktet, forklaringer og definisjoner av ord, samt hvilke krav og regler en skogeier må oppfylle for å nå Levende Skogs mål.

¹ Se vedlegg 1.

1.1 Tema og problemstilling

Utviklingen av Levende Skog-standarden representerte en ny vending i norsk skogbrukshistorie, der også markedsaktører og andre interessenter ble direkte inkludert i miljømessig regulering. Før Levende Skog ble initiert i 1995 var eneste mulighet for påvirkning av rammebetingelser på skogfeltet indirekte aktiviteter, som lobbyvirksomhet rettet mot politikere, og aksjoner (da i hovedsak i regi av miljøbevegelsen) med sikte på å påvirke marked, politikk og opinion. Gjennom Levende Skog-prosjektet fikk aktører innen skognæring og skogindustri, miljø- og friluftsansjoner, fagbevegelse og forbrukerinteresser for første gang muligheten til å direkte påvirke hvilke krav som skulle stilles til skogforvaltningen i Norge. Levende Skog skiller seg også fra tradisjonell, statlig regulering gjennom hvordan prosessen er organisert i forhold til mulighet for inkludering av ulike typer kompetanse- og interesseperspektiver: Det er lagt til rette for at både skognæringas og treindustriens, miljøbevegelsens, og de sosiale interessenes ulike typer kompetanse, kunnskap og praktisk erfaring kontinuerlig kan integreres i de kravpunkter som utformes. I hvilken grad dette potensialet utnyttes er et annet spørsmål, som tas opp igjen i analysen og i avslutningen. Antall aktører som har interesser på skogfeltet er i Norge relativt få sammenlignet med andre land, og flere av deltakerne i Levende Skog hadde kjennskap til hverandre allerede forut for oppstarten i 1995. Tidligere kommunikasjon bar ofte preg av konflikter og anklager, og Levende Skog representerte dermed en ny mulighet for samhandling, denne gangen innenfor formelle rammer og med ett felles siktemål: å utarbeide og komme til enighet om en standard for bærekraftig skogforvaltning. Overfladisk sett var grunnlaget for et konstruktivt samarbeid lagt, utfordringene handlet om i hvilken grad tidligere konfliktlinjer og mistillit mellom enkelte av deltakerne ville følge med inn i prosessen og forhandlingene, og hvordan det organisatoriske ved prosjektet skulle utformes.

Problemstilling og forskningsspørsmål

Denne studien springer ut av en oppfatning av at måten Levende Skog-standarden ble utarbeidet på er viktig å studere nettopp fordi standarden har så stor utbredelse i den norske skogforvaltningen: Praktisk talt alt tømmer som eksporteres fra Norge i dag kommer fra skogbruk som er sertifisert etter Levende Skog-standarden. Standarden former dermed hvilke aktiviteter som regnes som akseptable innen skogforvaltningen og innebærer at det er foretatt en konkretisering av hva som kreves for at en skogeier skal kunne kalle sine aktiviteter bærekraftige. Skogen danner grunnlaget for en av Norges viktigste

fastlandsnæringer, og innføringen av Levende Skog omfatter store arealområder i Norge. Standarden fikk også direkte økonomiske og organisatoriske konsekvenser for Norges rundt 80 000 skogeiere, skognæring og industri. Samlet sett hadde skogsektoren i Norge i 2007 en produksjonsverdi på ca. 40 milliarder kr (Fylkesmannen i Nordland 2006 [URL]). Sammen med det faktum at den samlede eksportverdien fra skognæringa ligger på 13-15 milliarder kr per år, noe som utgjør 10 % av den totale eksportverdien fra fastlands-Norge (NORSKOG u.d. [URL 1]), gis en indikasjon på hvor viktig skogbruket og skogindustrien er for økonomien i Norge.

Aktualiteten i å studere prosessen som ligger bak standarden har sitt utgangspunkt i omfanget innføringen av Levende Skog hadde, samt de kontroverser som hadde vært (og fremdeles er) rundt standarden: Stilles det for svake krav til miljøhensyn? Flere av standardpunktene er uklare og krever tolkning – hvordan skal de forstås og brukes i praksis? Var deltakerne egentlig så likestilte som prosessen la opp til? Hva skjer egentlig når så mange ulike sosiale aktører skal komme til enighet om en standard? Med utgangspunkt i disse spørsmålene begynte jeg å interessere meg for prosessen som ligger *bak* standarden: Hvordan kom man frem til de regler og krav som stilles, og hvorfor ble standarden akkurat slik den fremstår i dag? Baserte beslutningsprosessen seg på å innhente den ”beste” kunnskapen om skogen - og hvordan kommer man i tilfelle frem til hva som er ”riktig” og ”best” kunnskap om skog? Ble beslutningene arbeidet frem gjennom forhandlinger og diskusjoner der deltakernes kunnskap og kompetanse, strukturelle maktfaktorer og virkelighetsoppfatninger virket sammen, eller var det rene maktkamper på det strukturelle plan som avgjorde? Spørsmålene presentert over var opphavet til en oppfatning av standarder som sosiale produkter, og standardutvikling som en sosial prosess der sosiale og materielle fenomener blir produsert sammen. Denne oppfatningen av standarder og standardutvikling har gjenklang i mye av den litteraturen som finnes på STS-feltet².

Levende Skog understreker og gjør eksplisitt de sosiale aspektene ved standardutviklingen gjennom konsensusorganisering og bredt samarbeid, og tydeliggjør slik det faktum at

² Da særlig i arbeider av Jasanoff (2004), Star og Griesemer (1989), Fujimura (1992), Latour og Callon (1981), Latour og Woolgar (1979), og Latour (1987). Se kapittel 3 for teoretisk rammeverk for studien.

standarden ble utarbeidet i et samspill mellom deltakere, organisering, omgivelser, tilgjengelig kunnskap, osv. I tillegg har hver organisasjon sine egne forståelsesrammer, tidsperspektiver, organisasjonskultur og målsetninger, og samtlige organisasjoner har spesifikke interesser i hvilke krav og regler som stilles av Levende Skog-standard. Disse spenningene og potensielle interessekonfliktene fikk meg videre til å lure på hvordan deltakerne gikk frem for å etablere sine oppfatninger av skogen, fremtiden og miljøet som gjeldende i standarden. Basert på dette utformet jeg et løst forskningsspørsmål:

Hvilke strategier tok deltakerne i bruk for å få gjennomslag for sine synspunkter i utvikling og revisjon av Levende Skog-standard, og hva påvirket disse strategiene?

Siden Levende Skog-standard kan anses som nyskapende mht hvordan flere ulike organisasjoner gikk sammen om å utarbeide en miljøstandard er jeg også interessert i å se nærmere på hva som muliggjorde dette samarbeidet og hvordan kontaktflaten mellom aktørene ble opprettholdt underveis i prosessen.

Gjennom en todelt analyse basert på skriftlige kilder og kvalitative intervjuer med deltakerne i Levende Skog var det flere faktorer som pekte seg ut som særlig relevante for å belyse disse spørsmålene. Analysen er derfor bygget opp rundt disse, slik at det som skjer i kontaktflaten mellom deltakerne går igjen som en rød tråd: Den første halvdel (kapittel 5.2), tar for seg organisering av Levende Skog-prosessen, kompleksitet i kunnskapen om skog som vitenskapelig objekt, hvordan deltakerne forholdt seg til og opplevde organiseringen av Levende Skog og hvordan egenskaper ved standarden får følger for organisering og samarbeid. Den andre halvdel (kapittel 5.3), fokuserer på hvilken rolle grenseobjekter spiller i å både muliggjøre samarbeid og utgjøre fokuspunkt for standardutviklingen, samt hvordan deltakernes ulike oppfatninger av grenseobjektenes meningsinnhold påvirker deres respektive strategier. Et viktig poeng er at ingen av disse faktorene fungerer uavhengig av hverandre, men opptrer i et samspill der de både påvirker og produserer hverandre.

Hvorfor studere Levende Skog-standard?

Standardiseringsprosesser kan organiseres uten å måtte ta hensyn til de krav som stilles i tradisjonelle demokratiske prosesser, noe som kan bli et problem dersom standarden brukes som et alternativ til tradisjonell statlig regulering og de ulike interessegruppenes perspektiver ikke blir tilfredsstillende ivarettatt. Miljøbevegelsen har på generelt grunnlag

ment at standardiseringsprosesser i for stor grad styres av industri og marked, og at de selv er representert i for liten grad (Mortensen 1999:81). Et nyskapende element i Levende Skog er hvordan disse problemene ble søkt løst gjennom at prosessen er konsensusbasert med en jevn representasjon av de ulike interessene basert på en formell inndeling i partsinteresser: økonomiske interesser, miljøinteresser og sosiale interesser. Samtidig er det viktig å påpeke at det å være representert i en prosess ikke nødvendigvis innebærer at man besitter reell beslutningsmakt, et poeng som tas opp igjen i kapittel 5.1.

Selv om Levende Skog-standarden i utgangspunktet er en frivillig standard representerer den en endring i autoritet på skogfeltet. Gjennom standardens forhold til lovverk og marked forskyves en stor del av autoriteten fra staten og ut til deltakerne i standardprosessen: Standarden må alltid forholde seg til norsk lov, og for å ha en reell funksjon må den stille strengere krav enn det som gjøres av lovverket. Staten har vært med på å finansiere utviklingen av Levende Skog, og om de da utvikler en lov som er strengere enn standarden undergraver de samtidig arbeidet de har støttet. I forbindelse med den nyeste skogloven som trådte i kraft 1.1.2006 slo regjeringen og Stortinget fast at ”skogeiere som er sertifisert (etter Levende Skog og ISO 14001) ikke vil få ytterligere krav fra myndighetene, hvis en miljøforskrift skulle bli innført” (Korsbakken 2005:9 [URL]), en sterk indikasjon på at man fra statens side er fornøyd med hvordan Levende Skog fungerer i praksis. I utgangspunktet er det frivillig for skogeierne om de vil følge standarden eller ikke, men det viste seg i løpet av 1990-tallet at den da gjeldende skogloven ikke tilfredsstilte de kravene som ble stilt av tømmermarkedet i Europa, noe som førte til at frivillighetsaspektet i å følge Levende Skog-standarden nærmest falt bort. Det er også slik at når en standard blir akseptert og får bred anvendelse innenfor en sektor, vil produkter som ikke følger standarden gjerne tape terreng i stor skala (Mortensen 1999:79), en effekt som etter hvert også preget det norske tømmermarkedet gjennom at store næringsaktører som Norske Skog valgte å ikke kjøpe usertifisert tømmer.

Utviklingen av en standard for bærekraftig skogforvaltning får konsekvenser også utover det å påvirke den praktiske skogforvaltningen og organiseringen av den: Levende Skog-standarden fremstår som uttrykk for en bred konsensus om hva som defineres som bærekraftig skogforvaltning, og representerer dermed et politisk engasjement i fremtiden. Nettopp fordi Levende Skog-standarden fremstår slik, og (som jeg viser i kapittel 5.1.1) er et sosialt produkt og resultat av en mengde valg som tas underveis i både organisering og

forhandlinger mellom deltakerne, er det viktig å studere hva som skjer i prosessen og hvordan ulike argumenter eventuelt oppnår gjennomslagskraft.

En historisk gjennomgang av Levende Skog-prosessene gis i kapittel 2 for at leseren lettere skal kunne følge analysens utredninger. For å gi et bilde av hvordan Levende Skog stiller seg i forhold til skogforvaltning og lovverk i Norge og hva standarden representerer historisk sett, følger her en kort oppsummering av de viktigste endringer og faser i Norges skogbrukshistorie:

Grovt sett kan skogbrukshistorien i Norge deles inn i tre faser. Den første fasen, urskogsfasen, varte frem til ca. år 1500 og var karakterisert av at man regionalt hadde store arealer med ”lite påvirket skog”, mens man lokalt hadde stor påvirkning. Den neste fasen, eksploateringsfasen, varte fra ca. 1500 til 1930, og var preget av at man drev skogforvaltning uten særlig langsiktig planlegging i forhold til de effekter hogst og avskoging hadde på omgivelser og miljø. Med økende folketall ble hogsten også mer omfattende. Den siste fasen kalles produksjonsfasen. Den startet på 1930-tallet og er den fasen vi regner som gjeldende også i dag. Produksjonsfasen karakteriseres av langsiktig tenkning og systematisk lovgivning der det tas høyde for de konsekvenser skogbruket i Norge har på omgivelser og miljø. Skogbruket i Norge har gjennomgått store endringer siden det for første gang ble underlagt restriksjoner da den første skogloven kom i 1932, der de har måttet legge stadig større vekt på hensyn utover det rent skogbruksmessige: Den første skogloven la vekt på å ”sikre og utvikle skogen som en langsiktig fornybar ressurs” (Sverdrup-Thygeson et al. 2005:7). I 1965 og i 1976 ble skogloven revidert, og hensyn som friluftsliv og biologisk mangfold fikk en stadig mer fremtredende posisjon i loven (ibid). Disse lovendringene gjenspeiler en gradvis endring i skogpolitiske mål, der man gikk fra et ensidig fokus på ”å ivareta skogen som produksjonsressurs for trevirke til mer allsidige mål knyttet til bærekraftig utvikling” (Rolstad et al. 2002:5). I dagens skogpolitikk legges det vekt på at man gjennom bærekraftig bruk av de ressurser som finnes i skogen både kan ivareta og videreutvikle miljøverdiene i skogen, ”legge forholdene til rette for aktiv bruk av skogressursene på kort og lang sikt [...] øke skogbrukets bidrag til verdiskaping i distriktene og til norsk økonomi generelt” (Aalde et al. 1997:13).

Den politiske vendingen mot fokus på bærekraftighet er ikke bare en nasjonal trend, men også noe som skjer på internasjonalt nivå: Begrepet bærekraftig utvikling har siden

Brundtland-kommisjonens rapport ble utgitt i 1987 hatt en fremtredende rolle i flere internasjonale konferanser. Brundtland-kommisjonen definerte forøvrig essensen i bærekraftig utvikling som utvikling der dagens behov oppfylles uten at man setter fremtidige generasjoners muligheter til å oppfylle sine behov i fare. Dette er en tankegang som konsoliderer to ideer som lenge har vært oppfattet som motstridende, nemlig miljøhensyn og fortsatt økonomisk vekst. Bærekraftstrenden og hvilke implikasjoner som ligger i begrepet bærekraftig utvikling blir mer utfyllende presentert i kapittel 5.3.2

1.2 Faglig og teoretisk tilnærming, tidligere forskning

Metodisk tar jeg utgangspunkt i de lokale referanserammene de ulike deltakerne har, samt den felles referanserammen de forsøker å skape i Levende Skog-prosessen. STS-tilnærmingen innebærer en empirisk åpenhet, at rammene ikke er gitt på forhånd. Valget av teoretiske innfallsvinkler ble derfor tatt etter at intervjuer og dokumentanalyser var gjort, og viktige aspekter ved Levende Skog-prosessen hadde pekt seg ut.

De faglige og teoretiske tilnærmingene, sammenhengen mellom dem, og relevans for problemstillingen blir presentert inngående i kapittel 3. Tilnærmingen baserer seg i hovedsak på litteratur innenfor STS-tradisjonen. Jasanoff (2004) skriver om samproduksjon – hvordan sosiale og naturlige ordener samproduseres, Star og Griesemer (1989) skriver om grenseobjekter – fenomener/objekter som muliggjør samarbeid på tvers av ulike sosiale verdener pga sin robuste kjerne kombinert med en elastisitet som tillater objektet/fenomenet å inneha funksjoner i ulike sosiale verdener, Fujimura (1992) tar for seg standardiserte pakker – gjennom en kombinasjon av standardiserte metoder og grenseobjekter innsnevres mulige handlinger og meningsinnhold slik at stabilisering av representasjoner tillates i større grad enn hos grenseobjekter alene, og Latour og Woolgar, Latour og Callon, og Latour (1979, 1981, 1987) ser på stabilisering av representasjoner og bygging av argumentnettverk.

Det har blitt gjort noe tidligere forskning på temaet Levende Skog: Lars Gulbrandsen, seniorforsker ved Fridtjof Nansens Institutt (FNI), har skrevet flere artikler om emnet. Disse artiklene handler i grove trekk om miljømerking og bærekraftig fiskeri og skogforvaltning, forholdet mellom standarden og dens brukere, samt bruken av ulike sertifiseringsløsninger for skogbruket i Norge og Sverige. Selv om fokuset i mye av hans forskning hovedsakelig ligger utenfor omfanget av denne studien har hans arbeider tilført viktig informasjon, særlig i

forhold til registreringsmetodikk (kapittel 5.2.1), hvilken rolle de ulike partsinteressenes deltakelse spilte (kapittel 2.2) og hvordan deltakerne i Levende Skog ble påvirket av at standardutviklingen var organisert som en konsensusprosess (kapittel 5.1.1).

Da revisjonen startet opp i 2003 ble det gjort fire evalueringer av ulike sider ved standarden. Spesielt evalueringen som ble gjort av Østlandsforskning (Arnesen et al. 2004) omhandler noe av det samme tematiske området som denne studien. Evalueringen tar blant annet for seg trekk ved organiseringen av prosessen og hvordan deltakerne opplevde samarbeidet i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ (se kapittel 2.5.1 for funn gjort i denne rapporten), og har derfor vært svært nyttig i forhold til å få informasjon om situasjoner og hendelser som ligger et stykke tilbake i tid.

1.3 Avgrensning

Denne studien er av begrenset omfang, og vil i hovedsak foregå på mikronivå. Fokuset er på hva som skjer i selve prosessen, men der det kan belyse detaljer og sammenhenger vil også fenomener på makronivå (institusjonelt sett og/eller politisk – nasjonalt og internasjonalt) trekkes inn. Det er forøvrig flere temaer som kunne vært både relevant og interessant å undersøke i forhold til Levende Skog-standard, men som i denne studien kun blir behandlet svært overfladisk. Problematikk omkring forholdet mellom kunnskap, utforming av standarder og sertifisering er et slikt tema: Hvordan skal sertifisering gjennomføres når flere av kravpunktene i en standard gir rom for tolkning? Hvilke retningslinjer skal man bruke for å utforme standardkrav på områder der kunnskapen er kompleks og ikke kan gi kvantifiserbare resultater? Vernespørsmålet er også et felt som er svært omdiskutert i forhold til skogforvaltning i Norge, men fordi vern allerede reguleres gjennom skogloven og i hovedsak dreier seg om større områder enn de som faller inn under Levende Skogs kravpunkt om biologisk viktige områder, blir vernespørsmål vanligvis behandlet utenfor Levende Skog. Et annet aspekt, som muligens vil bli stadig viktigere ettersom fremveksten av både nasjonale og internasjonale standarder øker, er forholdet mellom standard og lovverk – hvem har ansvaret for standarden? Hvordan skal nasjonal lovgivning forholde seg til internasjonale standarder?

2. Historisk og strukturelt overblikk

Årsaken til at jeg har valgt å gi en så inngående presentasjon av hva som dannet grunnlaget for Levende Skog og konteksten for øvrig, er at politisk kontekst, tidligere kommunikasjon og forhold mellom deltakere samt endringer i markedet ikke eksisterer utelukkende som en ekstern faktor for Levende Skog, men tvert i mot bidrar til å legge føringer på standardens utforming og deltakernes samarbeid og kommunikasjon, akkurat som omgivelsene i sin tur ikke forblir upåvirket av det som skjer i Levende Skog-prosessen.

2.1 Bakgrunn for Levende Skog-standard

Globalisering av miljøspørsmål

På 70-tallet ble ødeleggelse av miljøet – utslipp, avskoging etc. ofte sett på som lokale problemer. Dette har endret seg til i dag å bli oppfattet som globale problemer som i ytterste konsekvens kan true arters, menneskehetens og planetens eksistens (Cutter 1993:13).

Globaliseringen har ført til at nasjonale grenser i mange sammenhenger ikke lenger nødvendigvis utgjør meningsfulle politiske demarkasjonslinjer (Jamison 1996:226), noe de mange internasjonale samarbeidsinitiativene, som Rio-konferansen om miljø i 1992 og Kyoto-avtalen fra 1997, er eksempler på. Globaliseringen av miljøproblemene har skjedd parallelt med globaliseringen av markedene og er en av årsakene til at markedet har blitt opptatt av miljøvennlighet og grønne produkter. Denne trenden i markedet baserer seg på en idé om at hver eneste forbruker kan utgjøre en forskjell i den større sammenhengen, og lager slik en kobling mellom lokale aktiviteter og globale konsekvenser. Et annet særtrekk ved den globaliserte verden er hvordan ny kommunikasjonsteknologi – kanskje spesielt Internett, bidrar til at det vokser frem store ”grupper av aktører som definerer seg selv på samme måte over hele verden” (Brunsson og Jacobsson 2000:144). Miljøbevegelsen spesielt har dratt nytte av dette for å koordinere aksjoner, informasjonsvirksomhet og andre aktiviteter. Slik kan de samle tilhengere på tvers av landegrenser og etablere seg selv som en reell maktfaktor i forhold til marked og etterspørsel. Internett og IKT generelt har gjort det enklere for både miljøvernere, journalister, næringsliv og industri m.fl. å spre informasjon. Nyheter formidles utover landegrenser og det blir stadig vanskeligere for næringslivet å ”slippe unna” eller begrense spredning av nyheten dersom de gjør noe klanderverdig – enten

det handler om snauhogst av regnskogen, bruk av barnearbeid eller giftige utslipp fra fabrikker.

Miljøorienteringen i markedet

Globaliseringen av miljøproblematikken har gått hånd i hånd med en stadig økende miljøorientering i markedet. Miljøvennlighet og miljømerking har en symbolsk verdi og er en symbolsk ressurs i konkurransen på markedet. Bedrifter som tar ansvar, er miljøvennlige, merker og sertifiserer, sender signaler om at de anerkjenner hvilke effekter deres aktiviteter har på miljø og omgivelser. Gjennom merking av produktene får forbrukere i alle ledd informasjon om driften, og kan slik foreta informerte valg om hva slags aktiviteter de vil støtte. Økningen i antall miljømerker som finnes på markedet ”indikerer at slik informasjon nå etterspørres av forbrukerne” (Mortensen 1999:58). Markedskreftene har dermed i økende grad etablert seg som pådriver for endring når det kommer til miljøspørsmål, og markedsutviklingen utgjør således en mektig drivkraft når det gjelder å skape endringer i næringslivet, både i aktiviteter og holdninger (Linnanen 1995:3, 5). At miljøhensyn i stadig større grad inkluderes og regnes som en del av næringslivets ansvar er en ny trend (Schein 1985), som peker mot en endring i hva som regnes som interne anliggender for en bedrift: Tidligere var det ofte slik innenfor businessstradisjoner at miljøhensyn ble oppfattet som noe som eksisterte utenfor det domenet der næring og industri driver sine aktiviteter. En lignende utvikling ses i økningen i antall bedrifter som har CSR-programmer (Corporate Social Responsibility), der sosialt ansvar inkluderes som en del av business-strategien og ikke lenger representerer to motstridende krefter. Denne tankegangen om at økonomiske interesser og det å ta hensyn til miljø/sosiale interesser ikke er gjensidig utelukkende aktiviteter har gjenklang i prinsippet om bærekraftighet, der ideen er at miljøhensyn ikke nødvendigvis betyr at all næringsutvikling må stoppe opp, men at både miljøhensyn og sosiale hensyn godt kan kombineres med fortsatt økonomisk vekst.

Fremveksten av forbrukerorienterte organisasjoner og institusjoner³ som skal hjelpe forbrukerne med å orientere seg i jungelen av ulike produkter og tjenester vitner om at forbrukerne blir en stadig viktigere maktfaktor i å påvirke næringslivets aktiviteter og rammebetingelser. Denne forbrukermakten virker inn på statlig regulering, men kan også

³ Forbrukerrådet, tv-programmer som ”Tv2 hjelper deg” og ”Forbrukerinspektørene” (NRK), og nettsider som <http://forbruker.no>, <http://dinside.no/>

gjøre seg gjeldende i forhold til den umiddelbare etterspørselen på markedet: Produkter eller organisasjoner som blir presentert som dårlige eller useriøse kan komme til å merke en nedgang i salg og henvendelser. Det motsatte gjelder for organisasjoner og produkter som får gode kritikker: I 1997 gjorde forbrukerrapporten en stor test av skolesekker. Testen viste at Bergans-sekkene var de desidert beste, mens Beckmann, som tidligere hadde dominert markedet med sine tradisjonelle meisbaserte skinnsekker, ikke kom like godt ut av det. Forbrukerrapporten gjorde en oppfølging av testen i 1999, og selv om Bergans fremdeles fikk best resultat, viste det seg at flere andre produsenter hadde gått inn for å etterligne Bergans-sekkene. Beckmann hadde på grunn av de dårlige testresultatene i 1997 gått nesten helt bort fra å produsere skinnsekken de lenge var kjent for (Forbruker-rapporten 1999 [URL]). Denne historien er et eksempel på hvordan markedet nå i større grad forholder seg til hva forbrukerne vil ha, samtidig som det også bør stilles spørsmål ved hvilke kriterier som legges til grunn i ulike produkttester: I etterkant av testene kommer det gjerne frem andre eksperter av ulike slag som enten avviser eller modifierer testresultatene⁴.

Markeds og kundeorienteringen har også gitt seg utslag i en egen kvalitetsstandard, ISO 9000 serien⁵, som skal bidra til å styre en bedrift slik at den får tillit hos konsumenter og markeder (Brunsson og Jacobsson 2000:71). Denne standard-serien ser kundenes behov og oppfyllelse av disse som ett av seks grunnleggende prinsipper man bør følge for å oppnå kvalitet.

De siste 30 år har det funnet sted en nedgang i folks tillit til tradisjonelle sosiale institusjoner som stat og industri (Covello og Peters 1996:33). Samtidig har nye aktører kommet til, spesielt innen miljøfeltet: Miljøorganisasjoner har lenge hatt en etablert status som kunnskapsleverandører og ekspertise i miljøspørsmål (Jamison 1996:226), noe som trolig henger sammen med at miljøorganisasjoner ofte oppfattes som uavhengige av både stat og industri – de har lyktes i å etablere seg selv som naturens uavhengige talsmenn.

⁴ I forhold til testen av skolesekker var det flere fysioterapeuter som i oppfølgingsrapporten fra 1999 poengterte at barn er forskjellige og dermed har ulike behov i forhold til hvilke egenskaper en skolesekk bør ha.

⁵ ISO 9001 til ISO 9004, publisert første gang i 1987.

2.1.1 Problematisering av skogfeltet og endringer i tømmermarkedet

Lenge ble skogfeltet og praksis der regnet som relativt uproblematisk. Gjennom forskning og andre observasjoner ble skogforvaltningsfeltet sakte men sikkert utvidet til å også inkludere kunnskap om blant annet nøkkelbiotoper, artsmangfold, miljø- og klimapåvirkning, effekten av snauhogst og innføring av fremmede treslag. Prosessen der disse feltene ble gjort problematiske for skogforvaltningen er ikke nøytral, men skjer innenfor de diskurser, kunnskap og maktlinjer som er fremtredende på gitte tidspunkter. I dag er det globale klimaspørsmål, bærekraftighet og bevaring av biologisk mangfold som gjelder, mens det på 1980-tallet var mye fokus på effektene av sur nedbør og avskoging. I norsk sammenheng var det lite offentlig kritikk av skogbruket frem til midten av 1960-tallet. Man hadde en tverrpolitisk enighet rundt skogpolitikken, og det var miljøspørsmål på andre felter som sto mer i fokus. På midten av 1960-tallet kom de første debattene omkring Oslomarka, og den offentlige kritikken mot skogbruket i Norge økte sakte, men sikkert. Et eksempel en av informantene nevner er hvordan Titten Tei⁶

”flere ganger advarte mot å ha juletre hjemme fordi det ødela skogene. Blant annet i et stort møte på Oslo Spektrum kom dette frem i en samtale mellom Titten Tei og Rolv Kirkvaag” (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

Når inkluderingen av nye bekymringer og kunnskap gjør at gjeldende praksis på et felt blir problematisk er det ikke uvanlig at feltet blir gjenstand for regulering og standardisering, noe skogforvaltningen har fått oppleve siden 1932 da den første statlige regulering på feltet trådte i kraft. Siden den gang har skogfeltet med jevne mellomrom måtte forholde seg til endringer i lovgivning. Utviklingen og implementeringen både av lovgivning og standarder som Levende Skog og FSC⁷ på skogfeltet bidrar til at feltet struktureres og endrer seg: De som driver den praktiske skogforvaltningen må ikke bare endre sin praksis, de får også en bevisstgjøring omkring konsekvensene av sine aktiviteter. Endringen i feltet fører også til endringer i den kontinuerlige prosessen der det struktureres, systematiseres og stabiliseres hvilke aktører og hvilke typer kunnskap som har legitimitet og autoritet på skogfeltet.

⁶ Figur i barne-tv sendt på NRK mellom 1971 og 1990.

⁷ Forest Stewardship Council, en sertifiseringsordning for skogforvaltning utviklet gjennom internasjonalt samarbeid mellom miljøorganisasjoner.

Det europeiske tømmermarkedet var i endring på 1990-tallet: Det tyske magasinet *Der Spiegel* publiserte i november 1993, ett år etter at de selv hadde gått over til å bruke klorinfritt papir, en artikkel som beskrev hvordan nordiske skogbruksbedrifter utnyttet skogen. Konklusjonen i artikkelen var at flere arter ville bli påvirket av skogbruket og sto i fare for å forsvinne med mindre skogbruk og hogstmetoder endret seg (Linnanen 1995:11). *Der Spiegel* er et ukentlig magasin med et opplag på ca. en million hver uke, som er politisk uavhengig og anerkjent som en troverdig og seriøs aktør på mediemarkedet. Dette gjør *Der Spiegel* til en viktig kilde mht å bringe ulike vinklinger og informasjon ut til forbrukerne, informasjon som kan påvirke forbrukernes holdninger og slik påvirke hva som etterspørres i markedet.

Miljøbevegelsens aksjoner

Også miljøbevegelsen rettet oppmerksomheten mot markedet på 1990-tallet: ”Miljøkampen skal stå i handlevogna” uttalte Helene Bank, fungerende generalsekretær i Norges Naturvernforbund til *Aftenposten* i 1994 (Levende Skog rapport 6, 1997:12). Tidligere baserte aktivitetene seg på lobbyvirksomhet, medieoppslag, aksjoner og sivil ulydighet (ofte med det mål å oppnå oppmerksomhet i mediene) for å påvirke lovgivning i retning av økt vern av skog og strengere krav generelt i skogforvaltningen. Nå ble strategiene utvidet til også å inkludere aksjoner rettet direkte mot forbrukere, store innkjøpere og andre som har makt til å påvirke markedet. Et slikt skifte innebærer en endring i hvem som utgjør målgruppen for miljøbevegelsens arbeid, de gikk fra å skulle påvirke politiske miljøer til å skulle påvirke forbrukerne (ibid).

Greenpeace gjennomførte i januar 1991 en aksjon rettet direkte mot marked og forbrukere: I januar 1991 kom det et nytt magasin i Tysklands magasinhyller, *Das Plagiat*. Magasinet var utseendemessig identisk med betraktelig mer velrenommerte *Der Spiegel*, men med én svært viktig forskjell: *Das Plagiat* var trykket på klorinfritt papir. Inne i magasinet lå et svarkort som oppfordret til bruk av klorinfritt papir, som leserne ble bedt om å sende til redaktøren av *Der Spiegel*. Denne aksjonen fikk visstnok svært stor respons og antas å ha vært instrumentell i *Der Spiegels* overgang til klorinfritt papir høsten 1992⁸ (Linnanen 1995:8).

⁸ Ifølge en av mine informanter fikk *Der Spiegel* tilsendt rundt 400 000 postkort.

Skotjernfjell er et område i Romerikssåsen der grunneieren i 1994 forberedte hogst. Norges Naturvernforbund hadde registrert området som svært verneverdig og aksjonerte sammen med Natur og Ungdom: Aksjonen sendte blant annet brev til det tyske forlaget Springer, der de skrev at det var fare for at forlaget fikk tømmer som var miljømerket, men som egentlig stammet fra Skotjernfjell eller andre verneverdige norske naturskoger. Aksjonen fikk presseoppslag og det ble etter hvert innført hogstforbud i området.

Slike tematisk sett ensidige kampanjer rettet mot både politikere og forbrukere – en logisk strategi om man ønsker oppmerksomhet fra media, har vært miljøvernbevegelsens viktigste påvirkningsstrategi i mange år (Linnanen 1995:14). Overgangen til deltakelse i en formell prosess som Levende Skog vitner om at deler av miljøbevegelsen i Norge gikk bort fra en eksistens i periferien og flyttet seg inn mot sentrum. En slik forflytning innebar å sette sin identitet og autoritet som kritikere på spill, men den ga dem samtidig muligheten til å bidra direkte med sin kompetanse og utøve en mer direkte påvirkning på utformingen av rammebetingelsene for skogforvaltning i Norge.

Tømmermarkedet i Europa

Markedet i Europa for tømmer som ikke kommer fra sertifisert skogbruk ble stadig mindre i løpet av 1990-tallet, og det frivillige aspektet ved å følge en standard for skogforvaltning var i ferd med å falle bort. Både forlag og andre store innkjøpere stilte strenge krav til tømmerets opphav, en trend som langt på vei ble bekreftet av undersøkelser gjort av Delprosjekt 1 i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸⁹: Intervjuer gjort i 1996 med bransjerepresentanter fra Norge, Storbritannia og Tyskland viste at både britiske og tyske trelast- og foredlingskunder var inne i en prosess der fokuset på formelle krav om sertifisering ble stadig mer aktuelt. Det var en ”klart økende interesse for miljømessige forhold i alle bransjer og verdikjeder som er knyttet til produkter med tømmer som basis” (Levende Skog rapport 6, 1997:i, ii). Slik fikk man bekreftet både behovet for sertifisering for å opprettholde markedsadgang og mange av de opprinnelige antagelsene om begynnende endringer i det europeiske tømmermarkedet.

⁹ Delprosjektet hadde som mål å undersøke markedets krav til skogindustri og skogbruk.

2.2 Deltakere i Levende Skog

Jeg har valgt å dele inn de deltagende organisasjonene i tre grupper basert på hvilke partsinteresser de representerer i Levende Skog: økonomiske interesser, miljøinteresser og sosiale interesser, en inndeling som også blir formelt benyttet i alle trinn av Levende Skog-prosessen¹⁰. Det er flere årsaker til at jeg velger å videreføre disse skillelinjene: deltakerne i Levende Skog-prosessen brukte dem i intervjuene, og inndelingen er den samme som brukes i begrepet bærekraftig utvikling, som jo er både grunnstein og mål med Levende Skog-standarden. Inndelingen vil derfor kunne være nyttig i analyseøyemed for å se eventuelle konfliktlinjer, allianser og strategier. Delingen i partsinteresser må ikke tolkes dithen at det til enhver tid er samlet enighet innenfor hver partsgruppe, selv om det ofte både var og er slik at spesielt miljøinteressene og næringsinteressene står sammen internt i det de oppfatter som viktige saker. Enighet kan også oppstå på tvers av denne grovinndelingen, og ulike grupper kan være ”nær” hverandre i én sak, men ha stor avstand i en annen. Som Østlandsforskningsrapporten (Arnesen et al. 2004) påpeker, vil det sett fra et rasjonalistisk perspektiv være skogsidas mål å få i stand en ordning til lavest mulig kostnad, mens miljøsidas mål er å ”forhandle frem best mulig miljøhensyn i skogbruket” (ibid 2004:76). Men, at en organisasjon har økonomisk inntjening som overordnet mål betyr ikke nødvendigvis at miljøhensyn og sosiale interesser ikke vektlegges, noe som også gjelder i motsatt tilfelle: Miljøvernsorganisasjoner og friluftsinnteresser, som begge er en type organisasjoner med klare idealistiske målsetninger, har forståelse for at andre organisasjoner har andre overordnede mål som skal møtes.

Også staten er representert i Levende Skog gjennom Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Siden de hovedsakelig bidrar i kraft av å fungere som observatører og representanter for finansierende organisasjoner, vil de ikke være i fokus på samme måte som de andre partsinteressene. Felles for samtlige av deltakerorganisasjonene, inkludert de statlige interessene, er at de bidrar som kunnskaps- og kompetanseleverandører i Levende Skog. De økonomiske interessene har bred erfaring på skogforvaltningsområdet. Denne erfaringen er ofte praktisk - hvordan den faktiske skogforvaltningen foregår, hva som kan fungere og ikke, men mange har også mer teoretisk kompetanse, da gjerne gjennom

¹⁰ Inndelingen er gjort eksplisitt i de evalueringene som ble gjort av Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ i 2004 og i Rådet for Levende Skog.

utdanningsbakgrunn i skogfag fra Universitetet for miljø- og biovitenskap (tidligere Høgskolen i Ås). Miljøinteressene har lenge hatt tradisjon for å representere biologene, og flere av de som jobber i miljøbevegelsen har denne utdanningsbakgrunnen selv om enkelte også har tidligere erfaring innenfor skogbruket. De sosiale interessene bidrar med forskjellige typer kompetanse i Levende Skog. I tillegg til direkte kunnskap om skogsarbeidernes arbeidsforhold bidrar disse organisasjonene ofte med en type kompetanse som baserer seg på kunnskap om mer eksterne faktorer enn det de andre interessegruppene arbeider med: kunnskap om opplevelseskvaliteter i skogen, turistnæring etc. De fleste organisasjonene i denne interessegruppen har ei heller deltatt i de konfliktene som tidligere har vært mellom partsgruppene økonomi og miljø, noe som stiller dem i en posisjon der de kan se konfliktlinjer og eventuelle løsninger fra et mer nøytralt og kompromissorientert perspektiv.

En viktig ulikhet mellom deltakerorganisasjonene er hvilke konsekvenser standarden vil få for dem: Implementering og sertifisering er ressurskrevende aktiviteter, og kostnader forbundet med dette vil i hovedsak falle på de økonomiske interessene. I tillegg fører implementering av en standard som regel til at brukerne må endre organisering, rutiner og aktiviteter, samt at de må tilegne seg ny kunnskap gjennom kurs, håndbøker etc. Dette betyr ikke at Levende Skog-standarden nødvendigvis ble møtt med negativ innstilling: Enkelte skogeiere har ifølge rapporten *Miljørevolusjon i skogen? En evaluering av Levende Skog i sertifisering av norsk skogbruk* (Sverdrup-Thygeson et al. 2004:17) laget ”egne skjerpene krav som skal følges på lik linje med Levende Skog-standarden”.

2.2.1 Økonomiske interesser

De økonomiske interessene i Levende Skog representeres av følgende organisasjoner: Norges Skogeierforbund, NORSKOG¹¹, Statskog SF, Treforedlingsindustriens Bransjeforening og Treindustrien (tidligere Trelastindustriens landsforening). Det er flere faktorer som bidrar til å gjøre disse organisasjonene til en betydelig maktfaktor på skogområdet: blant annet har Norges Skogeierforbund nesten 40 000 medlemmer og står for 85 % av aktivt skogbruk i Norge (Norges Skogeierforbund u.d. [URL 5]), NORSKOG utgjør

¹¹ Norsk Skogbruksforening.

et sterkt fagmiljø i forhold til konsulenttjenester angående skog, mens Statskog har grunnbokshjemmelen til nesten 1/5 av fastlands-Norge (Statskog SF u.d. [URL]). Treforedlingsindustriens bransjeforening og Treindustrien representerer den trebaserte industrien. Denne industrien står for ca. 70 % av skogbrukets tømmerinntekter (Treindustrien 2008 [URL]), og er slik en mektig organisasjon i forhold til skog og marked¹².

Felles for de økonomiske interessene er at disse organisasjonene har økonomisk inntjening som overordnet mål og at deres utgifter og inntekter vil påvirkes av reguleringer i skogforvaltningen, enten dette skjer i form av standarder de selv er med på å utvikle eller gjennom statlig lovgivning. I tillegg til at det er de som skal implementere og benytte standarden, er det i siste instans også denne partsgruppen som har den praktiske kunnskapen om skogforvaltning, noe som gjør deres innspill uvurderlig i alle faser av en standardiseringsprosess. Skogbruket i Norge er hovedsakelig privat, til forskjell fra andre land, der det er vanligere at større deler av skogen er offentlig eid. Den private karakteren gjør at en standard på skogområdet vil få en annen betydning og virkning i Norge fordi den vil medføre direkte konsekvenser for hver enkelt skogeier.

2.2.2 Miljøinteresser

Denne gruppen består i dag av WWF¹³ og SABIMA¹⁴. Norges Naturvernforbund var representert her i perioden 1995-1998, mens SABIMA, som tidligere hadde vært representert både i presiseringsutvalget og sertifiseringsutvalget, ble med i revisjonen i 2005. Ved siden av den faglige tyngden, troverdigheten og legitimiteten disse foreningene har i miljøspørsmål er det også mer størrelsesrelaterte faktorer som gjør dem til viktige deltakere i Levende Skog: Norges Naturvernforbund har rundt 20 000 medlemmer i Norge, WWF-Norge er del av internasjonale WWF, som har nesten 5 millioner støttespillere fordelt over fem kontinenter (WWF-Norge 2008 [URL 3]), mens SABIMA representerer 11 ulike

¹² Se vedlegg 2 for mer utfyllende informasjon om hver organisasjon, gjelder også for miljøinteresser og sosiale interesser

¹³ World Wide Fund for Nature (tidligere World Wildlife Fund).

¹⁴ Samarbeidsrådet for biologisk mangfold.

foreninger og har slik en samlet medlemsmasse på over 18 500 personer (SABIMA 2006 [URL 1]).

Miljøinteressenes målsetninger i forhold til skog gjelder i hovedsak skog som økologiske systemer med fokus på hvordan bevaring av biologisk og genetisk mangfold kan oppnås gjennom bærekraftig skogbruk. Miljøinteressene har funksjoner på ulike nivåer i Levende Skog-prosessen: ved siden av å skulle ivareta sine egne målsetninger og fungere som kunnskapsleverandører er de også foreninger som har stor faglig tyngde og legitimitet i forhold til miljø. Gjennom miljøinteressenes deltakelse i Levende Skog-prosessen ”lånes” denne legitimiteten ut til Levende Skog-standarden. Utover dette representerer miljøorganisasjonene med sine mange medlemmer en reell forbrukermakt (Gulbrandsen 2005a: 409).

2.2.3 Sosiale interesser

De sosiale interessene utgjøres av Fellesforbundet, FRIFO¹⁵ og Friluftsrådenes Landsforbund¹⁶. Både Fellesforbundet og FRIFO er paraplyorganisasjoner for andre forbund/organisasjoner, og har derfor svært mange medlemmer: Fellesforbundet har totalt 160 000 medlemmer (Fellesforbundet 2007 [URL]), og FRIFO har over 500 000. Friluftsrådenes Landsforbund er viktig blant annet gjennom at de er en paraplyorganisasjon som fordeler statlig tilskudd til de interkommunale friluftsrådene.

Organisasjonene som finnes i denne gruppen har målsetninger som strekker seg fra å skulle representere og ivareta arbeidstakernes interesser til forvaltning av friluftsområder. Spesielt de friluftsinnteresser som arbeider i Oslo og omegn, der markaproblematikken er fremtredende, har lenge hatt skog som et konkret tema. Undersøkelser har vist at de fleste forbrukere knyttet skog og skogtilstand til rekreasjonsopplevelser (Levende Skog rapport 6, 1997:27), en kobling som også trekkes av flere friluftsgupper gjennom deres vektlegging av skogens opplevelseskvaliteter og verdi som rekreasjonssted for samfunnet. Nettopp denne koblingen bidrar til å etablere friluftsguppene som forbrukernes talerør i Levende Skog-prosessen, en ikke ubetydelig oppgave. I tillegg bidrar slike fokusområder til å gi miljøvern

¹⁵ Friluftslivets Fellesorganisasjon.

¹⁶ I tillegg til disse har også Forbrukerrådet tidligere vært representert i prosessen fra 1995 til 1998

og bevaring av ikke-produktive skogsområder en selvfølgelig plass i friluftsgruppenes arbeid, fordi man i slike områder ofte finner en variert sammensetning av både flora og fauna. Koblingen mellom friluftsliv og turistnæring er også viktig, og bidrar sammen med ovennevnte faktorer til å gjøre friluftssaktørene til en viktig interesse i forhold til skogforvaltning.

2.2.4 Statlige og institusjonelle interesser

Landbruksdepartementet (skiftet navn til Landbruks- og matdepartementet i 2004) og Miljøverndepartementet har hele veien hatt representanter i arbeidet med Levende Skog¹⁷, men de har da som tidligere nevnt i hovedsak stilt som representanter for finansierende institusjoner i tillegg til at de kunne bidra med klargjøring av politiske linjer. Det har aldri vært noen aktiv samordning mellom departementene utover en ”felles forståelse om å formidle offentlig politikk og regler til partene” (Arnesen et al. 2004:68).

Også andre institusjonelle interesser på mellomnivå er mer eller mindre indirekte representert i Levende Skog gjennom at deres kompetanse blir benyttet i utredninger og faglige anbefalinger. Disse institusjonelle interessene representeres av ulike forskningsinstitusjoner og forskningsmiljøer som får økonomiske midler fra henholdsvis Miljødepartementet (MD) og Landbruks- og matdepartementet (LD): NINA¹⁸, og forskningsmiljøer tilknyttet Blindern får midler fra MD, Norges Forskningsråd og Direktoratet for Naturforvaltning (DN)¹⁹. Skogforsk²⁰ og NIJOS²¹, som begge fra 1.juli 2006 ble integrert i forvaltningsorganet ”Norsk institutt for skog og landskap”, som får midler fra LD og Norges Forskningsråd²².

¹⁷ I styringsutvalget, Delprosjekt 2 og Presiseringsutvalget.

¹⁸ Norsk Institutt for Naturforskning.

¹⁹ NINA Årsmelding 2006 [URL].

²⁰ Norsk Institutt for Skogforskning.

²¹ Norsk Institutt for jord- og skogkartlegging.

²² Norsk institutt for skog og landskap Årsmelding 2006 [URL].

2.3 Fase 1: initiativ og utvikling

2.3.1 Initiativ til Levende Skog

Våren 1994 tok skogeierne og skogindustriens organisasjoner i Norge initiativ til noe de kalte Bransjeprojektet for Levende Skog. Dette prosjektet var knyttet opp mot skogprogrammet i Norges forskningsråd og skulle dekke markedets (hovedsakelig store innkjøpere, sluttbrukere og miljøorganisasjoner) behov for dokumentasjon og informasjon om skogforvaltning i Norge.

Initiativet til Levende Skog sprang ut av en rekke sammenfallende hendelser og ideer²³: Internasjonalt sett var det økt fokus på skog- og miljøspørsmål, og store innkjøpere av norske treforedlingsprodukter ønsket blant annet forsikring om at produktene de kjøpte stammet fra bærekraftig skogbruk (Forhandlingsgrunnlaget 2006:5). Markedet godtok ikke at skognæring og industri i Norge bare fulgte loven, de krevde noe mer. Dette fokuset førte til at ”norsk skogbruk i økende grad ble konfrontert med krav om å drive langsiktig og ansvarlig skogforvaltning” (Arnesen et al. 2004:7). Samtidig var det en bevissthet i forhold til hva som måtte til for å møte den kritikken som ble rettet mot skogbruket. Daværende direktør i Norges Skogeierforbund, Sverre Thoresen, beskrev situasjonen slik:

”vi klarer ikke informere oss ut av den situasjonen vi er i, det er ikke mulig. Enhver diskusjon der vil miljøside vinne, det er den side folk hører på” (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

Noe av bakgrunnen for utenlandske kjøperes fokus på skogbruk stammet fra de tidligere nevnte aksjoner som ulike miljøorganisasjoner gjennomførte tidlig på 90-tallet. Disse aksjonene bidro til å sette skogproblematikk og miljø på dagsorden i tømmermarkedet. I tillegg til dette hadde også flere aktører innenfor norsk skogbruk et ønske om å dokumentere at de drev ”langsiktig og forsvarlig skogforvaltning” (Levende Skog rapport 12, 1998:1), selv om deler av skognæringa i ettertid innrømmet at bransjeprojektet i utgangspunktet hadde som hovedmål å vise for markedet og andre interessenter som miljøorganisasjoner at norsk skogbruk allerede var bærekraftig. Denne holdningen endret seg imidlertid raskt da de

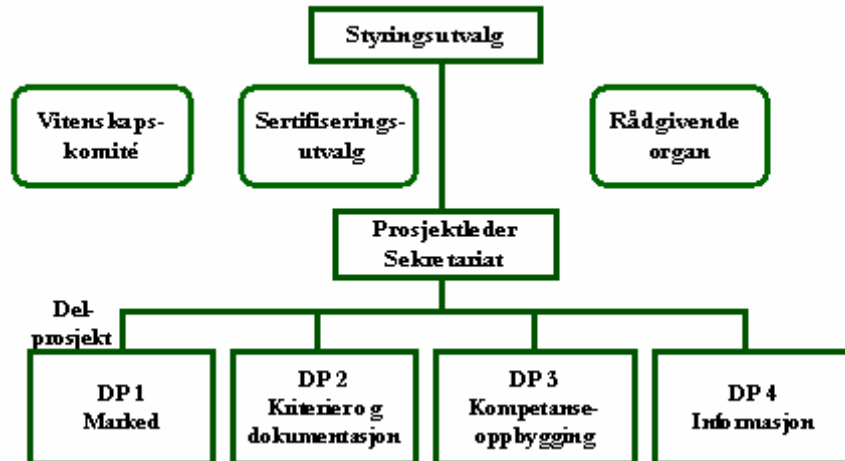
²³ Se også kapittel 2.1 og 2.1.1.

forsto at en slik taktikk ikke var fruktbar og at samarbeidet mellom organisasjonene verken ville fungere eller gi resultater om de ikke endret fokus (Arnesen et al. 2004:71).

Fellesforbundet, Statskog SF og Landbruksdepartementet ble også invitert med i planleggingsarbeidet for bransjeprojektet, der ”felles plattform ble etablert og felles premisser for projektet fastlagt” (Levende Skog rapport 6, 1997:1). Etter hvert kom også WWF og Norges Naturvernforbund med i dette arbeidet, og senere ble også friluftsinnteresser og forbrukerorganisasjoner involvert.

Sommeren 1995 ble arbeidet med å skape en standard for bærekraftig skogforvaltning i Norge offisielt lansert. Arbeidet var organisert som en konsensusprosess der alle deltakerne skulle regnes som likeverdige med hensyn til beslutningsrett etc. (Forhandlingsgrunnlaget 2006:5). Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ hadde budsjett på 30 millioner der skognæringa og industrien bidro med den ene halvparten, mens Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet stilte med den andre halvparten.

Strukturelt sett var Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ bygget opp slik:

Figur 1: organisasjonsstruktur for Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ (Arnesen et al, 2004:11).

Selve prosjektorganisasjonen ble ledet av forstkandidat Berit Sanness og besto av mer enn 70 personer og inkluderte ”medlemmer av styringsutvalg, fire delprosjektgrupper, markedsforum, vitenskapskomité, sertifiseringsutvalg og prosjektsekretariat” (Levende Skog rapport 6, 1997:2). Flere av delprosjektene og utvalgene arbeidet parallelt i tid, og fremstillingen nedenfor er et forsøk på å gi et bilde av tidslinje og ansvarsfordeling.

Styringsutvalg og sekretariat

Styringsutvalget ble opprettet tidlig i prosessen. Dette var satt sammen av deltakere på adm.dir. nivå fra finansierende organisasjoner²⁴, og utformet hovedstruktur og rammeverk i forhold til målformuleringer, sekretariatsorganisering, strukturell oppbygning og gjennomføring av prosjektet (Arnesen et al. 2004:11, 12). Ingen av miljøinteressene hadde representanter i styringsutvalget, og kun Fellesforbundet var representert fra partsinteressen sosiale interesser. Gjennom evalueringene som ble utført av Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ i 2004 kom det frem at flere deltakere opplevde denne skjevheten i representasjon som problematisk. I tillegg kom partsgruppene for miljø og sosiale interesser inn i Levende Skog på et tidspunkt der struktur og løp for hele prosjektet allerede var utformet og vedtatt av styringsutvalget, og de mistet slik mulighet til å påvirke struktur og rammer for Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸. Begge deler går nærmere inn på under kapittel 5.2.2.

Sertifiseringsutvalg

Sertifiseringsutvalget ble opprettet i 1997 og hadde som mål å bruke Levende Skog-standardene som utgangspunkt ”for et eget sertifiseringsopplegg for skogeierforeninger i Norge” (Gulbrandsen 2002:45). Markedsperspektivet var svært viktig i dette utvalget, og hovedmålene med å sertifisere skogforbruket i Norge var ”å bidra til å oppnå bærekraftig skogbruk og å bedre markedsadgangen for produkter fra norsk skogindustri” (Arnesen et al. 2004:15). Sertifiseringsutvalget sto litt utenfor resten av Levende Skog prosjektet, og hadde en jevn representasjon av de ulike interessegruppene²⁵. I likhet med flere andre arbeidsgrupper i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ arbeidet også dette utvalget etter konsensusprinsippet. (Levende Skog rapport 6, 1997:63). Selve den praktiske sertifiseringsordningen ble utarbeidet av skoginteressene alene, noe miljørådet mislikte. Skognæringa mente på sin side at det var helt naturlig at ikke de andre interessene deltok i dette arbeidet, siden de ikke hadde den nødvendige praktiske erfaringen.

²⁴ Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Trelastindustriens Landsforening, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Statskog SF, Fellesforbundet, Landbruksdepartementet (LD) og Miljøverndepartementet (MD).

²⁵ Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Trelastindustriens Landsforening, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Norges Naturvernforbund, WWF, SABIMA, FRIFO, Friluftsrådenes Landsforbund, Fellesforbundet og Forbrukerrådet.

Rådgivende Organ

Det Rådgivende Organet besto av ”representanter for ca. 200 organisasjoner, forvaltning og institusjoner” innenfor skog, miljø og andre relevante samfunnsinteresser (Levende Skog rapport 6, 1997:2). Rådgivende Organ ble brukt i åpne høringer og invitert til oppdaterings- og informasjonsmøter 1-2 ganger årlig der representantene kunne komme med innspill. (Arnesen et al. 2004).

Vitenskapskomiteen

Vitenskapskomiteen ble ledet av NINA, og var satt sammen av 10 forskere med biologi og skogøkologi som hovedfelt. Disse forskerne gjorde grunnlagsutredninger i forhold til nøkkelbiotoper, urskog, samt arts- og biologisk mangfold, og skulle sikre at andre eksterne utredninger (gjort av fagfolk hentet inn av sekretariatet) holdt mål når det gjaldt det miljøfaglige (Levende Skog rapport 6, 1997:62). Vitenskapskomiteen ble også konsultert videre for kommentarer etter at Delprosjekt 2 hadde utviklet og Rådgivende Organ gjennomgått konsekvensutredninger og ulike standardalternativer, men de ble ikke involvert i den endelige utformingen (DP2 og sekretariatets siste behandling) av standardene: Styringsutvalget mente deltakerne i DP2 sammen hadde den nødvendige faglige kompetanse til å utforme de endelige standardene på bakgrunn av Vitenskapskomiteens anbefalinger. Denne avgjørelsen om hvem som skulle ha siste ordet i utformingen av standardene ble møtt med til dels kraftig kritikk fra miljøvernorganisasjonene, som mente at en ekskludering av Vitenskapskomiteen og deres innspill i slutfasen ville føre til at standarden ble basert mer på økonomi enn økologi, en situasjon som lett kunne utnyttes av de økonomiske interessene – det var tross alt disse som tok de endelige avgjørelsene på høyere nivå, selv om også miljøinteresser og sosiale interesser var representert i DP2. Denne kritikken henger sammen med hvordan flere representanter for miljø- og sosiale interesser følte at de ikke hadde noen mulighet til medbestemmelse og deltakelse i de endelige beslutningene siden de økonomiske interessene satt med sekretariat og styringsutvalg, og allerede på forhånd hadde lagt premissene og det strukturelle rammeverket for Levende Skog.

Delprosjekt 1 ”Markedets krav til skogindustri og skogbruk” (DP1)

DP1²⁶ ble startet opp sommeren 1995 og hadde som funksjon å undersøke ”aktuelle markedskrav og myndighetsprosesser for sentrale skog- og miljøspørsmål” (Levende Skog rapport 6, 1997:i). DP1 skulle også bidra til å konsolidere det pågående miljøarbeidet i konkrete markedsfordeler gjennom å etablere en markedsoppfatning av norsk skogbruk som miljøvennlig og bærekraftig. DP1s arbeid ble formelt avsluttet 1. januar 1997, og den rådgivende funksjonen ble videreført i Markedsforumet²⁷ som da ble opprettet. Markedsforumet skulle møtes 2-3 ganger i året og fungere som referansegruppe for styringsutvalget i markedsspørsmål i tillegg til å fortsette kartleggingen av kundesignaler i markedet.

Delprosjekt 2 ”Kriterier for og dokumentasjon av et bærekraftig skogbruk” (DP2)

DP2 (ofte kalt standardiseringsutvalget), var satt sammen av representanter for alle organisasjonene som deltok i Levende Skog²⁸, og ble først ledet av Sverre Thoresen (representant fra Norges Skogeierforbund) og senere av Nils Bøhn (ny representant fra Norges Skogeierforbund). Arbeidsformen i DP2 var konsensusbasert og hadde som mål å utforme konkrete utkast og endelige Levende Skog-standarder basert på de funn prosjektsekretariatet og Vitenskapskomiteen kom frem til i sitt utredningsarbeid. Det var i DP2 dynamikken og samarbeidet mellom deltakerne var mest fremtredende, og det er også hovedsakelig denne deltakersammensetningen og arbeidsformen som har blitt videreført i revisjonen og Rådet for Levende Skog, der det som i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ var skilt ut i egne delprosjekter i større grad har blitt bakt inn og inkludert i den større prosessen: Mye av det arbeidet som ble gjort i DP1, DP3 og DP4 mellom 1995 og 1998 var ikke nødvendig å gjenta i samme utstrekning i revisjonen. Det er også DP2s arbeidsområder som er mest relevante i forhold til min problemstilling, og av den grunn vil arbeidet som ble gjort i DP2 presenteres mer inngående enn de andre delprosjektene. Det var her selve forhandlingene foregikk og mange beslutninger ble tatt (selv om styringsutvalget i utgangspunktet hadde siste ordet i

²⁶ Norske Skog Bygg, Norske Skog Tofte, Trelastindustriens Landsforening, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Norges Skogeierforbund, NORSKOG og Landbruksdepartementet.

²⁷ Trelastindustriens Landsforening, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Statskog SF, Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet.

²⁸ Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Trelastindustriens Landsforening, Statskog SF, Fellesforbundet, Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Norges Naturvernforbund, WWF, Friluftslivets Fellesorganisasjon, Friluftsrådene Landsforbund og Forbrukerrådet.

Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸). Denne sammensetningen av deltakere (etter organisasjoner, ikke individer – der var det noe utskiftning underveis) ble også videreført i både revisjonen og Rådet, og jeg har derfor kunnet følge dokumenter og intervjuer deltakerne om endringer og opplevelser over en lengre periode.

DP2 startet sitt arbeid med å utrede behovet for standarder på 25 standardområder²⁹ (Levende Skog rapport 8b, 1998:104). Her skulle også eventuelle konsekvenser av ulike standardalternativer fremlegges. Arbeidet ble organisert slik at dersom en eller flere av deltakerne ønsket utredning av et punkt, så ble det gjort. Utredningene ble bygget opp og presentert kapittelvis³⁰. Etter at DP2 hadde utredet de 25 standardområdene ble de lagt frem for Rådgivende Organ på et seminar 27-28. januar 1998. Standardområdene ble så tatt opp for en siste runde i DP2. DP2s arbeid ble sluttført 27. mars 1998, da enigheten om 23 standarder for bærekraftig skogforvaltning i Norge ble underskrevet av alle deltakerne. Sluttrapporten fra DP2 (Levende Skog rapport 11, 1998) forelå tidlig i juni 1998, og presenterte 23 Levende Skog standarder, 6 kriterier og 95 indikatorer for bærekraftig skogforvaltning. Det lå bygget inn i standarden en anbefaling om at standardene skulle revideres og eventuelt innskjerpes hvert femte år ettersom ny kunnskap ble produsert. Delprosjekt 3 ”Kompetanseoppbygging” og Delprosjekt 4³¹ ”Informasjon”, arbeidet med henholdsvis informasjon til markedet og kartlegging av og kommunikasjon mot

²⁹ Se vedlegg 1 for standardpunkter i Levende Skog-standard.

³⁰ *Innledning*: en kort innføring i hovedproblemstillingene ved standardområdet.

Situasjonsbeskrivelse: beskrivelser og vurderinger for å få frem fakta og klargjøre utfordringene. Knyttes til ”utvikling og dagens situasjon når det gjelder aktivitet og skogtilstand, og klargjøring av de verdiskapingsmessige og miljømessige aspektene knyttet til de aktuelle problemstillingene” (Levende Skog rapport 8b, 1998:104).

Aktuelle standarder: ulike utredningsalternativer (standardforslag) presenteres uten at det tas stilling til hvilket alternativ man skal bruke.

Konsekvensvurderinger: tar utgangspunkt i ”de mål som er nedfelt i de foreløpige kriteriene for et bærekraftig skogbruk som DP2 vedtok sommeren 1996” (Levende Skog rapport 8b, 1998:104, 105). Målene er Verdiskaping, bevaring av biologisk mangfold, Miljøpåvirkning og toleranse, Skogens beskyttende funksjoner, Sosiale og kulturelle forhold, Forvaltning og medvirkning (Levende Skog rapport 8b, 1998:105)

³¹ Deltakere: Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Trelastindustriens Landsforening, Landbruksdepartementet, Norges Naturvernforbund, Det norske Skogselskap (DnS), og Jenter i Skogbruket (JiS).

interessenter. Disse arbeidsområdene ligger utenfor denne studiens fokus, og vil derfor ikke gås nærmere inn på.

2.4 Fase 2: Implementering, bruk og tilbakemeldinger

Der den forrige fasen handler om kartlegging, samarbeid og utvikling på tvers av alle de involverte organisasjonene, handler denne fasen mer om aktiviteter internt i skognæringa og videreføring av konkrete aktiviteter i forhold til markedet. Etter at enigheten ble underskrevet i 1998 hadde skognæringa en stor jobb å gjøre med implementering av Levende Skog-standarden: Informasjon om standarden skulle spres både til brukere og til aktører på markedet. Det ble arrangert kurs og studieringer for skogeiere, skogsarbeidere og funksjonærer i tillegg til at det ble laget en egen studiebok om Levende Skog, der standardene med kriterier, indikatorer, målsetninger og intendert praksis ble forklart mer inngående. Per 2006 var denne studieboken distribuert i ca. 21 000 eksemplarer, og omlag 15 700 personer har fullført studiering om temaet. De anbefalinger og krav som settes i standardene ble også arbeidet inn som grunnlag for skogbruksplanleggingen (Forhandlingsgrunnlaget 2006:5). Slik kan skogeiere være rimelig sikre på at standarden overholdes om skogbruksplanen følges. (Levende Skog rapport 12, 1998). I en implementeringsfase er støtteordninger og incentiver for bruk viktig. Siden implementeringen av Levende Skog for mange skogeiere førte til økning i spesielt administrative kostnader i tillegg til utgifter forbundet med opplæring og kursing tok Norges Skogeierforbund på seg mye av arbeidet med å skape interne støtteordninger for sine medlemmer. Incentiver for bruk kom i hovedsak fra markedet, der undersøkelsene som ble gjennomført av DP1 viste at dokumentasjon av miljøvennlig skogbruk kom til å bli stadig viktigere. En av informantene fortalte også hvordan de i Norske Skog hadde muligheten til å øve press på skogeierne gjennom at det var de som kjøpte tømmeret deres:

Vi sa, at innen utgangen av 2002 så ville ikke Norske Skog kjøpe tømmer som ikke var sertifisert. I og med at vi kjøpte så godt som all massevirke, det vil si toppen av trærne, så måtte trelastsida, sagbrukene, følge med. Skogeierne var nødt til å følge opp, ellers ville de ikke fått solgt tømmeret sitt i det hele tatt, vi hadde en veldig dominerende posisjon på det norske tømmermarkedet (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

Sertifisering

Sertifisering av skogbruket etter en miljøstandard har to viktige funksjoner: Man skaper bedre forhold for eksportnæringen fordi eventuelle markedskrav oppfylles samtidig som man tar miljøhensyn. Behovet for dokumentasjon av at skogbruket fulgte Levende Skog-standarden ble løst gjennom en sertifiseringsordning basert på henholdsvis sertifisering av enkelteiendommer eller gruppesertifisering gjennom ISO 14001³², en ordning flere av miljøorganisasjonene ikke var fornøyd med fordi de mente den i virkeligheten ikke stilte reelle krav til endringer. En løsning miljøbevegelsen derimot stilte seg positive til var å sertifisere skogbruket gjennom FSC, men dette ville ikke skognæringa, siden de så FSC som dominert og styrt av miljøbevegelsen og bygget opp slik at skognæringa vanskelig ville kunne få særlig innflytelse. Ordningen med ISO-sertifisering bredte om seg, og i 2006 var nesten hele skogbruket i Norge ”sertifisert etter ISO 14001 med Levende Skogs standarder som miljøstandard” (Forhandlingsgrunnlaget 2006:5). Eksempelvis kom 93 % av omsatt tømmer i 2002 fra sertifisert skog (Hobbelstad et al. 2004:8).

Presiseringsutvalget

Grunnet uklarheter i tolkning og bruk av standardene ble det i 2000 opprettet et presiseringsutvalg³³ som skulle sikre ”enhetlig forståelse av Levende Skogs standarder” (Arnesen et al. 2004:16). I 2001 kom utvalget med anbefaling om presiseringer i seks av standardene.

Kritiske røster og medieoppslag

I implementerings- og bruksfasen var det flere tilfeller av offentlig kritikk av skognæringa og skogpolitikken mer generelt, hovedsakelig fra miljøorganisasjonene. I tillegg til generell kritikk av svake og uklare miljøkrav i standardene gjaldt det også mer spesifikke saker: Natur og Ungdom kjørte i 2003 en sak i sitt medlemsmagasin *Putsj*, der de skrev at Skogeierforeninga Nord hogg verneverdig regnskog der det levde truede arter (blant annet gulprikklav) i området rundt Tostenelva, og at de solgte tømmeret videre til Norske Skog

³² ISO 14001 stiller mange krav til bedriftene, blant annet at de skal ha egen miljøpolitikk og egne miljømål, program for hvordan målene skal nås, system for intern kontroll av måloppnåelse og dokumentasjon samt system for ekstern kontroll av virksomhet (Sverdrup-Thygeson et al. 2004:19).

³³ SABIMA deltok også i presiseringsutvalget. Med unntak av Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet og Forbrukerrådet var deltakerne ellers de samme som i DP2.

som igjen solgte det videre som miljømerket tømmer. Skogeierforeninga Nord mente de hadde retten på sin side gjennom at skogen i det aktuelle området ikke var vernet, de ikke var klar over at gulprikklav vokste der, og at hogsten holdt seg innenfor de retningslinjer og krav som ble lagt av sertifiseringen. Biolog Erlend Rolstad ved Skogforsk mente på den annen side at det å hogge regnskog der det lever sterkt truede arter var et klart brudd på miljøsertifiseringen (Putsj nr.3 2003), og andre påpekte at det er skogeiernes ansvar å ha oversikt over hvilke arter som lever i skogen sin.

Både WWF og Norges Naturvernforbund ønsket at økt skogvern skulle bli tatt inn i den nye skogloven det ble arbeidet med i denne perioden³⁴, og kritiserte statlige instanser som ga tillatelse til hogst i verneverdig skog. WWF peker blant annet på at Holmvassdalen i Grane kommune, i Nordland, ifølge DN-Rapport 1998-3 er et tre-stjerners, svært verneverdig skogområde, der Grane kommune ga tillatelse til hogst i november 2001 (WWF-Norge 2001 [URL 1]).

2.5 Fase 3: evaluering og revisjon

Internasjonalt har revisjon hvert femte år blitt etablert som vanlig rutine når det gjelder miljøstandarder og skogsertifiseringssystemer (Forhandlingsgrunnlaget 2006:6), en rutine som også ble anbefalt av sertifiseringsutvalget i Levende Skog: Arbeidet med revisjonen startet opp våren 2003. 11. juni holdt partene bak Levende Skog et møte der de ble enige om hvordan revisjonsarbeidet skulle foregå, og Stein Lier-Hansen, adm.dir. i Norsk Industri, ble valgt til å lede arbeidet. Norges Skogeierforbund tok på seg ansvaret for arbeidet med sekretariatet, og Svein M. Søgne (rådgiver) ble valgt som sekretær (Forhandlingsgrunnlaget 2006:6). 27. august 2003 ble arbeidsgruppen for revisjonen konstituert³⁵. Forbrukerrådet hadde gitt beskjed før oppstart i 2003 at de ikke kunne delta grunnet kapasitetsmangel. Naturvernforbundet trakk seg fra arbeidsgruppa 11. september 2003 med begrunnelse i at landsstyret i NNV hadde fattet følgende vedtak:

³⁴ Skogloven ble ferdigstilt i desember 2004, publisert i 2005 og trådte i kraft 1.januar 2006

³⁵ Fellesforbundet, FRIFO, Friluftsrådernes Landsforbund, Norges Naturvernforbund, Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Sametinget, Statskog SF, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Trelastindustriens Landsforening, WWF og leder Stein Lier-Hansen. Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet deltar, men uten å forplikte politisk myndigheter.

”Norges Naturvernforbund sier nei til å delta i revisjonsarbeidet til Levende Skog. Norges Naturvernforbund prioriterer arbeider med vern av skogvillmarkene. Norges Naturvernforbund vil ikke prioritere Levende Skog-arbeidet blant annet fordi forventningene til resultatet er for dårlige” (Norges Naturvernforbund 2003 [URL]).

På et møte 26. september 2003 diskuterte de gjenværende deltakerne i Levende Skog hvilke konsekvenser NNVs manglende deltakelse ville få for revisjonsarbeidet: det ville blant annet føre til en skjevhet i partsgruppenes representasjon samtidig som man ville miste den kompetansen og legitimiteten som NNV kunne bidra med. Arbeidsgruppen vedtok på det samme møtet at det skulle gjennomføres uavhengige evalueringer av Levende Skog-standardene, både av resultatet og av prosessen fra 1995 til 1998. Etter at evalueringene var gjennomført kunne alle parter, inkludert NNV, på nytt ta stilling til hvorvidt de ville delta i det videre arbeidet med revisjonen.

2.5.1 Evalueringer

I desember 2003 ble det opprettet en styringsgruppe³⁶ for evaluering av Levende Skog med Torkel Vindegg (Statskog SF) som leder. Styringsgruppen skulle blant annet utarbeide oppdragsbeskrivelser, legge frem forslag til omfang og finansiering samt ”forhandle med aktuelle institusjoner om gjennomføring og pris” (Forhandlingsgrunnlaget 2006:12). Målet med evalueringene var å kartlegge hvordan Levende Skog hadde blitt innarbeidet i norsk skogbruk, og hva deltakerne mente om Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ – både prosessen og hvordan resultatet ble. Tre av evalueringene fokuserte på henholdsvis hvordan utviklingen hadde vært i skogen i forhold til de enkelte standarder³⁷, hvordan Levende Skog hadde fungert i sertifisering av norsk skogbruk³⁸, og hvordan og hvorvidt praktisk skogsdrift og miljøhensyn

³⁶ Torkel Vindegg (leder), Sverre Thoresen, Erling Bergsaker, Morten Dåsnes, Erik Solheim, Arnodd Håpnes, Sekretær Svein M. Søgne.

³⁷ Kåre Hobbstad, Terje Gobakken og Johan Svård i regi av NIJOS (Norsk Institutt for Jord- og Skogkartlegging) 2004. *Evaluering av Levende Skog – tilstand og utvikling i norsk skog vurdert i forhold til enkelte standarder*. Rapporten sammenligner fem standardpunkter (Standarder for biologisk viktige områder, gamle grove trær og død ved, hogstformer, myr og sumpskog og vannbeskyttelse) med de registreringer som tidligere hadde blitt utført av Landskogtakseringen (etablert 1919, dekker registreringer av hele Norges skogareal).

³⁸ Anne Sverdrup-Thygeson, Erik Framstad og Hanne Svarstad i regi av NINA (Norsk Institutt for Naturforskning) 2004. *Miljøevolusjon i skogen? En evaluering av Levende Skog i sertifisering av norsk skogbruk*. Rapporten ser på hvordan skogsertifisering som verktøy fungerer og sammenligner Norge med Sverige og Finland.

hadde endret seg etter at Levende Skog og sertifiseringssystemene ble innført³⁹. Disse tre rapportene ga arbeidsgruppa i revisjonen viktig informasjon om hvilke endringer som faktisk hadde skjedd i skogen etter at arbeidet med å utvikle standarden ble avsluttet i 1998, og bidro til at deltakerne hadde konkrete funn å forholde seg til⁴⁰. Den siste evalueringen ble gjort i regi av Østlandsforskning, som utarbeidet rapporten *Levende Skog – fortid, nåtid og framtid*⁴¹. Denne evalueringen foretok en omfattende prosessevaluering av DP2, hvordan situasjonen var mellom partene i etterkant og hvordan deltakerne vurderte resultatet av innarbeiding av standardene i norsk skogbruk sett i forhold til egne forventninger i forkant av standardutviklingen. En slik prosessevaluering er et svært viktig redskap i en samarbeidsprosess organisert som Levende Skog, der man har med flere svært ulike deltakere å gjøre: Gjennom evalueringen kom det frem flere elementer deltakerne opplevde som negative med Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸, og som dermed kunne endres i revisjonen før de eventuelt skapte større problemer. Østlandsforskningsrapporten har noe overlappende tematikk med denne studien, og det er derfor verdt å gå nærmere inn på de funn den gjorde:

I hovedsak konkluderes det med at Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ alt i alt var en vellykket prosess selv om den tidvis var dårlig organisert med uklare mål og fremdriftsplaner: Den var bra ”timet” i forhold til markedet, og godt motivert selv om den var en famlende og eksplorativ prosess både i form og innhold. Noe av problemet revisjonen møtte var at deltakerne hadde sklidd langt fra hverandre i tiden etter 1998. Da revisjonen startet opp hadde agendaer, motiver og strategier endret seg hos samtlige av deltakerne, og enighet måtte samkjøres på nytt før man i det hele tatt kunne gå videre i arbeidet. Det pekes på flere samvirkende årsaker til hvorfor og hvordan denne utglidningen skjer og hvordan sprik i tolkning av enigheten oppstår:

Det grunnleggende problemet lokaliseres til ”manglende organisering av det institusjonelle produktet LS-standardene¹⁹⁹⁸ etter avslutning av LS-prosjektet⁹⁵⁻⁹⁸” (Arnesen et al. 2004:93). Et produkt som Levende Skog, og andre standarder for øvrig, passer ikke å organisere i

³⁹ Anne Sverdrup-Thygeson, Pia Borg og Erling Bergsaker i regi av NINA (Norsk Institutt for Naturforskning) 2005. *Miljøhensyn på hogstflatene – en evaluering av Levende Skog-standardene som grunnlag for skogsertifisering*. Rapporten evaluerer hvordan praktisk skogsdrift og miljøhensyn har endret seg etter innføringen av Levende Skog-standardene i 1998.

⁴⁰ Det må her nevnes at enkelte av informantene gir uttrykk for at de funn som ble gjort i evalueringene ikke ble tatt til etterretning i arbeidet med revisjonen, mens andre informanter mener det motsatte – og sier at alle viktige funn ble inkludert i revisjonen.

⁴¹ Tor Arnesen, Trude Hella Eide og Jørund Aasetre.

prosjektform: Syklusen med utvikling, implementering, evaluering og revisjon er en prosess som ”krever en mer permanent organisering av aktørene” (ibid 2004:27), for eksempel et forum som kan hjelpe til med å etablere og vedlikeholde tillit og felles tolkning av enighet i perioden frem til neste revisjon. I tillegg kan eventuell uenighet om tolkning av standardene og andre standardrelevante saker undersøkes og behandles parallelt både i felles forum og internt i den enkelte organisasjon (et slikt forum ble opprettet i 2006: Rådet for Levende Skog). Andre elementer som kom frem i denne rapporten var hvordan enkelte av deltakerne opplevde at påvirkningsevne og beslutningsmakt hadde vært skjevt fordelt i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸, og at de økonomiske interessene hadde sittet med all endelig beslutningsmakt (se også kapittel 5.1.2).

2.5.2 Revisjon

Etter at evalueringene var gjennomført ble arbeidet med revisjonen tatt opp igjen på møte i arbeidsgruppen 19. januar 2005. 18.februar 2005 fremmet WWFs representant forslag om å invitere SABIMA til deltakelse i Levende Skog, da han mente dette kunne ha en positiv effekt i forhold til å inspirere Norges Naturvernforbund til å fortsette i samarbeidet, i tillegg til at SABIMA allerede hadde deltatt i presiseringsutvalget og sertifiseringsutvalget (møtereferat 18.2.2005). 3. mai 2005 ble det vedtatt å sende ut invitasjon til både SABIMA og Natur og Ungdom (NU). Resultatet ble avslag fra NU, mens SABIMA takket ja. NNV avsto igjen videre deltakelse og Sametinget trakk seg fra det forberedende arbeidet i april 2005 av økonomiske årsaker. På det samme møtet ble mandatet for arbeidet med revisjonen igjen bekreftet: Målet for revisjonsarbeidet skulle være å

”gjennomgå og foreta nødvendige endringer og tilpasninger i Levende Skogs standarder, drøfte praktisk bruk av standardene i sertifiseringsarbeidet og vurdere behov og oppgaver for et permanent organ og/eller oppfølgingsmekanismer for partene bak Levende Skog” (Forhandlingsgrunnlaget 2006:7, 8).

Det ble videre utarbeidet en fremdriftsplan der arbeidet med revisjonen ble delt inn i tre faser: kartlegging, forhandling og slutføring⁴².

⁴² Fase 1 (*kartlegging*), 6 måneder (oppstart – 30.9.2005): oppstart med kartlegging av kontekst med hensyn til ny kunnskap, lovverk, partenes forslag til endringer i standarden og behovet for et permanent organ.

Organisering av revisjonen

I notatet *Gjennomføring av revisjon av Levende Skog – oversikt over mandat, rammer og framdriftsplan med mer for arbeidet* (notat 10. mars 2005) gis en uttømmende oversikt over hvordan revisjonen ble organisert og finansiert: Samlet hadde revisjonen og evalueringene en budsjetttramme på 1,5 millioner kroner⁴³, finansiert av myndigheter og næring⁴⁴.

Sekretariatsfunksjonen skulle fortsatt ligge hos Norges Skogeierforbund med rådgiver Svein M. Søgner som sekretær. Det ble poengtert at denne funksjonen skulle ivaretas på en nøytral måte, og at medlemmer kunne si ifra om de betvilte ”integriteten i sekretærarbeidet” (notat 10. mars 2005).

Fremdriftsmessig startet revisjonsarbeidet med en inndeling av de eksisterende standardene etter hvorvidt de kunne regnes som lite arbeidskrevende, noe arbeidskrevende eller arbeidskrevende. Arbeidsgruppa organiserte så arbeidet med å først revidere de standardene som ble vurdert som ”enkle å revidere”, altså lite arbeidskrevende. Dette gjaldt standarder der det var lite konflikter rundt beslutningene og/eller standarder der det ikke hadde kommet frem ny kunnskap på feltet. I den andre enden av skalaen var standarder som ble regnet som arbeidskrevende. Spesielt standarden som omhandler biologisk viktige områder ble regnet som svært arbeidskrevende og arbeidet med denne standarden ble derfor påregnet å foregå helt fra starten av parallelt med andre oppgaver i revisjonen (notat 10. mars 2005).

Forhandlingsgrunnlaget

Partene i Levende Skog ble enige om viktigheten av at de ulike organisasjonene som deltar har en felles virkelighetsoppfatning av situasjonen i forkant av selve forhandlingene⁴⁵. For å

Fase 2 (*forhandling*), 5 måneder (1.10.2005 til 28.2.2006): vurderinger av og forhandling om foreslåtte endringer, bruk av standardene i sertifiseringsarbeidet og behov for permanent organ. Målet i denne fasen er å forhandle frem enighet.

Fase 3 (*sluttføring*), 4 måneder (1.3.2006 til 31.6.2006): gjennomføring av Rådgivende forsamling, sluttforhandling om enighet, forankring av enighet i organisasjonene og publisering av resultat. Denne fasen trakk av ulike årsaker ut i tid, og revisjonen ble undertegnet av partene 20.oktober 2006.

⁴³ Kjøp av tjenester: 400 000 kr, Drift av gruppa: 100 000 kr, Rådgivende organ: 150 000 kr, Godtgjørelse leder: 50 000 kr, Godtgjørelse sekretariat: 300 000 kr, Presentasjon og spredning av resultatene: 250 000 kr, Reservepost: 250 000 kr.

⁴⁴ Landbruks- og matdepartementet: 750 000 kr, Skogeierorganisasjonene og Statskog: 250 000 kr, Treindustrien: 250 000 kr og Treforedlingsindustriens Bransjeforening: 250 000 kr

⁴⁵ Det ble derfor også gjort eksplisitt hva som skulle utgjøre det konkrete revisjonsgrunnlaget for Levende Skog: Sertifiseringsutvalgets anbefalinger fra 2006, Norsk Akkrediterings retningslinjer for skogsertifisering og erfaringene i skogsertifisering i Norge så langt, Internasjonale prosesser/regelverk: konvensjonene om mangfold og klima, ILOs regelverk og de europeiske ministerkonferansene om beskyttelse av skog, Nasjonal politikk, lover og forskrifter: politisk bestemt at skogvernet skal økes i vesentlig grad og den nye skogbruksloven (Forhandlingsgrunnlaget 2006).

oppnå dette ble det i mars 2006 utformet et dokument: *Revisjon av Levende Skog – Forhandlingsgrunnlag* (heretter kun omtalt som Forhandlingsgrunnlaget) som skulle representere alle partenes innspill ”til konkret drøfting av endring i standardene” (Forhandlingsgrunnlaget 2006:4). Forhandlingsgrunnlaget presenterte standardgjennomgangen i to hoveddeler⁴⁶, og kan ses som å tilsvare de standardutredningene DP2 gjorde i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸. Det ble også utarbeidet av en tilsvarende egen arbeidsgruppe⁴⁷ organisert med samme flate struktur som preget arbeidet i DP2: dersom en eller flere deltakere krevde et element innarbeidet i dokumentet, ble det tatt med.

I mars 2006 ble Forhandlingsgrunnlaget sendt ut på åpen høring slik at alle interesserte utenfor den formelle prosessen kunne komme med innspill før de avsluttende forhandlingene. Dokumentet ble også sendt ut til alle organisasjonene i arbeidsgruppa og dannet grunnlaget for hver organisasjons behandling og vurdering av spørsmålet om endringer i standardene. Partene ble også oppfordret til å bidra med dokumentasjon og konsekvensanalyser der dette måtte være mangelfullt i Forhandlingsgrunnlaget. Etter at Forhandlingsgrunnlaget ble sendt ut var det satt av to måneder til behandling av høringsforslaget internt i organisasjonene. Helt på tampen av denne to-månedersperioden ble det 11. mai 2006 organisert et seminar for Rådgivende forsamling, der 48 representanter deltok. Seminaret tok blant annet for seg evalueringene og gjennomgikk Forhandlingsgrunnlaget.

Slutføring og strukturelle endringer

Etter at uenighet om enkelte standardpunkter hadde ført til utsettelse av slutføringen var deltakerne 20. oktober 2006 endelig kommet til enighet om den reviderte standarden. I pressemeldingen partene samlet sendte ut kalte de standarden for en ”løsning som kan tjene både norsk skogbruk og norsk natur”. De viktigste store endringene siden enigheten i 1998

⁴⁶ Den første delen består av ulike standardalternativer, med eventuelle regler for praktisering (den opprinnelige standardteksten fra 1998 presenteres også her som et alternativ). Den neste delen omhandler oppsummering av bakgrunn, konsekvenser og klargjøring av eventuelle behov for endring av standarden. I denne delen inkluderes innspill fra sertifiseringsbedriftene (Det norske Veritas, Nemko AS og Norsk Akkreditering kom med innspill i et møte 25. mai 2005) og eventuelle endringer i lover og forskrifter, partenes innsendte forslag til endringer, ny kunnskap og mer omfattende konsekvensutredninger og vurderinger. (Notat 10. mars 2005:8; Forhandlingsgrunnlag 2006:24).

⁴⁷ Fellesforbundet, FRIFO, Friluftsrådernes Landsforbund, Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Statskog SF, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Treindustrien, WWF, og leder Stein Lier-Hansen.

var at det skulle arbeides med å få en godkjent FSC-standard bygget på den reviderte Levende Skog, samt at bruken av utenlandske treslag skulle utredes i løpet av de to påfølgende år. Det vanskeligste punktet i revisjonen var knyttet til hvor stor andel av arealet som skulle forvaltes som biologisk viktige områder⁴⁸, hvem som skulle avgjøre hva som er biologisk viktige områder og hvordan det skal dokumenteres av skogeierne. I tillegg skapte også punktet om utenlandske treslag en del hodebry.

Revisjonen la til tre nye kravpunkter i standarden, ellers er standardpunktene i den reviderte standarden videreføringer av standarden fra 1998, der det i noen punkter har blitt gjort justeringer for enten ”å presisere eller vektlegge bestemte hensyn sterkere” (Norges Skogeierforbund, Sitat Nils Bøhn 2006 [URL 3]). I tillegg har selve standarden fått ny form: Tidligere hadde standarden bestått av 23 standarder, i revisjonen ble det besluttet av det nå skulle være én standard som besto av flere kravpunkter. De forklaringer og presiseringer som tidligere lå som tillegg i egne hefter ble etter revisjonen bakt inn i standarden slik at den skulle fremstå som et mer helhetlig produkt for brukerne.

2.6 Rådet for Levende Skog

I arbeidet med revisjonen behandlet også arbeidsgruppa anbefalingen fra Østlandsforskning om et permanent oppfølgingsorgan for Levende Skog, og kom frem til at et slikt forum kunne være gagnlig. Rådet for Levende Skog ble opprettet i 2006, og er i dag høyeste myndighet for partene i Levende Skog i tillegg til at det er den formelle eieren av Levende Skog-standard. Rådets hovedfunksjon er at det skal ”bidra til kommunikasjon og tillit mellom partene i perioden mellom revisjoner og samtidig fungere som et formelt forum der deltakerne kan avklare mulige uenigheter om tolkning av enighet” (sluttprotokoll for revisjonen 2006:5). Om det har oppstått uenigheter kan Rådet ta beslutninger om for eksempel tolkning og praktisering av kravpunkter i standarden. I tillegg har Rådet også andre oppgaver: overvåke ”målsetninger knyttet til enkelte kravpunkter og sette i verk tiltak om nødvendig [...] legge til rette for bruk av Levende Skog i sertifiseringssammenheng”,

⁴⁸ Naturvernorganisasjonene krevde at minimum 5 % av det produktive arealet skulle avsettes som biologisk viktige områder og at disse arealene skulle kartfestes på eiendomsnivå (Sitat Nils Bøhn, i artikkel: Levende Skog standard er revidert. Mer omfattende og presis. 2006 [URL]).

utforme informasjons- og veiledningsmateriell om Levende Skog, utrede spørsmål som kan være av betydning for Levende Skog samt ha ansvaret for å initiere og utføre evaluering og revisjon av standarden (Rådet for Levende Skog, Vedtekter). Rådet har også en kontrollfunksjon i forhold til å passe på at standarden praktiseres slik det er intendert i enigheten.

2.6.1 Arbeidsform og organisering av Rådet

Rådet består av en arbeidsgruppe på ti representanter⁴⁹, som videre er formelt delt inn i de tre partsinteressene økonomi (skogbruk og skogindustri), miljø (naturvernorganisasjoner) og sosiale interesser (friluftsliv, fagorganisasjoner og urbefolkning). Sekretærfunksjon for Rådet ligger i første omgang hos SABIMA, men er ment å gå på rundgang mellom partsinteressene.

Foruten arbeidsgruppa finnes også et mindre arbeidsutvalg (AU), som består av tre medlemmer: en representant fra hver av partsgruppene økonomi, miljø og sosiale interesser⁵⁰. AU behandler saker som kommer inn til Rådet. Om det er saker uten prinsipiell betydning for Levende Skog kan AU behandle og avgjøre dem selv, ellers skal de legges frem for hele Rådet. AU skal også ”ivareta Levende Skogs interesser fortløpende [...] forberede og gjennomføre møter i Rådet og Årsmøtet⁵¹, fremme forslag til leder for Rådet og Voldgiftsnemnda⁵² og utarbeide forslag til årsmelding” (Rådet for Levende Skog,

⁴⁹ Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Statskog SF, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Treindustrien, WWF Norge, SABIMA, Fellesforbundet, Friluftsrådenes Landsforbund og FRIFO. Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet har møterett, men ikke stemmerett. Sammensetningen av representanter er ikke endelig, ved konsensus kan nye organisasjoner inkluderes på de betingelser at de undertegner enigheten, er landsomfattende og ellers representerer viktige interesser for Levende Skog (Rådet for Levende Skog, Vedtekter). Ellers har alle som var med på å etablere Levende Skog, og som har undertegnet enigheten rett til å ha en representant i Rådet.

⁵⁰ ”Representanter fra det offentlige kan ikke velges inn i Arbeidsutvalget” (Rådet for Levende Skog, Vedtekter). I dag har AU representanter fra FRIFO, NORSKOG og WWF, sekretær fra SABIMA.

⁵¹ Eneste faste møtet i Rådet.

⁵² Instans som kan ta avgjørelser i saker der Rådet ikke har kommet til enighet. Leder for Voldgiftsnemnda utnevnes på Årsmøtet.

Vedtekter). Det fremkommer ikke hvor mye driften av Rådet beløper seg til årlig, men det ble i Forhandlingsgrunnlaget beregnet til omtrent 300 000 kr⁵³.

I likhet med DP2 i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ og arbeidsgruppa i revisjonen arbeider også Rådet etter konsensusprinsippet: Alle saker avgjøres ved konsensus. Arbeidsutvalget har møter ca. en gang per måned, og de kan innkalle til møter i Rådet når de ser at det er behov for det. Ellers kan Rådet kalles inn til møte ”når minst to av medlemmene ber om det” (Rådet for Levende Skog, Vedtekter). For at Rådet skal være beslutningsdyktig må minst ”én organisasjon fra hver av partsgruppene og til sammen minst 50 prosent av organisasjonene være tilstede⁵⁴” (ibid). For alle møter føres offentlig tilgjengelige protokoller.

⁵³ Sekretariat, noe bruk av voldgiftsordningen i tillegg til kostnader til utredninger. Sekretariatet og Voldgiftsnemnda finansierer av økonomi partsgruppen, ellers finansieres kostnader ved deltakelse i Rådet av medlemmenes organisasjoner. (Forhandlingsgrunnlaget 2006:87).

⁵⁴ Representanter fra departementene inngår ikke i grunnlaget for beregning av 50%.

3. Teoretisk rammeverk

3.1 Samproduksjon

På 1970- og tidlig på 1980-tallet var det en stor diskusjon på feltet for vitenskaps- og teknologistudier. Diskusjonen handlet om politikk, relativisme og vitenskap, og foregikk hovedsakelig mellom SSK (sociology of scientific knowledge) og Radical Science-bevegelsen/industrisosiologien⁵⁵. Resultatet ble at de delte opp feltet seg imellom: ”SSK valgte mikronivåer, aktører, og ’det interne’ i vitenskap, mens Radical Science-bevegelsen og industrisosiologien flagget med makronivåer, strukturer, samfunn og ’det eksterne’ i vitenskap” (Asdal, Brenna og Moser 2001:27). Denne skarpe inndelingen i hva som er internt og hva som er eksternt ble etter hvert utfordret av det ”som i ettertid har fått betegnelsen samproduksjon av vitenskap, teknologi og samfunn” (ibid 2001:28), der man istedenfor å ta inndelingen i internt og eksternt for gitt begynte å undersøke hvordan grensene mellom det interne og det eksterne virket, hvordan de ble skapt og opprettholdt, og hvordan det interne og det eksterne ”utviklet seg sammen” (ibid), og ble samprodusert. Denne tankegangen innebærer et brudd med realistideologiens ideer om et skarpt skille mellom dimensjonene for natur (fakta, objektivitet, fornuft) og kultur (verdier, subjektivitet, følelser og politikk) (Jasanoff 2004:3).

Samproduksjonsbegrepet ble videre brukt som et fortolkende rammeverk for å beskrive hvordan teknologi, vitenskap og samfunn samproduseres – de både påvirker og skaper hverandre. I samproduksjonen gjøres flere sammenhenger mellom naturlige og sosiale objekter usynlige, og Latour (1993) mener at man gjennom å gjøre dem synlige igjen kan se begge typene objekter ”som linket sammen i aktørnettverk hvis heterogene bestanddeler krysser de grunnleggende grensene” (Jasanoff 2004:22).

Sheila Jasanoff bygger i boken *States of Knowledge. The co-production of science and social order* videre på denne tenkningen, og sier (2004:2) at fundamentet og den grunnleggende

⁵⁵ To av de ”sosiale og intellektuelle bevegelsene som formulerte ulike kritikker av scientismen, det vil si av troen på vitenskapen som en nøytral og privilegert kunnskapsform. De reformulerte også eksisterende teorier om forholdet mellom vitenskap, teknologi og samfunn” (Asdal, Brenna og Moser 2001:13).

ideen i samproduksjonsbegrepet er påstanden om at ”de måter som vi kjenner og representerer verden (kognitive forståelser av verden, både om natur og samfunn), er uatskillelig fra hvordan vi velger å leve i den”. Naturlige og sosiale ordener⁵⁶ blir slik produsert sammen gjennom at de måter mennesker forstår verden på har uunngåelige sosiale dimensjoner, og sosiale formasjoner har tilsvarende både ”epistemiske og materielle forbindelser” (Jasanoff 2004:3). Denne innfallsvinkelen utgjør overbygningen for min tilnærming til studiet av Levende Skog: gjennom foreningen av de naturlige og sosiale ordenene belyses hvordan utvikling og revidering av en standard er en sosial prosess.

Samproduksjonslitteraturen innenfor STS-feltet kan deles inn i to hovedretninger: den formende (constitutive) og den interaksjonelle (interactional). Begge tar for seg samspillet mellom samfunn, vitenskap og teknologi, men er forskjellige i forhold til hvilke fenomener og områder de undersøker: den formende tilnærmingen undersøker hvordan stabilitet skapes og opprettholdes, hvordan grunnleggende mønstre og kategorier skapes, og hvordan mennesker har oppfatning av en virkelighet som ses som uforanderlig, tidløs og atskilt fra både politikk og kultur. Her undersøkes det hvordan nye fakta og tankesystemer vokser frem (Jasanoff 2004:19, 274). Den interaksjonelle tilnærmingen er mindre opptatt av hva som *er* og mer opptatt av hvordan vi vet noe om det (Hacking 1999:169), og antar at mennesker allerede ”vet” ”i pragmatiske termer hva som teller som natur eller vitenskap og hva som teller som/utgjør samfunn eller kultur” (Jasanoff 2004:19). Den undersøker blant annet hvordan vi lærer om verden og hva som skjer når konkurrerende naturlige og sosiale ordener konfronterer hverandre i kunnskapskonflikter i og mellom verdener hvor det av praktiske årsaker allerede eksisterer en avgrensning i hva som tilhører den naturlige og den sosiale orden (Jasanoff 2004:19, 274).

Et samproduksjonsperspektiv får følger for hvilke egenskaper og funksjoner kunnskap og vitenskap ses å ha: ”Kunnskap og dens materielle konkretiseringer er på en og samme tid produkter av sosialt arbeid og grunnleggende for former av sosialt liv” (Jasanoff 2004:2). Kunnskap og vitenskap har slik sett ingen enkel forklaring, de oppstår ikke kun som resultat av sosiale og politiske interesser og de er heller ikke en direkte refleksjon av sannheten om naturen og virkeligheten. Den vitenskapelige kunnskapen som inngår i Levende Skog-

⁵⁶ Med begrepene sosiale og naturlige verdener mener Jasanoff (2004:21) henholdsvis den verden skapt av oss mennesker og den verden vi ser for oss at eksisterer utenfor vår kontroll.

standarden dekker et vidt spenn av områder, fra forskning på biologisk mangfold og bærekraftighet til økonomiske forhold. Gjennom å se både denne kunnskapen og selve standarden som samprodusert med og lagret i de sosiale dimensjoner deltakerne bringer med seg, håper jeg å åpne for nye innsikter om hva som skjer i kontaktflaten mellom aktørene: hvordan forskning, organisering, forhandlinger og deltakernes respektive strategier, erfaring og kompetanse sammen skapte Levende Skog-standard. Jasanoff (2004:3) understreker at samproduksjonsrammeverket ikke må ses som en ferdig teori, men heller som et idiom: et verktøy for ”å tolke og forklare årsaken til komplekse fenomener” der en av styrkene ligger i at man gjennom å betrakte naturlige og sosiale ordener som samprodusert kan oppnå ”forklarende kraft” på områder for menneskelig aktivitet, både i fortid og nåtid, der to eller flere variabler påvirker og skaper hverandre.

Samproduksjonsperspektivet insisterer på kontekstualisering og tillater ingen enkle årsaksforklaringer. De grenser som finnes mellom en prosess og omgivelsene er gjennomtrengelige, noe som tillater ”at kontekstuelle faktorer virker inn” (Jasanoff 2004:276). Å se utviklingen av Levende Skog-standard i et samproduksjonsperspektiv åpner for at omgivelsene også får en naturlig plass i studien: spesielt politikk innen feltet for arealforvaltning, miljø, skog, distrikter og subsidier til drift, markedstrender, miljøholdninger og prinsipper både nasjonalt og internasjonalt blir viktige (makro)faktorer i forhold til utvikling og utforming av Levende Skog-standard. Standardens endelige innhold er derfor resultat av et sammensurium av prosesser på ulike nivåer som alle påvirker og skaper hverandre: ovennevnte makrofaktorer, deltakerorganisasjonenes strategier og overordnede mål, de sosiale praksiser, kunnskap, erfaring og fortolkningsrammer deltakerne både bringer med seg og utvikler sammen, forskning og vitenskapelig kunnskap, strukturelle maktforhold, og som jeg vil fokusere på i analysen: standardiserte pakker, organisering, grenseobjekter, grensearbeid og stabilisering av representasjoner.

Gjennom å inkludere både kontekstuelle faktorer, sosiale aspekter, kunnskap og naturlige ordener i studiet av Levende Skog belyses det faktum at de beslutninger som fattes om standardens utforming ikke bare baserer seg på vitenskapelig kunnskap og utredninger, men også har klare sosiale dimensjoner og innebærer en skaping av mening. Dette skjer på samme tid som de sosiale dimensjoner igjen har materielle komponenter og forbindelser gjennom at de får følger for aktiviteter på og i den materielle verden. Samproduksjonsideen er derfor verdifull som rammeverk for å studere hva som skjer i en standardutviklingsprosess

basert på samarbeid og konsensus: Anvendt som analytisk verktøy tar den utgangspunkt i et symmetrisk perspektiv der oppmerksomheten rettes mot *både* natur- og kulturområdene. En slik symmetrisk innfallsvinkel lager rom for å se hvordan ulike aktører og sosiale verdener ofte har ulike kulturer for produksjon og tolkning av kunnskap og vitenskap, hvordan både materielle og sosiale objekter kan ha ulike meningsdimensjoner, hvordan kunnskap og representasjoner vokser frem og stabiliseres, og hvordan faktorer på makronivå virker inn på og eventuelt påvirkes av standardiseringsprosessen.

3.2 Grenseobjekter og Standardiserte pakker

Ideen om grenseobjekter ble introdusert av Susan Leigh Star og James R. Griesemer i 1989⁵⁷ som et ”analytisk konsept for de vitenskapelige objekter som ibor flere kryssende sosiale verdener” (1989:393). Et vitenskapelig objekt kan være både materielle objekter, som et dyr, en formel for å gjøre utregninger, og mer konseptuelle og abstrakte objekter, som prinsippet om bruken av BAT – Best Available Technology eller, som jeg vil vise senere: bærekraftighetsbegrepet.

Om objektene er materielle eller konseptuelle, så har de samme funksjon: å muliggjøre samarbeid på tvers av ulike sosiale verdener. Funksjonen som brobygger muliggjøres av noen fundamentale egenskaper ved grenseobjekter: de er plastiske og elastiske nok til å kunne tilpasses ulike sosiale verdners lokale behov og begrensninger⁵⁸ samtidig som de er robuste nok til å beholde en felles identitet – det er mulig å gjenkjenne dem på tvers av kryssende verdener fordi de har en viss mengde urørlig og fastlagt (menings)innhold (Star og Griesemer 1989:393). Den rollen grenseobjekter spiller i å bygge broer mellom sosiale verdener og tilrettelegge for samarbeid gir dem en nøkkelrolle i prosessen der sammenheng mellom ulike kryssende sosiale verdener utvikles og opprettholdes.

⁵⁷ ”Institutional ecology, ’translations’ and boundary objects: amateurs and professionals in Berkley’s museum of vertebrate zoology 1907-39” *Social Studies of Science* 19 (4), s. 387-420.

⁵⁸ Med sosiale verdener menes også grupper eller individer. Poenget er at man har med sosiale aktører å gjøre. Med lokale behov og begrensninger menes de ulike lokale forhold som målsetninger, synspunkter, tolkninger og meningsdimensjoner etc.

Grenseobjekter blir ikke direkte skapt av en enkelt gruppe eller individ, men vokser frem i prosesser der flere ulike sosiale verdener arbeid sammenfaller med hverandre, ofte over lengre tid (Fujimura 1992:173). I Levende Skog deltar mange ulike organisasjoner i et formalisert samarbeid, og man kan derfor snakke om at det eksisterer en kontaktflate - ikke bare enkelte krysningspunkter, mellom dem. Her finnes flere grenseobjekter, både på mikro- og makronivå, og som er av ulik direkte relevans for samarbeidet: Noen grenseobjekter er svært fremtredende og viktige for standardarbeidet, slik som skog og prinsippet om bærekraftighet. Andre grenseobjekter, som for eksempel landskogstakseringens registreringer⁵⁹, har mer en slags støtte- og stabiliseringsfunksjon for kontaktflaten mellom deltakerne siden de i mindre grad direkte angår samarbeidet og utformingen av standardpunkter. Disse objektene bidrar til å skape og opprettholde kontinuitet og stabilitet i kontaktflaten samtidig som de representerer uproblematisk, felles referansepunkter i omgivelsene.

I analysen har jeg valgt å fokusere på de grenseobjekter jeg har identifisert som de mest fremtredende, men det kunne videre også vært interessant å se på hvilken rolle de mindre fremtredende grenseobjektene spiller i forhold til organisering og samarbeid mellom deltakerne. Årsaken til at jeg har valgt å ta for meg de mest fremtredende grenseobjektene er at jeg i tillegg til å benytte grenseobjekter som verktøy for å belyse hva som skjer i kontaktflaten mellom de ulike aktørene i Levende Skog og hvordan egenskaper ved grenseobjektene virker inn på samarbeidet, også vil se hva som skjer når det ulike meningsinnholdet som finnes i grenseobjektene blir gjort eksplisitt og forsøkt stabilisert - noe som i størst grad gjelder de mer fremtredende objektene. Disse objektene er ofte også "større" enn de andre, de inneholder flere mindre deler som blir problematisert underveis i forhandlingene: Grenseobjektet 'skog' inneholder for eksempel både biologisk viktige områder, registreringsmetodikk og spørsmål om vern, mens prinsippet om bærekraftig utvikling inneholder både økonomiske, økologiske og sosiale komponenter – nettopp de aspektene som skal balanseres og avveies i utformingen av Levende Skog-standarden. Hver og en av disse mindre delene har også i seg ulike meningsmuligheter og vektlegginger. Sammen med grenseobjektens mest sentrale egenskap – kombinasjonen av elastisitet og robusthet, mener jeg at dette gir grenseobjekter potensial for å være gjenstand for konflikt og

⁵⁹ Se kapittel 2.3.1 Evalueringer, note 37

uenighet: I Levende Skog-prosessene hadde deltakerne hele veien til dels svært ulike meninger om hvilke restriksjoner som skulle legges i standardpunktet for biologisk viktige områder. Uenighetene var så store at de var nær ved å velte hele samarbeidsprosessen i revisjonen. Det som skjedde i forhold til standardpunktet om biologisk viktige områder er et avgrenset og til dels materielt eksempel på hvordan ulike tolkninger og verdivurderinger kan vanskeliggjøre enighet. Et annet eksempel på det mer konseptuelle plan er bærekraftighetsprinsippet: som tidligere nevnt har bærekraftig utvikling i seg tre hovedkomponenter; økonomi, miljø og sosiale aspekter, en sammensetning som har vært gjengs siden Brundtland-kommisjonens arbeid i 1987. Bærekraftig utvikling er ment å skulle utgjøre et førende prinsipp i Levende Skog-standarden, noe som innebærer at disse tre aspektene skal balanseres i standardens utforming. Naturlig nok har ulike deltakere ulike oppfatninger av hvordan dette skal gjøres – hva skal gå på bekostning av hva, og hvordan kan man tillegge de ulike aspektene verdier som gjør at man kan sammenligne dem og veie dem opp mot hverandre.

En slik innfallsvinkel til grenseobjektenes rolle kan virke utradisjonell siden tidligere forskning om grenseobjekter nesten utelukkende har vært fokusert rundt deres egenskaper som brobygger mellom ulike sosiale verdener, men jeg mener eksemplene over viser at grenseobjekter også har i seg potensial for konflikt og uenighet, og derfor kan brukes til å undersøke et bredere spekter av den dynamikken som foregår i samarbeidsprosesser.

Det er ikke bare grenseobjekter som bidrar til å muliggjøre samarbeid på tvers av sosiale verdener: Star og Griesemer identifiserte i sin artikkel fra 1989 også et annet element de anså som viktig for å kunne ”oversette” synspunkter mellom ulike sosiale verdener, nemlig standardiserte metoder. Med standardiserte metoder menes gjerne ulike (formaliserte) arbeidsformer og prosedyrer. Eksempler på dette er normer for hvordan forskere ofte følger visse prosedyrer og regler i arbeidet sitt, slik at andre forskere både kan replisere arbeidet og bruke det som utgangspunkt for egne aktiviteter. Det å følge slike normer bidrar også til å gi forskningsresultatene legitimitet som vitenskapelige, objektive og nøytrale, selv om de i større eller mindre grad er resultat av sosiale prosesser.

En svakhet med grenseobjekter er ifølge Fujimura (1992:176) at nettopp grenseobjektenes plastisitet – den som gjør dem egnet til å tilpasses ulike lokale situasjoner - gjør dem

tilsvarende dårlige for å etablere en stabilisering av representasjoner slik Latour (1987) snakker om:

Om en påstand gir aktører slingringsmonn i forhold til forståelse og tolkning øker sjansen for at påstanden sprer seg og vinner innpass fordi hver enkelt aktør lett kan tilpasse påstanden til lokale forhold. Som det vises senere er dette en av årsakene til at prinsippet om bærekraftighet har fått så stor utbredelse og aksept: hver enkelt aktør, både på mikro- og makronivå kan selv velge hvordan bærekraftighetsbegrepets ulike komponenter – økonomi, miljø og sosiale hensyn – skal tolkes, vektlegges og balanseres opp mot hverandre. Når aktører får frihet i hvordan de vil tolke og anvende en påstand finner de ofte nye bruksområder, noe som bidrar til at påstanden sprer seg langt forttere enn om sakens meningsinnhold var underlagt streng kontroll (Latour 1987:208). Samtidig vil den friheten som gis aktørene i tolkning og bruk føre til at påstanden vanskelig kan oppnå stor grad av stabilitet samme hvor mange ressurser som trekkes inn. Dette er fordi en frihet i tolkning gjør at påstanden kan ta opp i seg teoretisk sett motstridende elementer i tillegg til at det ligger i en slik påstands intenderte natur å ignorere konfliktene som oppstår mellom motstridende elementer. Den andre strategien for å oppnå spredning av en påstand, en strategi som ofte brukes av vitenskapsmenn og ingeniører, er å minske slingringsmonnet i tolkningsmuligheter gjennom å skape klare avgrensninger og på denne måten øke kontroll over bruk og forståelse av påstanden. Påstanden får slik et mer stabilt utgangspunkt, men samtidig vil den grad av kontroll som utøves på tolkning kunne føre til at det er vanskelig å oppnå spredning av påstanden og at flere ressurser derfor må hentes inn for å stabilisere den (Latour 1987:209).

Dette problemet med grenseobjektenes slingringsmonn og stabilisering forsøkte Joan Fujimura å finne en løsning på, da hun søkte å forstå hvordan og hvorfor den molekylære biologiske trenden i kreftforskning utviklet seg⁶⁰ (Fujimura 1992:176). Resultatet var at hun med fokus på ideen om grenseobjekter utviklet konseptet ”standardiserte pakker”, et konsept som kan håndtere *både* kollektivt arbeid på tvers av ulike sosiale verdener og stabilisering av fakta (Fujimura 1992:176). En standardisert pakke definerer ifølge Fujimura (1992:176) ”et konseptuelt og teknisk arbeidsrom” som er relativt strukturert. I dette arbeidsrommet

⁶⁰ Se Fujimura, Joan. 1986 *Bandwagons in Science: Doable Problems and Transportable Packages as Factors in the Development of the Molecular Genetic Bandwagon in Cancer Research* Ph.D. diss., University of California, Berkeley.

kombineres flere ulike grenseobjekter med standardiserte metoder på en måte som gjør at hvert enkelt grenseobjekts plastisitet til en viss grad blir begrenset og definert.

Innskrenkningen i tolkningsmuligheter legger visse begrensninger på utvalget av mulige handlinger, tolkninger og praksiser *uten* at grenseobjektene mister sine grunnleggende elastiske egenskaper. Nettopp denne avgrensningen i mening og antall tolkningsmuligheter gjør at standardiserte pakker åpner for en større grad av stabilisering og er derfor ”nyttige for å analysere hvordan samarbeid koordineres på tvers av sosiale verdener for å oppnå nok enighet til at man får utført arbeidet og produsert relativt stabile fakta” Fujimura (1992:168)⁶¹.

Grenseobjekter og standardiserte pakker har på mange måter samme funksjon gjennom at begge muliggjør interaksjon og samarbeid mellom sosiale verdener. Men, der grenseobjekter som analytiske enheter står alene (hvert grenseobjekt representerer i ytterste konsekvens kun ett enkelt krysningspunkt mellom sosiale verdener), har ideen om standardiserte pakker den styrke at den skaper rom for større, mer omfattende og stabile kontaktflater der flere ulike grenseobjekter utgjør samlingspunkter for samarbeid og kommunikasjon. Slik skaper standardiserte pakker en stabil kontaktflate mellom sosiale verdener/aktører og muliggjør interaksjon og stabilisering, ”flyt av ressurser som konsepter, evner, teknikker, instrumenter etc.” (Fujimura 1992:170).

En standardisert pakke består ikke bare av grenseobjekter, men inneholder også som nevnt standardiserte verktøy og metoder. Forskjellen på Fujimuras, og Star og Griesemers oppfatning av standardiserte metoder ligger i at Fujimuras konsept brukes om mer organiserte samarbeidsprosesser og avgrensede arbeidsrom. Derfor omfatter det i tillegg til mer overordnede metoder som arbeidsform og prosedyrer flere aspekter direkte relatert til samarbeidsprosesser, som for eksempel organisering og fremgangsmåte for hvordan en deltaker skal gå frem for å ta opp en sak på et møte, metoder for kunnskapsinnhenting, beslutningslinjer blant deltakerne, retningslinjer for ekstern kommunikasjon etc. I tillegg til å være viktig for å muliggjøre samarbeid og kommunikasjon utgjør standardiserte metoder en viktig stabiliserende faktor gjennom at deltakerne i en samarbeidsprosess får klare retningslinjer å forholde seg til.

⁶¹ Stabilitet som konstruert av aktørene, antas ikke å representere virkeligheten

Ideene om standardiserte pakker og grenseobjekter gir rom for å se ulikheter og heterogenitet hos ulike sosiale grupper og verdener uten å nødvendigvis lete etter enkle årsaksforklaringer eller ta sosiale faktorer som interesser og mål for gitt. Samtidig korrelerer grunnideene i disse innfallsvinklene med samproduksjonsbegrepets ideer, og sammen mener jeg de derfor kan gi nye muligheter og dybde i en analyse av standardutvikling basert på samarbeid og konsensus.

3.3 Stabilisering av representasjoner og grensearbeid

Der Fujimuras idé om hvordan grenseobjekter og standardiserte pakker åpner for at sosiale aktører kan skape stabile fakta gjennom samarbeidsprosesser, går Latour og Callon (1981) dypere inn i den prosessen der selve stabiliseringen av representasjoner og kunnskap skjer. Gjennom et nettverksbyggingskonsept basert på ideen om ”sorte bokser” søker de å forstå hvordan stabilisering finner sted:

En sort boks er et abstrakt konsept som rommer selvfølgeligheter og kjensgjerninger – ”det som ikke lenger trenger å overveies”, anliggender og saker man forholder seg likegyldig til, og hvis meningsinnhold ikke lenger anses som problematisk (Callon og Latour 1981:285). Selvfølgeligheter kan være alt fra abstrakte ideer og konsepter til måter å forholde seg til verden på – både hvordan man tenker om den og hvordan man lever i den. En viktig egenskap ved sorte bokser er at de aldri kan lukkes fullstendig, men de kan av enkelte aktører, særlig aktører på makronivå - som institusjoner og organisasjoner, i praksis bli behandlet som om de var helt lukket (ibid). Siden de representasjoner som rommes av en sort boks ikke er garantert å vare evig kreves det ofte kontinuerlig arbeid fra aktørenes side for å bevare boksens innhold og posisjon. Dette arbeidet går ofte ut på å definere boksens grenser gjennom å skape skiller mellom boksen, omgivelsene, samt andre bokser og representasjoner den eventuelt henger sammen med. Grensearbeidet skjer gjerne gjennom to strategier - inkludering og ekskludering: Gjennom å skape sammenhenger mellom egne argumenter og andre mer stabile elementer, som for eksempel fakta som lenge har vært ansett som uproblematisk eller institusjoner med stor legitimitet, autoritet og troverdighet⁶²,

⁶² Som nasjonale og internasjonale retningslinjer og prinsipper, lovgivning, vitenskapelig kunnskap etc.

linkes og inkluderes deltakerens egne representasjoner inn i en større kontekst der de oppleves som mer stabile (Callon og Latour 1981). Sammenhengene og stabiliteten gjør det vanskeligere for andre aktører å utfordre, motarbeide, overse eller avvise representasjonen, fordi de da ofte også må utfordre de argumenter og institusjoner representasjonen er linket til. En annen måte å opprettholde grensene for en sort boks er gjennom ekskludering av elementer som bestrider de representasjoner boksen inneholder, noe som kan gjøres blant annet gjennom å få andre aktørers representasjoner og argumenter til å fremstå som irrelevante eller uvitenskapelige, avvise ny kunnskap på feltet som uvitenskapelig, gjennom lobbyisme og lignende.

Inkluderings- og ekskluderings aktiviteter handler ofte om å trekke opp grenser. Thomas Gieryn skrev i 1983 en artikkel om grensearbeid⁶³. Problemstillingen i artikkelen dreier seg om hvordan vitenskapsmenn praktisk sett skaper et skille mellom vitenskap og ikke-vitenskap gjennom at de ”tillegger visse karakteristikk til vitenskapens institusjon (dens utøvere, metoder, samling av kunnskap, verdier og organisering av arbeid) med det mål å konstruere en sosial grense som skiller ut enkelte intellektuelle aktiviteter som ikke-vitenskap” (Gieryn 1983:782). Den autoriteten vitenskapen da får har sitt opphav i de bilder av vitenskap forskere velger å presentere og andre velger å godta. Representasjonene er sånn sett ikke ”naturlig” gitt, men opptrer som resultat av en rekke valg om hva som skal inkluderes og ekskluderes i fremstillingene. Aktiviteten med å konstruere sosiale grenser for slik å skape et skille mellom egne og andres aktiviteter begrenser seg ikke kun til vitenskapens og forskningens verden, men forekommer også i andre sosiale prosesser der aktører søker å fylle egne argumenter og synspunkter med en uangripelig autoritet (Gieryn 1983:783). De avgrensninger som konstrueres må opprettholdes kontinuerlig, fordi ny kunnskap, endring i lovgivning, politiske trender etc. kan føre til at grensene blir utfordret.

Hvorvidt en aktørs grensearbeid lykkes avhenger ikke bare av å skape sammenhenger eller ikke-sammenhenger til andre representasjoner. Også strukturell makt spiller en viktig rolle, særlig der det er snakk om samarbeidsprosesser som foregår i et mer avgrenset og definert arbeidsrom slik Levende Skog gjør: Den eller de som har makt til å bestemme/påvirke

⁶³ “Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists” i *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 6, pp. 781-795.

arbeidsform, prosedyre og organisering har mange muligheter for å trekke beslutninger i den ene eller andre retningen gjennom å legge føringer på faktorer som tidsbruk, hvilke eksperter som skal bidra, valg av metode, beslutningslinjer etc. Strukturell makt er også viktig i forhold til konflikter og uenighet i en samarbeidsprosess: Verken problematisering av grenseobjektene meningsdimensjoner eller grensearbeid alene trenger nødvendigvis å utløse åpne konflikter, begge disse aktivitetene er slik man kan forvente å se i forhandlingsprosesser basert på konsensus. Men, som det vises i analysen, øker sjansene for uenighet og konflikt når strukturelle maktfaktorer involveres.

I forhold til Levende Skog-standard og hva som skjer i kontaktflaten mellom aktørene er Latour og Callons idé om sorte bokser og nettverksbygging ikke bare relevant på aktørnivå: Standarder har en litt spesiell posisjon i forhold til stabilisering av representasjoner og funksjon i samfunnet. I periodene mellom revisjoner må standarder *i praksis* behandles som stabile og uproblematiske objekter for i det hele tatt å kunne oppfylle sin funksjon. De må behandles som det Latour og Callon (1981) kaller sorte bokser. Selv om både deltakerne i standarden og andre interesserte i perioder mellom revisjoner kan problematisere hva standarden står for og uttrykker både internt i organisasjonene, ovenfor politikere og på offentlig mediearenaer, er det lite sannsynlig at det vil blir gjort endringer i standarden før neste revisjon med mindre standardkravene viser seg å føre til eller muliggjøre stor risiko for liv og helse eller miljø. Det er i de fleste standarder bygget inn revisjon etter et gitt antall år. Dette innebærer i de fleste tilfeller at noen eller alle standardens kravpunkter problematiseres med jevne mellomrom, siden det i forbindelse med revisjoner er vanlig å utføre evalueringer av hvordan standarden har fungert i praksis og i forhold til måloppnåelse.

4. Metode

4.1 Materiale

Min tilnærming til studien har basert seg på kvalitativ metode, med tekstanalyse og intervjuer som det empiriske grunnlaget. Dokumenter som møtereferater, pressemeldinger, interne rapporter/utredninger og Forhandlingsgrunnlaget fra Levende Skog-prosessen er offentlig tilgjengelig, mens interne notater har jeg fått fra de respektive deltakerne. I tillegg til dette har jeg benyttet meg av tidligere forskning som har blitt gjort på Levende Skog, de evalueringer som ble gjort av Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸, medieoppslag, artikler og foredrag produsert av de enkelte organisasjoner.

Ved siden av dokumentene har jeg gjort syv kvalitative intervjuer med representanter fra de ulike partsinteressene: Norges Naturvernforbund, WWF, SABIMA, Friluftsrådernes Landsforbund, Fellesforbundet, NORSKOG og Norges Skogeierforbund/Norske Skog. En slik jevn representasjon bidrar til å skape et bredt bilde av hvordan deltakerne opplevde det å delta i Levende Skog. Ideelt sett ville jeg ha intervjuet alle som har deltatt i Levende Skog, men av flere årsaker – spesielt tidsmessige, valgte jeg å begrense utvalget noe. I intervjuene opplevde jeg at oppfatninger og utsagn etter hvert gjentok seg, noe som indikerer at flere intervjuer ikke nødvendigvis ville vært utfyllende, og at jeg hadde nådd et metningspunkt. Intervjuene var halvstrukturerte og basert på en tematisk tilnærming der informantene fikk fortelle ganske fritt om sine opplevelser.

4.2 Tilnærming

Etter å ha lest en del om Levende Skog, blant annet tidligere forskning, evalueringer og rapporter fra Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸, og gjort meg opp noen tanker om hvilke aspekter ved Levende Skog-prosessen jeg ønsket å studere, tok jeg kontakt med Rådet for Levende Skog, som er det organet i dag som har ansvaret for henvendelser om Levende Skog-standarden. Via e-post fikk jeg beskjed om at Rådet skulle informeres om studien min. I neste Rådsmøte ble alle representantene i Levende Skog informert og fikk beskjed om at jeg kunne komme

til å ta kontakt med dem. Slik fikk jeg formelt innpass i Levende Skog, både med hensyn til å ta kontakt med informanter og tilgang på arkiver med møtereferater fra både revisjonen og Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸.

Valg av teoretisk tilnærming var i utgangspunktet løst definert, jeg hadde en idé om at verktøy fra STS-feltet kunne bære nyttige i å belyse hva som skjedde i Levende Skog-prosessen. Konkrete perspektiver og verktøy, som standardiserte pakker, grenseobjekter, samproduksjon og stabilisering av representasjoner, ble valgt ut på grunnlag av hva informantene vektla i sine fortellinger og hva som var fremtredende i intervjuer og dokumentanalyser. Slik forsøkte jeg å unngå at empirien i for stor grad ble "lukket" av teorien, at den heller forble åpen og som en representasjon av hvordan aktørene oppfattet og organiserte Levende Skog-prosessen og dens bestanddeler, hvordan de oppfattet sin egen rolle i den og hvordan de opplevde samspillet mellom organisering, samarbeid og kommunikasjon mellom deltakerne. Levende Skog-prosessen er formelt atskilt fra omgivelsene, men omgivelsene spiller likevel en viktig rolle for Levende Skog både gjennom politikk, lovgivning, markedsendringer etc. og fordi deltakerne i Levende Skog er representanter for organisasjoner som har sitt daglige virke utenfor Levende Skog. Omgivelsene trekkes inn i studien der de kan belyse situasjoner og utsagn, men jeg forsøker å unngå å behandle dem som primære forklarende kategorier fordi også omgivelsene har en sosial historie (Jasanoff 2004:20).

4.3 Intervjuer og etikk

Levende Skog er et nåtidig fenomen og vil derfor unngå flere av de problemer liknende studier tidligere har møtt: dersom man studerer fenomener der eneste tilgjengelige materiale er skriftlige kilder vil fortellingen naturlig nok bli preget av hvem det eksisterer mest materiale om (Fujimura 1992:171). Samtidig er det ikke bare uproblematisk å studere et nåtidig fenomen: Det stiller større etiske krav til hvordan jeg behandler informasjon, påstander og tolkninger aktørene gir uttrykk for, fordi fremstillingen av dem kan få følger for deres aktiviteter i dag. Dette stiller igjen krav til påpasselighet i de tolkninger jeg gjør av deres utsagn, og det kan påvirke informantenes vilje til å la seg intervjuer og hva slags utsagn de kommer med. Noen informanter er ikke lenger deltakere i Levende Skog-prosessen og vil slik muligens oppfatte seg selv som friere i forhold til å kommentere hvordan de opplevde

deltakelsen. Andre, som fremdeles deltar aktivt i Levende Skog vil kanskje formulere seg annerledes fordi de ikke ønsker å skape konflikter. En annen utfordring er at Levende Skog strekker seg langt tilbake i tid, helt til 1994/1995, noe som kan gjøre at informantene har glemt mye eller husker feil.

Til sammen er det ca. 15 representanter som har deltatt i DP2 og/eller revisjonen (og Rådet), noe som skaper et problem i forhold til anonymisering. Mange av dem har jobbet sammen lenge, kjenner hverandre godt og vil muligens kunne gjenkjenne hverandre på uttrykksmåter og lignende. Dette er noe alle informantene ble gjort oppmerksomme på i løpet av intervjuet og samtlige uttrykte forståelse for dette. De har også godkjent skriftlig de sitater som blir brukt i studien. For å likevel anonymisere dem i en viss grad blir sitatene henvist til partsinteresse og organisasjon, selv om informantens oppfatninger ikke nødvendigvis er representative for organisasjonen som helhet. En ting flere av informantene nevnte, var at de uttalte seg som privatpersoner, at de snakket på vegne av personlig erfaring og at det de ga uttrykk for var personlige synspunkter. Informanten fra Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen, ba om at det ble gjort eksplisitt at hans uttalelser og det jeg siterer ham på er hans personlige synspunkter og at han ikke uttaler seg på vegne av Norges Skogeierforbund eller Norske Skog. Navnet hans vil derfor nevnes i forbindelse med sitatene.

Jeg spiller også selv en uunngåelig rolle i intervjuer, tolkning og analyse, og det er på sin plass med en problematisering og refleksjon rundt min egen tilstedeværelse i prosessen: Min bakgrunn, kunnskap og kompetanse legger visse føringer på hvilke rammeverk jeg tolker påstander og uttalelser inn i. Derfor har jeg i stor grad forsøkt å være bevisst på hvilke forståelsesrammer jeg tar med meg inn i tolkningen, slik at jeg ikke tillegger informantene meninger og oppfatninger de ikke selv ga klart uttrykk for. Jeg har også lagt vekt på å ikke ta informantenes utsagn ut av den konteksten de ble sagt i. Enkelte områder av Levende Skog-standard har som tidligere nevnt vært mer problematiske og mer konfliktpregede enn andre, som punktene om biologisk viktige områder og registreringsmetodikk. I forhold til spørsmål om disse områdene, og skogen for øvrig, kan min bakgrunn som samfunnsviter være en fordel. Den kan bidra at jeg ikke oppfattes som å representere noen av deltakerorganisasjonenes egeninteresser på feltet og at de forholder seg til meg som en nøytral observatør.

4.4 Generalisering, reliabilitet og validitet

Siden dette er en kvalitativ studie vil komplett reliabilitet være umulig å oppnå, men for å oppnå størst mulig grad av reliabilitet har jeg beskrevet skogfeltet som helhet, Levende Skog og min fremgangsmåte i studien så inngående som studiens omfang tillater. Faktorer som kjemien mellom intervjuer og informant, teoretisk bakgrunn og kompetanse hos den som forsker etc. vil også påvirke hva slags funn som gjøres. I forhold til validitet handler det om gyldighet, at visse krav må være oppfylt i forhold til hvordan teori og empiri henger sammen, beskrivelse av det materialet studien baserer seg på og hvordan tolkningen baserer seg kun på innsamlet empiri (Dalen 2004). Denne studien tar for seg en avgrenset prosess, noe som påvirker hvilke generaliseringsmuligheter funnene gir. Men, selv om funnene i denne studien i stor grad er kontekstavhengige er det fullt mulig at de kan kaste lys på tilsvarende problemstillinger i forhold til organisering av prosesser, samarbeid og samspillet mellom dem.

5. Analyse

Slik situasjonen var i tømmermarkedet på 1990-tallet kunne det se ut til at en eller annen form for regulering av skogbruket utover de kravene som stiltes i lovverket ville være uunngåelig. Skogfeltet var blitt problematisk, og både markedsaktører og miljøbevegelse viste stor interesse for skogbrukets aktiviteter. Den statlige reguleringen av skogbruket (skogloven og ulike miljøforskrifter) ble ikke ansett for å være god nok, og markedet stilte høyere krav. Gjennom oppstarten av Levende Skog skapt en arena der de ulike interessegruppene gikk sammen om å utarbeide en standard for skogbruket. Med formelle rammer og noen løst formulerte målsetninger i retning av bærekraftig skogforvaltning startet samarbeidet opp i 1995, og som kapittel 2 kom inn på gikk deltakerne inn i Levende Skog med til dels svært ulike oppfatninger både om hva som var målet med standarden og hvordan standardutviklingen burde vært organisert. Deltakerorganisasjonene hadde ulike utgangspunkter og kognitive rammer de forsto skogen i, gjerne i tråd med de målsetninger hver organisasjon arbeidet for utenfor Levende Skog. På enkelte områder, som standardpunktet om nøkkelbiotoper, sto de lenger fra hverandre enn vanlig og det var harde forhandlinger om hvordan flere av kravpunktene skulle utformes, noe som også gjentok seg i revisjonen. Selv om det til tider var mye uenighet i forhandlingene kom deltakerne til slutt frem til en enighet alle partene kunne akseptere, både i slutføringen av standardutviklingen i 1998 og revisjonen i 2006. Slik standarden fremstår som et ferdig produkt blir deltakernes strategier, argumenter og uenigheter i forhandlingene gjort usynlig.

5.1 Standardiserte metoder i Levende Skog

5.1.1 Konsensusprosess

Det organisatoriske rammeverket for Levende Skog er basert på prinsippet om konsensus og en kontinuerlig forankring av enigheten i alle deltakerorganisasjonene underveis, slik at alle ledd i organisasjonene forplikter seg til enigheten (Forhandlingsgrunnlaget 2006:9). Slik Levende Skog er organisert skal alle deltakerne som signerer enigheten regnes som likeverdige eiere av standarden, et eierskap de mister dersom de velger å ikke delta i neste revisjon. Alle skal ha like store påvirkningsmuligheter, rett til å bli hørt, beslutningsmakt, og

resultatet skal gi uttrykk for at enighet er oppnådd. Det er altså enigheten i seg selv som er målet, ikke at alle de ulike oppfatningene og synspunktene som fremmes av deltakerne skal inkluderes. Denne typen flat organisering fører til at autoritet må ”forhandles frem og reforhandles i en prosess der aktørene stadig posisjonerer seg og utfordrer hverandre” (Gulbrandsen 2005a:411), for det er ikke slik at alle vil forstå hverandres synspunkter bare man diskuterer lenge nok. Som tidligere nevnt førte introduksjonen av en nøytral leder for revisjonen til at denne forhandlingen om autoritet og strukturell makt i stor grad dempet seg i forhold til hvordan det hadde vært i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸.

Det vil aldri være mulig å komme frem til et resultat alle deltakerne er 100 % fornøyd med gjennom en konsensusprosess, og i praksis fungerte forhandlingene slik at deltakerne kom med tilbud og mottilbud helt til enighet ble nådd og kompromisser inngått, en dynamikk som kan føre til at deltakerne legger an strategier der de inntar mer ekstreme posisjoner enn de egentlig står for, for slik å presse kompromisset og beslutningen mer i egen favør (Moscovici og Zavalloni 1969 i Moscovici og Doise 1994:6). Av og til ga deltakerne etter for andres forslag i håp om at andre deltakere kanskje var villige til å gi etter på egne krav på andre punkter senere i prosessen. Denne strategien bekreftes av informanter fra miljøinteressene, som satset mye på å vinne frem med sine krav om biologisk viktige områder og fremmede treslag, og derfor var mer ettergivende på andre standardpunkter:

”Man må velge krigene sine i prosessen. Hvor gjør det ikke så mye å tape? Hvor kan man ikke tape? Så underveis slapp vi opp på flere punkter fordi vi satsa veldig mye på en-to-tre sentrale punkter” (miljøinteressert, WWF).

”Miljøsida opplevde at man ga mye underveis på mindre essensielle ting, fordi man regnet med at det skulle falle på plass mye i forhold til biologisk viktige områder og fremmede treslag på slutten. Så gjorde det ikke det da, sånn som vi ser det” (miljøinteressert, SABIMA).

Resultatet av både Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ og revisjonen har vært preget av forhandlinger og kompromisser, noe som er som forventet med tanke på at deltakerne i Levende Skog deltok i forhandlingene som representanter for organisasjoner, og ikke kun på vegne av seg selv. Resultatet av standarden ville ha konsekvenser i forhold til hver organisasjons målsetninger og prinsipper, og flere av organisasjonene ville ikke ha kunnet godta ekstreme resultater i én retning - da ville de heller ha trukket seg ut av arbeidet. Selv om representantene deltar på vegne av organisasjoner kan de ikke unngå å samtidig delta som individer, med alt det måtte innebære av personlige overbevisninger og kunnskapskapital. Dermed involveres også de

individuelle synspunktene og overbevisningene i forhandlingene, fordi mennesker alltid tar ”med seg tidligere erfaringer og kunnskap inn i tolkningen av et utsagn” (Pennington 2002:12, 13). Flere av informantene gir uttrykk for personlige overbevisninger som ligger langs samme linje som organisasjonens målsetninger, og jo mer et individ er personlig involvert, dess mindre sannsynlig er det at han eller hun vil endre sine synspunkter (Moscovici og Doise 1994:103).

I konsensusorganiseringen ligger en grunnleggende forskjell fra hvordan statlig regulering vanligvis er organisert: Der en konsensusprosess med mange deltakere av ovennevnte grunner ofte ender i kompromisser og ”minste felles multiplum”-løsninger, er statlige reguleringsprosesser ofte organisert etter en hierarkisk top-down modell. Dette gjelder selv om ideen om konsensus i stor grad har blitt institusjonalisert i flere domener i det moderne demokratiet (Moscovici og Doise 1994:16). I en slik top-down modell blir ulike interessenters synspunkter hørt blant annet gjennom bruk av konsensuskonferanser og åpne høringer, men den endelige beslutningsmakten er samlet i toppen av pyramiden. Åpne høringer der andre interessenter enn deltakerorganisasjonene kunne stille spørsmål og holde seg orientert om utvikling i prosessen ble også tatt i bruk både i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ og i revisjonen⁶⁴ for slik å inkludere synspunkter fra interesser som ikke deltok i det formelle samarbeidet. Slik kan prosessen forutse mulige vanskeligheter standarden vil møte i implementeringen samtidig som kunnskap og perspektiver som befinner seg utenfor den formelle prosessen ikke ekskluderes.

Ideelt sett har alle deltakerne i en konsensusprosess komplett oversikt over tilgjengelig kunnskap og synspunkter, lik påvirkningsmakt, lik tilgang på informasjon, god nok tid til å vurdere alternativer og innspill etc. Gjennom å følge deltakerne i Levende Skog kommer det frem at virkeligheten i samarbeidsprosesser ofte er mye mer kaotiske selv om prosessen organiseres etter prinsippet om konsensus: Aktørene har ulike ressurser, de forstår ikke påstander og funn på samme måte, og en del strukturelle og administrative maktfaktorer virker inn på deltakernes reelle påvirkningsmakt. Disse funnene understreker at resultatet av en konsensusprosess ikke kan unngå å være et sosialt produkt.

⁶⁴ Rådgivende Organ i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸, Rådgivende forsamling i revisjonen.

Hva muliggjorde samarbeidet i Levende Skog?

Mange aktører i ulike sosiale verdener har interesser i skog: Alle organisasjonene som er representert i Levende Skog - både miljøorganisasjoner, friluftsliv, arbeidstakerorganisasjoner, stat og industri, har interesser i skogen. Disse gruppene vektlegger ofte svært ulike sider ved skogen, fra opplevelseskvaliteter til økonomiske muligheter og bevaring av biologisk mangfold. Ikke bare vektlegger de ulike sider, selv når de snakker om samme sak – som vern eller biologisk viktige områder - har de ulik oppfatning av hva saken innebærer, både i form av nåværende situasjon, mulig tilstand i fremtiden, hva som må gjøres, om noe må gjøres, og avveining i forhold til andre interesser.

De ulike gruppene sitter alle inne med mye kunnskap, kompetanse og erfaring på skogfeltet, både praktisk og teoretisk, overlappende og mer gruppespesifikk. Før Levende Skog startet opp i 1994 eksisterte mye av denne kunnskapen og kompetansen på skogfeltet kun internt i hver avgrensede gruppe, og det eksisterte ikke noe formelt organisert prosjekt som kunne legge til rette for en bred utnyttelse av den varierte kunnskapen som fantes om skogfeltet. Før 1994 drev deltakerorganisasjonene hver på med sine ting, jobbet opp mot politikere og etter hvert også markedet, og kommunikasjonen mellom dem var preget av konflikter og medieoppslag. Spesielt etter Natur og Ungdoms aksjon på Skotjernfjell i 1994 var forholdet mellom deler av miljøbevegelsen og skognæring svært spent. Opprettelsen av Levende Skog-prosjektet la rammene for et formelt samarbeid der interessene på skogfeltet kunne samles rundt et felles mål. Det kan virke lite sannsynlig at aktører med så ulike utgangspunkt i det hele tatt kan klare å samarbeide om noe, langt mindre gå med på et samarbeid i utgangspunktet. En av informantene pekte på et moment som ved siden av det å samles om et mål alle kunne være enige om kan være noe av årsaken til at samarbeidet faktisk fungerte:

Jeg har jo hatt med folk i min posisjon å gjøre, verden rundt. Det er ingen som har et sånt forhold mellom næring og miljøbevegelse som vi har i Norge. Vi kjenner hverandre personlig, vi kan snakke sammen uformelt. Hvis det er ting går det an å snakke sammen over telefon eller møtes på kvelden. Man skal ikke lenger enn til Tyskland, så vet ikke skogindustrien og skogbruket hvilke organisasjoner på miljøside som jobber med skogspørsmål og langt mindre hvilke mennesker som er innblanda i det. I Sverige er det også stort sett mye krassere forhold, ikke sånne personlige relasjoner som vi ofte har her. Sånn sett har samarbeidet, både formelt og uformelt vært mye bedre i Norge enn det har vært noen andre steder. Norge er et lite land, med få mennesker. De som driver med skog og natur er stort sett friluftsmennesker alle sammen, og møtes kanskje med felles interesser på mange områder (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

Fordeler med bredt samarbeid om Levende Skog

Å forsterke nettverksforhold mellom ulike aktører kan føre til økt utveksling av informasjon og gi store læringseffekter (Linnanen 1998:44). Gjennom et formalisert samarbeid må deltakerne kommunisere på nye måter, de må nyansere seg mer i sine uttalelser, lytte og forhandle seg frem til løsninger, de kan ikke bare kritisere hverandre slik mye av kommunikasjonen forut for Levende Skog bar preg av. På denne måten legger samarbeidet grunnlaget for en mer konstruktiv dialog mellom interessene på skogfeltet, og muliggjør en utnyttelse av det potensialet som ligger i et samarbeid om Levende Skog-standarden:

De ulike organisasjonene sitter med ulik kunnskap og kompetanse på skogfeltet. Gjennom bred deltakelse legges grunnlaget for at standarden kan dra nytte av både biologi, skogøkologi og praktisk erfaring, i tillegg til at det gjennom samarbeidet kan produseres ny kunnskap som tar opp i seg alle disse typene kompetanse. Dermed bidrar bred deltakelse til at man forhindrer stagnasjon i kunnskapsutviklingen på skogfeltet samtidig som det legges til rette for at deltakerne får forståelse for både verdien av de ulike typene kunnskap på feltet og de andre deltakernes målsetninger, behov og strategier. Organisasjonene har autoritet på ulike områder relatert til skogforvaltningen: Miljøorganisasjonene har en godt etablert autoritet som kritiker av næring og industri i miljøspørsmål. Miljøbevegelsens autoritet anerkjennes av både stat og forbrukere, og det at miljøorganisasjoner signerer en standard sender signaler om at de ”godkjenner” innholdet i standarden som miljøvennlig - eller i det minste som et skritt i riktig retning. De økonomiske interessene sitter inne med mye praktisk kunnskap samtidig som deltakelse fra næringsorganisasjoner bidrar til å skape tillit ”blant produsenter, brukere og industri” (Gulbrandsen 2005a:409) til at deres interesser har blitt ivarettatt i standardutviklingen. De sosiale interessene ivaretar arbeidstakeres interesser og allmennhetens interesser i å bruke skogsområder til rekreasjon og opplevelser. Denne interessegruppen bidrar til å komplimentere de andre, og standarden får en autoritet og legitimitet som strekker seg over flere ulike felt og interessergrupper.

En annen fordel med bred deltakelse, og mer spesifikt den sammensetningen som er i Levende Skog, er at bred deltakelse sikrer at det som regel er flere parter tilstede enn de som står midt i en konflikt. Parter som står litt utenfor konflikten kan se den fra et mer nyansert og utenforstående perspektiv. Som følge av dette kan det være positivt å ha med deltakere hvis synspunkter er orientert rundt midten, spesielt i saker der andre representanter har mer ekstreme holdninger. Flere av deltakerne fra sosiale interesser påpekte denne rollen i forhold

til oppfatningen om at de tøffeste konfliktene oppsto hovedsakelig mellom miljøinteresser og økonomiske interesser. En av dem sa følgende om deltakelsen til sosiale interesser:

Det kan nok godt hende at det har myka opp prosessen. Der er alltid lettere med flere parter til stede enn en fastlåst konflikt i hvert fall når man skal forenes til en enighet. Det kunne nok mye lettere blitt et brudd hvis miljørådet og skogsida hadde satt seg ned på hver sin side av bordet. Men det får en jo aldri vite (sosiale interesser, Friluftsrådenes Landsforbund).

Deltakelse fra mange ulike interesser er også positivt for å unngå at standardutviklingen stagnerer: uenigheter og spenninger mellom deltakernes synspunkter bidrar til å skape en dynamisk prosess i tillegg til at det fungerer som et incentiv til å innhente og utvikle ny kunnskap på området. Både utvikling og revisjon av Levende Skog-standarder har til tider vært preget av konflikter, spesielt i forhold til standardpunkter der deltakerne har svært forskjellige oppfatninger av hva som bør gjøres. I intervjuene med informantene kommer det frem at disse konfliktene har vært en nærmest forventet del av prosessen, selv om de også har bidratt til at samarbeidet og forhandlingene til tider var svært vanskelig. På den annen side er det også slik at dersom de økonomiske interessene i Levende Skog hadde utviklet standarden alene er det sannsynlig at flere av kravpunktene, som for eksempel punktet om biologisk viktige områder, ikke ville gjennomgått særlige endringer i revisjonen⁶⁵. Samtidig er det viktig at ikke uenighetene tar overhånd i forhandlingene. Om dette skjer kan konfliktenes fornyende potensial bli erstattet med negative effekter. Om negative effekter blir dominerende, kan det føre til at forhandlingene låser seg og at videre samarbeid er umulig.

Hva betyr det for organisasjoner å delta i Levende Skog?

Gjennom å si ja til deltakelse i Levende Skog forplikter organisasjonene seg til de normer og regler som legges for prosessen. Ofte legger disse normene visse begrensninger på hvilke aktiviteter deltakerne kan foreta seg i forhold til Levende Skog utenfor den formelle prosessens rammer. Normene i Levende Skog består av formelle begrensninger på hva deltakerne kan uttale seg om, og hvordan deltakerne skal forholde seg til hverandre offentlig sett. Siden det forventes at deltakerne takler uenighet gjennom de formelle kanalene for kommunikasjon vil det for eksempel oppfattes som upassende å skrive debattinnlegg i aviser

⁶⁵ De ulike deltakernes forhold til kravpunktet om biologisk viktige områder går nærmere inn på i kapittel 5.3.1.

og andre medier der man kritiserer andre deltakere. Det forventes generelt sett at organisasjonene er lojale til prosessen (Gulbrandsen 2005a).

Gjennom deltakelse i Levende Skog får alle deltakerne en mulighet til å presentere sine synspunkter i en direkte kanal for kommunikasjon og påvirkning av hvilke krav skogforvaltningen og skogbruket i Norge skal følge. Denne muligheten til direkte påvirkning av hvilke regler som blir satt i tillegg til at en standard gjerne stiller krav utover det lovverket gjør, innebærer at skogfeltet på denne måten kan unngå å bli pålagt videre regler gjennom statlig regulering. Som en av informantene påpekte:

”Hvis vi ikke blir enige kan vi bli pålagt noen standarder som kanskje alle oss er uenige i. I alle fall fra vårt forbund ser vi det mest tjent med at vi kommer til enighet gjennom samtaler hele veien” (sosiale interesser, Fellesforbundet).

Men, deltakelse innebærer samtidig at organisasjonene ikke bare kan jobbe for å få igjennom sine primærmålsetninger, de må også samles rundt en felles målsetning om å utvikle en standard. Når deltakerne i Levende Skog gikk inn i samarbeidet hadde de med seg hver sine normer, objektiver og metoder. For at de skulle kunne samarbeide måtte mange av disse ulike meningene forsones, noe som skjer blant annet gjennom forhandlinger og debatt⁶⁶.

Spesielt for de organisasjoner hvis interesser kan sies å være mer ideelle enn økonomiske, kan deltakelse i Levende Skog føre til at de blir ufarliggjort og mister legitimitet og autoritet som kritiker av næringas aktiviteter. Dette skjer gjennom at de blir en del av systemet, og er en situasjon en av deltakerne i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ ga uttrykk for at fikk store konsekvenser:

Det å gå inn i Levende Skog har hatt så mange konsekvenser for vår mulighet til å utøve makt på naturens vegne at det er helt begredelig. Vi har troverdighet, folk tror på oss, og det er problemet – at folk tror vi står bak Levende Skog. Men vi mistet muligheten til å ta skogbruket skikkelig først fordi vi var en del av systemet og da var det veldig viktig at vi ikke skulle slåss innad når vi først var invitert til samarbeid på skikkelige premisser [...] konfliktnivået endret seg mye på bare ti dager. Vi mista så mye makt! [...] mista gjennomslagsevne overfor politikerne (miljøinteresser, Norges Naturvernforbund).

Det er alltid en reell fare for at en slik endring i posisjon og autoritet kan skje når organisasjoner som har befunnet seg i periferien beveger seg inn mot sentrum. De kan bli

⁶⁶ For mer om hvordan ulike meninger forsones, se Star og Griesemer (1989)

nødt til å fire på sentrale prinsipper og å gå med på kompromisser de ikke opplever som optimale. Dette er noe flere av informantene fra miljørada påpeker at de måtte gjøre for å i det hele tatt kunne godta standarden både slik den så ut i 1998 og slik den ser ut i dag etter revisjonen. Flere nevner brudd i forhandlingene som en mulighet som var høyst reell, og at de slik kanskje kunne hatt ”rakere rygg” og tvunget næringa til å strekke seg mer. Med unntak av Norges Naturvernforbund, som trakk seg ut av Levende Skog i 2003, konkluderte de fleste med at

”en oppnår mer med å være i prosess og holde det gående” (miljøinteresser, SABIMA).

I tillegg påpekes det at næringa like gjerne kunne ha funnet andre løsninger om det ble brudd i forhandlingene, selv om de nok ikke kunne ha oppnådd like stor grad av støtte fra miljøorganisasjoner om de for eksempel valgte å utvikle en standard alene.

Kompleksitet i kunnskapen på skogfeltet

I hvilken grad det er mulig å formulere absolutte krav i en standard avhenger både av hva slags type kunnskap som er tilgjengelig på det aktuelle feltet og av hva standarden faktisk skal regulere. Fordi skogen er et komplisert økologisk system det er umulig å oppnå helt ”sikker” kunnskap om, kjennetegnes skog som felt for vitenskapelig kunnskap av stor kompleksitet og lite mulighet for kvantifisering av kunnskapen. De sammenhenger som studeres i skogen er ofte særegne for ulike lokaliteter og kan ikke uten videre gjenskapes i laboratorier eller formuleres i tallverdier siden det er altfor mange variabler involvert. Dette gjør at andre forskere ikke enkelt kan replisere resultatene, og det introduseres slik en usikkerhet og ustabilitet i de funn som gjøres: fordi kunnskapen som produseres i stor grad er bundet til en gitt lokalitet er den vanskelig å overføre og replisere. Forskernes faglige bakgrunn og metodikk blir viktige for hvordan ulike funn tolkes og det blir dermed enklere for andre aktører å trekke resultatene i tvil. Politisk sett er det en tiltakende trend at man innenfor et felt der kunnskapen er usikker og kompleks følger ”føre-var” prinsippet, spesielt når man har med mulig påvirkning på helse og miljø å gjøre. Denne trenden stammer blant annet fra de erfaringer man har gjort seg med hvilke effekter ulike kjemiske stoffer har på helse og miljø: stoffer som for eksempel asbest, hormonhermere eller ulike typer stråling etc. har vist seg å ha konsekvenser for mennesker og miljø som både ligger langt frem i tid og som er av lang varighet. Nettopp av den grunn følger politikken ofte prinsipper der det ligger implisitt at man svært sjelden kan ha fullstendig kunnskap om noe.

Det at skogen er vanskelig å kvantifisere, utviser store lokale variasjoner og er tilnærmet umulig å få ”sikker” kunnskap om, har følger for hvordan en standard for bærekraftig skogforvaltning blir seende ut: Standarden skal kunne implementeres i mange ulike lokaliteter, noe som krever en viss fleksibilitet i de krav som stilles. Uklare formuleringer og et visst tolkningsrom i kravpunktene blir derfor umulig å unngå. Andre måter å bestemme en standard på er gjennom bruk av grenseverdier og sikkerhetsfaktorer⁶⁷, men ingen av disse kan i særlig grad brukes på skogfeltet, både fordi det i liten grad kan kvantifiseres og fordi det utviser for store lokale variasjoner. Et eksempel på hva som kreves av de som implementerer standarden og hvilke konsekvenser generelt formulerte standardpunkter har, nevnes i evalueringen *Miljørevolusjon i skogen? En evaluering av Levende Skog i sertifisering av norsk skogbruk* (Sverdrup-Thygeson et al. 2004) i forhold til kravpunktene for landskapsøkologi og biologisk viktige områder:

Utøvelsen av tilfredsstillende skjønn for disse standardene krever gode kunnskaper om skogøkologi og skogens biologiske mangfold. Det synes åpenbart at standarder som krever utøvelse av slikt skjønn, risikerer å bli anvendt på forskjellig måte avhengig av de involverte aktørenes faglige bakgrunn, erfaring og individuelle oppfatning (Sverdrup-Thygeson et al. 2004:17).

Tolkning av standardpunktene er altså ikke noe som har sitt opphav kun i standarden, men er en prosess som skjer i samspill med faktorer som er forskjellige fra individ til individ. En av informantene fra de sosiale interessene nevner at dette kan være et mulig problem fordi den skjønnsmessige biten i standarden skaper rom for at de som er ute etter å gjøre minst mulig endringer i sin skogsdrift lett kan gå inn for å tolke alle kravpunktene i den retningen som krever minst innsats. I tillegg opplever andre informanter at de uklarheter og tolkningsrom som finnes i standarden gjør det vanskelig å påpeke det de ser som feil og mangler i skogforvaltningen, fordi skogeierne hele veien kan vise til egne tolkninger av standarden. Denne tolkningsfriheten gjør det også vanskelig for sertifiseringsorganer å anklage noen for direkte brudd på standarden. På skogområdet er det to ulike selskaper som driver tredjepartssertifisering (NEMKO og Det Norske Veritas), og selv om de følger retningslinjer utarbeidet for dem av Norsk Akkreditering er det ikke til å unngå at

⁶⁷ En grenseverdi er en (konstruert) absoluttverdi på hvor mye av et stoff som er tillatt i for eksempel produkter eller utslipp, og betyr at man må nå denne grensen før påvirkning vil merkes. Ellers finnes nullverdier: ingen effekt oppnås kun ved null eksponering. Sikkerhetsfaktorer er en slags kombinasjon av grenseverdier og føre-var prinsippet: de er tallverdier der man har tatt høyde for den usikkerheten som ligger i tilgjengelig kunnskap, samtidig som man legger inn et slingsmonn.

sertifiseringsorganene av og til gjør ulike vurderinger av hva som skal anses som brudd på standarden.

Det finnes også punkter i Levende Skog-standarden som ikke stiller like store krav til tolkning og bruk av faglig skjønn, eksempler er standardpunktet om gjensetting av et visst antall livsløpstrær, kantsoner og krav til diversitet i både alder og skogsammensetning i vernede områder og nøkkelbiotoper. Disse kravene har sitt utgangspunkt i generelle og etablerte egenskaper ved ulike arter som lever i skog: flere store rovfugler (ørn blant annet), har behov for gamle trær der greinene er kraftige nok til å bære reir som kan veie opp mot 500 kg, mens ulike billearter, lav og mose krever skog i ulike aldersstadier for å kunne overleve - enkelte billearter lever blant annet kun i død ved (Rolstad et al. 2002:27).

Det faktum at Levende Skog-standarden er resultat av forhandlinger mellom flere deltakere får sammen med den tidligere nevnte sammenhengen mellom om skog som felt for vitenskapelig kunnskap og uklare formuleringer i standarden, følger for hva standarden som helhet representerer. Gjennom forhandlinger foretar deltakerne en rekke valg angående hvordan standarden skal se ut, hvor strenge kravpunktene skal være, formuleringer etc. I disse valgene tar deltakerne stilling til prinsipper, kunnskap, vitenskap og tolkningsproblemer, noe som viser hvordan Levende Skog-standarden som et vitenskapelig produkt kan ses som ”strukturert i form av flere nivåer av valg” (Knorr-Cetina 1981:6). Denne kompleksiteten peker videre mot at ”vitenskapelige produkter mest sannsynlig ikke vil reproduseres på samme måte under andre forhold” (ibid 1981:6). Levende Skogs arbeidsmetoder og organisering rundt konsensusprinsippet understreker dette fabrikkasjonelementet: når man skaper kompromisser mellom ulike forståelser er det ofte vanskelig å opprettholde integriteten i hvert enkelt synspunkt (Fujimura 1992:182), og det vil derfor være svært vanskelig å lokalisere deltakernes opprinnelige meninger i det endelige produktet. Standardpunktene i Levende Skog ville altså mest sannsynlig sett annerledes ut om standarden ble utviklet på et annet tidspunkt, med andre deltakere, annen organisering, annen kontekst osv. Dette viser hvordan arbeidet med å utvikle en standard skjer gjennom at sosiale og naturlige ordener produseres sammen, en tanke Knorr-Cetina (1981:vii) påpeker at ikke er uvanlig: ”Ideen om at det er en relasjon mellom vitenskapelig kunnskap og den sosiale orden der den ble utviklet” er fremtredende i studier av vitenskapens kontekstuelle og konstruktivistiske natur. Vitenskap er ikke en leverandør av objektiv sannhet slik mange tror, men er derimot en måte å forstå verden på (Cutter 1993:46). Om vitenskap ses som fri

fra kultur underslår man muligheten for å kjenne naturen på ulike måter (Rose 2000:74), og man kan derfor stille seg spørsmålet om hvorvidt det faktisk er mulig for vitenskap å bidra med et upolitisert og nøytralt syn på miljøet. Dette perspektivet står i sterk kontrast til synet på kunnskap og vitenskap som oppdagelser - at det finnes optimale og nærmest naturgitte løsninger, og at alt vitenskapsmennene må gjøre er å ”trekke fra gardinen som har skjult forhåndsgitte men hittil skjulte sannheter” (Latour og Woolgar 1986:129). Disse to perspektivene illustrerer den klassiske spenningen innenfor kunnskapssosiologien mellom ”eksistensen av kunnskap som forhåndsgitt og at den skapes av aktører” (ibid 1986:175).

Uklare og upresise formuleringer skaper problemer når standarden skal brukes i sertifiseringssammenheng⁶⁸, samtidig som en veldig kvantifisert og eksakt standard vil føre til at man mister oversikten over helheten. Dette påpekes også av informantene:

Sertifisering i industrien er basert på veldig målbare eksakte ting, det er sånn avkryssing. Ja og nei. Også skal vi overføre den tenkemåten og systemet til skog, som er et veldig variert økosystem. Da kan du ikke bruke de samme kravene til eksakthet, for ingen skog er lik. Det blir en balansegang hele tida med å lage eksakte ting som er målbare og lett sertifiserbare kontra en måte å skape en forståelse av at man må se helheten og at det faktisk ligger noen sånne skjønnsmessige biter i det [...] så jeg har ikke tro på at vi bare kan ende opp med sånne eksakte målbare ting, da tror jeg også at det blir feil ute i skogen (sosiale interesser, Friluftsrådene Landsforbund).

Behovet for standardiserte metoder i samarbeidsprosesser

Til vanlig har alle deltakerorganisasjonene i Levende Skog svært ulike oppgaver, målsetninger og målgrupper. De er også organisert på ulike måter og har ulike arbeidsmetoder og strategier. For at et samarbeid skal bli konstruktivt er det derfor ofte nødvendig med en samkjøring av arbeidsformene, en etablering av en felles modus operandi (Star og Griesemer 1989). De metoder og verktøy som brukes i en prosess, som de tidligere nevnte begrensningene på hva som kan kommuniseres utad i Levende Skog, bidrar også til å skape et definert arbeidsrom gjennom at de formaliserer og avgrenser prosessen internt fra omgivelsene.

Levende Skog-standardene inneholder flere generelt formulerte kravpunkter, noe som gjør at det må utarbeides prosedyrer og metoder ikke bare for hvordan standarden skal utvikles,

⁶⁸ Se også (WWF-Norge, Arnodd Håpnes, ”Honne-skogvern” januar 2003 [URL 2]).

men også for hvordan den skal tolkes og implementeres: For at en standard skal fungere optimalt bør alle brukerne tolke den i samme retning, noe som kompliseres av brukernes ulike kunnskap og erfaring, bakgrunn, natursyn⁶⁹ og individuelle oppfatninger. Det at skog som vitenskapelig felt både er vanskelig å kvantifisere og vanskelig å utvikle ”sikker” kunnskap om, stiller også strenge krav til organisering av selve samarbeidsprosessen fordi slike usikkerhetsmomenter blant annet bidrar til at uenighet og konflikter lettere kan oppstå mellom deltakerne.

Strukturell makt i prosesser

Det er enormt mange faktorer som kunne blitt nevnt under dette punktet, og det vil være umulig å presentere dem alle her. I tråd med studiens metodikk presenteres kun aspekter som er analytisk relevante.

Det å ha strukturell makt i en prosess innebærer ofte å ha administrativ kontroll over noe andre ikke har kontroll over og som andre vanskelig kan påvirke. Denne kontrollen er ikke gitt for evig, men krever vedlikehold av ”maktlinjer og etablerte sammenhenger” (Callon og Latour 1981:287). I forhold til Levende Skog innebærer strukturell makt at enkelte deltakere hadde (eller ble oppfattet som å ha) større mulighet til å etablere sin definisjon av noe som gjeldende på tvers av sosiale verdener, et fenomen Fujimura (1992:171) kaller ”administrativ overbevisning”. Gjennom intervjuer, tekstanalyser og gjennomgang av tidligere forskning kom det frem at den strukturelle makten i Levende Skog-prosessen gjør seg gjeldende hovedsakelig på to nivåer: På strukturnivå i prosessen handler det om store faktorer, som organisering og arbeidsform, bestemmelse av hvem som skal delta i prosessen, formelle beslutningslinjer og utarbeiding av målsetninger. På et mer detaljorientert nivå handler det om hvem som forbereder saker, hvem som er sekretær, møteprosedyrer osv. Spesielt spørsmålet om hvem som skal være leder for prosessen er et viktig punkt: Grepert med å benytte en nøytral leder slik det ble gjort i revisjonen bidrar som tidligere nevnt til å fjerne en arena der deltakerne ellers ville kjempet om å ha makt. Som vises i neste kapittel var strukturelle maktfaktorer noe deltakerne opplevde som svært problematisk i den første Levende Skog-prosessen, men at dette endret seg i revisjonen. De som satt med den

⁶⁹ Ulike typer natursyn presenteres ofte som et kontinuum der man i den ene enden har et antroposentrisk syn (setter menneskene i sentrum) og i den andre enden et økosentrisk syn (setter økosystemene i sentrum). De fleste aktører befinner seg et sted rundt midten. I en aktørs natursyn ligger også ”en rekke mer spesifikke oppfatninger slik som hvordan man best får kunnskap om naturen og hva som er menneskets rolle” (Arnesen et al. 2004:30).

strukturelle makten kunne ha valgt å opprettholde etablerte maktlinjer i forhold til hvem som hadde endelig beslutningsmakt og var representert i sekretariatet, men de ville da samtidig ha satt hele Levende Skog-samarbeidet i en posisjon der flere deltakere ikke lenger ville føle de hadde noe å vinne på å delta.

5.1.2 Organiseringen og konsekvenser av den

Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ og revisjon

Forut for Levende Skog hadde kommunikasjonen mellom deltakerne i stor grad vært konfliktfylt og basert seg på å kritisere de andres handlinger og holdninger. Et slikt utgangspunkt gjør det svært viktig med en klar formell organisering av samarbeidet og forhandlingene. En formalisering av prosedyrer og metoder utgjør et godt utgangspunkt for å bryte det negative kommunikasjonsmønsteret, men fordrer gjerne at deltakerne opplever utarbeidingen av metoder som likeverdig: Levende Skog ble initiert av skognæringa selv i 1994, noe som førte til at det meste som hadde med organisering og arbeidsform å gjøre allerede var fastlagt da miljøorganisasjonene og de sosiale interessene kom med i 1995. Flere av deltakerne oppfattet dette som negativt, at de ”kom til dekket bord” (Arnesen et al. 2004:67), uten mulighet til å påvirke hvordan prosessen skulle organiseres. Deltakelse i grupper som styringsvalg og sekretariat (der alle endelige avgjørelser ble tatt) var reservert for finansierende institusjoner, noe som førte til at både miljøinteresser og sosiale interesser (med unntak av Fellesforbundet), ble holdt helt utenfor. Representanten fra det som tidligere het Landbruksdepartementet uttalte i ettertid at det var et bevisst valg å holde miljøorganisasjonene utenfor styringsutvalget, og at dette hang sammen med den kritiske debatten som foregikk mellom miljø- og skogsida i forkant av Levende Skog (ibid). Denne utestengningen fra styringsgrupper og sekretariat bidro i stor grad til at deltakerne ikke oppfattet seg selv som likeverdige:

”De (skognæringa) hadde jo sekretariatet, det er makta i et sånt prosjekt” (miljøinteresser, Norges Naturvernforbund).

Skoginteressene så selv i etterkant av enigheten i 1998 at det kunne ha vært uheldig at alle i sekretariatet var utdannet innenfor skogbruket og at det hadde vært greit om alle partene hadde vært med på å legge rammene for Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸. (Arnesen et al. 2004:71).

Samtidig ble også skoginteressenes intensjoner med Levende Skog-standarden trukket i tvil: var Levende Skog bare et forsøk på å grønnvaske skogbransjens aktiviteter? Som en av informantene fra miljøinteressene uttrykte det:

”Norsk skogbruk ville gjerne greie å fremstå som bærekraftige ved å drive pr” (miljøinteressert, Norges Naturvernforbund).

Også andre deltakere oppfattet Levende Skog som ”et markedsføringsprosjekt ovenfor utlandet, at en faktisk dreiv bra” (Arnesen et al. 2004:74).

På den andre siden sier informanter fra de økonomiske interessene som var med på å starte opp Levende Skog, at mye av det som ble gjort forut for at miljø- og sosiale interesser ble invitert med handlet om at skognæringa ønsket å finne ut hva de selv la i begrepet bærekraftig skogbruk. Uansett, dette var en mistillit mellom sektorer som i stor grad gjennomsyret hele den første Levende Skog-prosessen, noe alle deltakerne sa seg enige i (ibid 2004:71), og den viste seg å være berettiget: Skognæringa innrømte at de i utgangspunktet satte i gang bransjeprojektet Levende Skog med det mål for øyet å vise at norsk skogforvaltning allerede var bærekraftig, men at de raskt forsto at denne taktikken ikke ville være fruktbar og at samarbeidet verken ville fungere eller gi resultater om de tviholdt på dette målet (ibid, 2004: 32, 71).

De strukturelle forholdene i revisjonen var bygget opp annerledes enn i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸: Styringsutvalget var fjernet, og de økonomiske interessene hadde dermed ikke lenger den beslutningsmakten de hadde i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸. Arbeidet var heller ikke delt inn og spredt over like mange atskilte grupper og delprosjekter, det ble i stedet delegert innad i arbeidsgruppa. Alt dette bidro til at den formelle strukturen jevnt over var ”flatere”, og at organisatoriske elementer ved de strukturelle maktforholdene til en viss grad ble jevnet ut. Alle hadde kontakt med alle, og alle arbeidsgrupper inkluderte minst én representant fra hver organisasjon. Denne flate organiseringen kombinert med at arbeidet ikke lenger var spredt over så mange delprosjekter, bidro til at deltakere lettere kunne holde oversikten over hva som foregikk andre steder i prosessen og at revisjonsprosessen som helhet slik ble mer oversiktlig enn tidligere. Noe av årsaken til denne endringen i strukturell organisering er naturligvis at mye av arbeidet i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ handlet om å fremskaffe grunnleggende informasjon om markedsforhold, miljøpåvirkning etc. en omfattende og tidkrevende utredningsjobb som ikke trengs å gjøres helt fra bunnen av i en revisjon.

En annen svært viktig endring som ble gjort i revisjonen var å hente inn en nøytral leder. Denne endringen ble kommentert av flere av informantene, som blant annet så den som et resultat av at man i revisjonen hadde lært litt av hvordan den hierarkiske organiseringen i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ førte til at flere av informantene mente de ikke hadde noen reell medbestemmelse i prosessen fordi andre deltakere hele tiden satt med den endelige beslutningsmakten. Lederen fikk i revisjonen blant annet makt til å bestemme taletid og delegere oppgaver med utredninger og formuleringer av utkast – en delegeringsmakt som i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ hovedsakelig lå i utvalg og grupper der kun finansierende institusjoner var representert. Lederen representerte slik en strukturell makt og autoritet i prosessen som deltakerne ellers ville ha kjempet om seg imellom. Det ble påpekt at lederens allsidige bakgrunn gjorde at deltakerne følte han kunne se begge sider av en sak, og at samtlige interesser som var representert ble hørt, forstått og respektert. Introduksjonen av nøytral leder ble av deltakerne jevnt over sett på som et svært vellykket grep:

”Det er trygt å ha en leder som kan det vi snakker om [...] han har kunnskap om det her, har skrevet et par bøker [...] satt som statssekretær i miljøverndepartementet. Så han kan dette her” (sosiale interesser, Fellesforbundet).

”En ryddig og klar leder av gruppa [...] han var også en tydelig leder” (miljøinteresser, WWF).

Også arbeidsform og forhandlingsprosedyrer ble i stor grad detaljregulert: Prosedyre for utforming av referater og hvordan man går frem for å ta opp saker etableres, og det ble gjort vedtak på at ingen parter kan blokkere enighet gjennom å ikke møte/ikke gi sitt synspunkt. I retningslinjene for ekstern kommunikasjon og hva deltakerne kunne si offentlig om prosessen mens revisjonen pågikk ble det stilt krav om at ”uttalelser som tar revisjonsarbeidet til inntekt for bestemte interesser i skogdebatten skal unngås før enighet er oppnådd [...] utredninger og vedtak kan bare offentliggjøres etter vedtak i arbeidsgruppen” (notat 10. mars 2005:6). Slike retningslinjer bidrar som tidligere nevnt blant annet til å avgrense prosessen fra omgivelsene samtidig som deltakernes handlingsrom begrenses, både internt og eksternt.

Fremdriftsmessig startet revisjonsarbeidet med en inndeling av de eksisterende standardene etter hvorvidt de kunne regnes som lite arbeidskrevende, noe arbeidskrevende eller arbeidskrevende. Arbeidsgruppa organiserte så arbeidet med å først revidere de standardene som ble vurdert som enkle og lite arbeidskrevende å revidere. Dette gjaldt standarder der det var lite konflikter rundt tolkning/bruk og/eller standarder der det ikke hadde fremkommet ny

kunnskap på feltet. I den andre enden av skalaen var standarder som ble regnet som arbeidskrevende. Spesielt standarden som omhandler biologisk viktige områder ble regnet som svært arbeidskrevende, og arbeidsgruppa bestemte derfor at forhandlingene og arbeidet med denne standarden skulle foregå helt fra starten av parallelt med andre oppgaver i revisjonen⁷⁰ (notat 10. mars 2005). Enkelte deltakere opplevde at dette i realiteten ble ganske annerledes, og særlig miljøinteressene mente at arbeidet med biologisk viktige områder og fremmede treslag – et nytt standardpunkt, i realiteten ble utsatt til sist:

”Det er fristende å bli enige om det en kan bli enige om, da får man mye på plass, men det gjorde nok også at en var litt utmatta [...] og gikk med på mer enn man kanskje egentlig ville ha gått med på” (miljøinteressene, SABIMA).

Denne kritikken av hvordan arbeidsformen og organiseringen av arbeidet med standardpunktene artet seg i realiteten resonnerer med den kritikken som kom etter enigheten i 1998: Flere representanter fra miljøinteressene mente at man gjennom å jobbe med ett og ett standardpunkt mistet helhetsinntrykket og fokuset på hvilke konsekvenser standarden som helhet vil ha. De økonomiske interessene så dette helt annerledes, og mente at denne ”standard-for-standard” arbeidsformen handlet om å bygge opp enigheten stein for stein, og at dette bidro til å skape et godt og stabilt grunnlag man kunne bygge videre på.

Utarbeidingen av Forhandlingsgrunnlaget i mars 2006 skulle bidra til å skape en felles virkelighetsoppfatning av situasjonen før forhandlingene startet. I intervjuene kom det frem at selv om man kanskje hadde skapt bevissthet rundt de ulikheter som fantes i forhold til hvordan deltakerne forholdt seg til skogen, hadde man ikke lyktes i å arbeide frem en felles virkelighetsoppfatning: i revisjonen hersket fremdeles uenighet om hva som faktisk var situasjonen ute i skogen, og det var i forhold til denne ulikheten mye av vanskelighetene oppsto i forhandlingene. Denne uenigheten behandles nærmere under punkt 5.3.1.

En annen side ved revisjonen flere av informantene nevnte som problematisk var at sekretæren kom fra Norges Skogeierforbund: enkelte uttrykte hvordan de opplevde det som en uthalingsprosess, at det de sa i møtene ikke ble inkludert i møtereferatene slik at starten

⁷⁰ Arbeidsgruppa hadde rett i sin antakelse om at standarden for biologisk viktige områder var svært arbeidskrevende og vanskelig å revidere: sent i revisjonen toppet konfliktene seg rundt dette standardpunktet, og enkelte av deltakerne fra miljøinteressene var nær ved å avbryte samarbeidet. De valgte etter hvert å bli med bakgrunn i at de mente det ville være bedre å fortsette kommunikasjonen i den formelle prosessen.

på hvert møte gikk med til å gå gjennom ting som ikke var blitt inkludert i forrige møtes referat. Andre igjen ga uttrykk for hvordan de opplevde at det gjennom sekretariatsfunksjonen ble lagt mange premisser blant annet for hva som skulle diskuteres. En av informantene fra de økonomiske interessene påpekte også problemet med å ha en sekretær som kom fra en av deltakerorganisasjonene:

”Det kunne vært en fordel om man kunne hatt et noe mer uavhengig sekretariat, da kan man være litt klarere i hva man faktisk mener om enkelte saker. Når man sitter samtidig og er sekretær må man prøve å holde en objektiv linje” (økonomiske interesser, NORSKOG).

Andre informanter bifaller at sekretariatet godt kunne vært mer uavhengig, men sier samtidig at de heller ikke opplevde det som spesielt problematisk å ha en sekretær som kom fra Norges Skogeierforbund.

Andre aspekter ved organisering av revisjonen som kom frem i intervjuene var at de fleste syntes det ble gjort et godt og ryddig forarbeid med utarbeiding av Forhandlingsgrunnlag og høringsbrev. Noen følte at de ble hørt når de kom med innspill, mens enkelte opplevde at når forhandlingene startet ble verken forskningsrapporter, høringsbrev eller tidligere innspill tatt hensyn til. Det ble også opplevd som negativt at deltakere ikke alltid la frem ferdig gjennomarbeidete forslag, men stadig måtte gå tilbake til respektive organisasjoner for å bearbeide forslagene, noe som tok lang tid og skapte irritasjon blant de andre deltakerne. En annen ting som påpekes som negativt, er at det tidvis ble for stort opphold mellom møtene i revisjonen og at man derfor måtte gjøre mye om igjen på neste møte:

”Hvis det er for langt opphold mellom møtene går man på en måte litt mye tilbake, det er ikke alltid man får neste møte til å følge opp der forrige møte slapp” (økonomiske interesser, NORSKOG).

På spørsmål om hvordan det opplevdes at det stort sett var de samme representantene som satt for hver organisasjon gjennom flere av Levende Skog-prosessene påpekte en av informantene at det nesten ble for lite utskiftninger blant representantene, fordi det er fare for at de

”samme synspunktene kommer igjen, så glemmer du kanskje, eller undervurderer noen problemstillinger som andre ville ha tatt sterkere opp” (sosiale interesser, Friluftsrådernes Landsforbund).

Samtidig er det også fordeler med en viss kontinuitet i representasjonen: deltakerne blir godt kjent, og utvikler en forståelse for de andres uttrykksmåter og formuleringer. Denne fordelene ble også nevnt av flere informanter. I forhold til de individuelle representantene er det nesten påfallende er at det kun er menn som deltar i forhandlingene i Levende Skog. En av informantene ser for seg at om det også hadde vært med noen kvinner kunne dette kanskje ha påvirket forhandlingsklimaet i retning av å bli:

”Kanskje rundere, kanskje mykere. Kanskje en del andre synspunkter særlig innenfor vårt felt (friluft) hadde fått en annen forståelse” (sosiale interesser, Friluftsrådenes Landsforbund).

Målsetninger for Levende Skog

Hovedmålene for Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ var som følger:

Å bidra til å skape norsk og internasjonal tillit til at råstoffet til skogindustrien i Norge skal ha basis i et bærekraftig og miljøvennlig norsk skogbruk [...] Gjennom utviklingsarbeid, kompetanseoppbygging og informasjon vise norsk skogbruks vilje og evne til langsiktig ressursforvaltning, gjøre råstoffet til en styrke og derved utvikle og trygge arbeidsplasser og verdiskaping i norsk skogbruk og skogindustri (Sverdrup-Thygeson et al. 2004:10).

Dette er flotte, men svært generelle målsetninger. Både WWF og Norges Naturvernforbund påpekte mangelen på konkrete målsetninger i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ som problematisk: Naturvernforbundet opplevde at målet for Levende Skog-samarbeidet var løst formulert i retning av å utarbeide retningslinjer for bærekraftig skogbruk, mens WWF opplevde at alle partene i de tre årene (1995-1998) prosessen pågikk satt med ulike oppfatninger av hva målet med Levende Skog egentlig var, før målene tilslutt ble konkretisert i et slags policy-dokument (Arnesen et al. 2004:45, 46). Denne mangelen på konkrete mål førte til at partene hele veien ”hadde forskjellige oppfatninger av hva en drev på med” (ibid 2004:45), noe som må kunne sies å være uheldig i en prosess der resultatet skapes gjennom forhandlinger og kompromiss: deltakerne i Levende Skog sto i mange saker allerede langt unna hverandre, om man har ulik oppfatning av hva målet faktisk er blir det enda vanskeligere å komme til enighet. Det er kanskje ikke så rart at målsetningene var litt uklare i forbindelse med den første Levende Skog-prosessen – det var tross alt første gang man utviklet en slik standard i Norge, men noe av det samme ble også påpekt i forbindelse med revisjonen. En av informantene ga uttrykk for at målsetningene burde vært klargjort før forhandlinger og utredninger ble satt i gang, og at man i utgangspunktet

”burde hatt en mye klarere enighet om at målsetningen er å lage et fullverdig dokument som kan brukes i sertifiseringssammenheng [...] både mål og ambisjoner i startfasen av prosessen (revisjonen) bør ha vært så mye mer tydelige” (miljøinteresser, WWF).

Noe av årsaken til at målsetningene var uklare også i revisjonen ligger muligens i at det ikke var ”konsensus i arbeidsgruppen om virkelighetsforståelse knyttet til behovet for endringer” (Forhandlingsgrunnlaget 2006:4), noe som bekreftes av Nils Bøhn, direktør for Norges Skogeierforbund i et intervju i *Skogeieren*, nr.11 2006 (Norges Skogeierforbund 2006 [URL 3]), der han sier at det ”selvsagt var klare meningsforskjeller mellom skogeiersiden og naturvernorganisasjonene om behovet for endringer av den gjeldende standarden”. De ulike holdningene til behovet for endringer førte også til at det slik leder Stein Lier-Hansen påpekte i Forhandlingsgrunnlaget (2006:3), var stor avstand ”mellom enkelte av partene i forhold til forventning”, og flere informanter trakk frem hvordan dette førte til at deltakerne endte opp med svært ulike roller i revisjonen. Enkelte følte at de ble sittende igjen som svært negative fordi de hele tiden dro frem det de oppfattet som svakheter i standarden og ting de mente ikke fungerte.

Ulikhet i ressurser

Deltakelse i Levende Skog-prosessene og Rådet for Levende Skog er ulønnet arbeid, og en naturlig følge av dette er at de organisasjoner som har mange ansatte og god økonomi ofte i større grad kan sette av tid til å forberede seg til møter, drive utredningsarbeid etc.

Miljøbevegelsen og flere av de sosiale interessene er ofte organisasjoner med få ansatte, der mye av aktivitetene skjer på frivillig basis. Dette gjør at disse aktørene deltar i utviklingen av Levende Skog med et litt annet utgangspunkt enn de tyngre næringsorganisasjonene. Selv om standardutviklingen er organisert med flat struktur og etter konsensusprinsippet for slik å gjøre deltakerne mest mulig likeverdige, er det umulig å forhindre visse ”skjevheter”.

Følgene av ulikheter i ressurser hos deltakerorganisasjonene opplevdes av flere representanter som problematisk både etter enigheten i 1998 og etter revisjonen:

”Dette er folk som har dette som yrke, de er ansatt i skogeierforbundet. Og vi hadde dette som en hobby ved siden av fulle jobber i Naturvernforbundet eller fulle jobber ved siden av, det er klart det blir rått parti” (miljøinteresser, Norges Naturvernforbund).

”De organisasjonene som eventuelt har tid til det, eller har mulighet til å sette av ressurser til å jobbe frem ting – de stiller sterkere enn sånn som oss som må møte med det vi til enhver tid har som generell ballast eller bakgrunn” (sosiale interesser, Friluftsrådenes Landsforbund).

Enkelte mente også at ressursforskjellene var et problem som kunne virke hemmende på selve prosessen fordi deltakerne ikke alltid fikk nok tid til å forberede seg til møter, og derfor ikke deltok like aktivt i forhandlinger og diskusjoner. Ulikheten i ressurser førte også til at enkelte av deltakerne følte at de ikke hadde mulighet til å koordinere synspunkter og holdninger med de andre deltakerne fra samme partsinteresse, at de hadde

”mer enn nok med å kvalitetssikre våre egne innspill” (miljøinteresser, WWF).

I høringsgrunnlaget (2006:4) påpekes det at man i forhold til enkelte kravpunkter mangler konsekvensanalyser, og deltakerne oppfordres videre til selv å ”bidra med dokumentasjon og konsekvensvurderinger”. Skjevheten i tilgjengelige ressurser vil også virke inn på i hvilken grad deltakerorganisasjonene har mulighet til å etterkomme denne oppfordringen, og et ønske fremmet av en av informantene fra sosiale interesser blir interessant i så måte:

”Mer ressurser til å sette på et uavhengig utredningsarbeid” (sosiale interesser, Friluftsrådenes Landsforbund).

En informant påpeker sammenhengen mellom ressurser og bærekraftighet, og hvordan dette ikke var tilfredsstillende i Levende Skog: for at en beslutning eller standard skal kunne kalles bærekraftig stilles det visse krav til prosessen bak, både med hensyn til organisering og til deltakernes ressurser:

Bærekraftighetsbegrepet er fryktelig vanskelig, for da skal du ha like ressurser, like muligheter, lik påvirkningsgrad i hele prosessen, både ressursmessig og beslutningsmessig. Du skal sitte så jevnt at ikke den ene gruppa kan presse den andre gruppa til en enighet de kanskje ikke er helt komfortable med. Men det skjedde i Levende Skog-prosessen (miljøinteresser, WWF).

Sertifisering og Levende Skog

I Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ jobbet sertifiseringsutvalget med å utarbeide et sertifiseringsopplegg for skogforvaltning i Norge. Her var partsinteressene jevnt representert, men etter at arbeidet ble sluttført i mai 1998 har ikke sertifisering vært en formell del av Levende Skog. Etter mai 1998 er det hovedsakelig skognæringa som har jobbet med dette feltet, det var blant annet skoginteressene som utarbeidet selve sertifiseringsordningen. En informant fra de økonomiske interessene uttalte i forhold til dette at alle deltakerne i Levende Skog selvfølgelig skal holdes oppdatert på hva som skjer gjennom Rådet, men han føyer også til at han ikke tror det ville vært naturlig å inkludere miljø og friluftsliv i en direkte rolle i sertifiseringsprosessen, fordi de ikke har den praktiske erfaringen som trengs:

”mange sitter der og skal mene noe om en sertifiseringsstandard og har begrenset innsikt i hvordan sertifisering faktisk fungerer. Nokså få i utvalget som har ”skoa på”, som kjenner til hvordan det fungerer direkte i virkeligheten” (økonomiske interesser, NORSKOG).

Slik definerer han den praktiske erfaringen som den best egnede til å si noe om sertifisering av skog gjennom å trekke en kobling til hvordan denne typen kompetanse henger direkte sammen med de aktiviteter som skjer i skogbruket. Denne koblingen etableres som et grunnleggende minstekrav for å kunne si noe om sertifisering, og ekskluderer slik mer teoretisk kunnskap dersom den ikke har basis i eller er i kombinasjon med praktisk erfaring.

At skognæringa har tatt seg av alle aktiviteter i forbindelse med sertifisering er noe flere av de andre deltakerne i Levende Skog reagerte på, da de mente det ikke forelå noen konsensus om sertifisering (WWF-Norge ved Arnodd Håpnæs 2003 [URL 2]). Svakheter ved den praktiske gjennomføringen av sertifisering har blitt påpekt fra flere hold, blant annet i et Brennpunktprogram sendt på NRK i januar 2007, der Norges Naturvernforbund viste hvordan skognæringa hugget verneverdig skog og solgte den til treforedlingsindustrien merket som miljøtømmer. Mye av kritikken i dette programmet gikk på hvordan registreringen av biologisk viktige områder gjøres av ”takstselskaper som er eid av skogeierne selv” og at skogeierne på denne måten har ”full kontroll over hvem som skal utføre kartleggingen, hva som skal kartlegges og hva som skal hogges [...] de som har økonomisk interesse av at skogen blir hogd er de samme som skal avgjøre hva som skal vernes” (NRK Brennpunkt, sitat Terje Blindheim 2007 [URL]). Denne argumentasjonen blir nesten moralsk gjennom at den antyder at skogeierne kun motiveres av og opererer ut fra rent økonomiske motiver, og at de derfor ikke evner å være nøytrale og objektive – de vil utnytte det tolkningsrommet som finnes i standarden for å maksimere profitt. Adm.dir Gudbrand Kvaal i Skogeierforbundet slår på skogeierforbundets nettsider (Norges Skogeierforbund ved Gudbrand Kvaal 2007 [URL 4]) tilbake mot denne kritikken og mener at programmet i liten grad har kvalitetssjekket de påstander som fremsettes: I følge Kvaal er de områder som Brennpunktprogrammet påstår bør vernes, som 500 dekar skog ved Vinterbro, i dag så forurensset av Europaveien til Stockholm og nærliggende steinbruddsdrift at det vil være lite aktuelt med vern. Samtidig påpeker han at når man i Norge har 80 000 skogeiere, der mellom 15 000 og 20 000 hogger hvert år, ”kan det selvfølgelig finnes noen som ikke følger de anbefalte retningslinjene. Verken enkeltfeil eller tiltak som diskuteres, gir imidlertid grunnlag for å stemple en hel næring slik Brennpunkt nå gjør”. Han snur den moralske problematikken som ble fremsatt av Brennpunktprogrammet til å bli et spørsmål

om hvem som skal ha rett til å definere hva som skjer i skogen gjennom uttalelser som”(det er oppsiktsvekkende) at hele programmet er basert på at det er biologene som sitter med fasiten i spørsmålet om hvilke områder som bør velges ut som nøkkelbiotoper”. Her er han inne på en profesjonskamp som tas opp igjen i kapittel 5.3.1, der de ulike registreringsmetodene for å registrere biologisk viktige områder i skog går nærmere inn på.

Standards sykliske karakter: Rådet for Levende Skog

Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ var organisert som et prosjekt. Østlandsforskningsrapporten fra 2004 pekte på at dette var problematisk fordi en standardiseringsprosess sprenger de rammene som settes av prosjektformen: et prosjekt impliserer at arbeidet har en avslutning, noe som ikke tar høyde for standardenes sykliske karakter - når arbeidet med å utvikle standarden er ferdig begynner arbeidet med implementering og sertifisering. I en standard som Levende Skog, som preges av generelle formuleringer og tolkningsrom, er det stor sannsynlighet for at både deltakerne i standardutviklingen og brukerne vil ende opp med ulike tolkninger av de krav som stilles i standarden. Om kommunikasjonen mellom deltakerne opphører etter at standarden er utarbeidet eller revidert, kan ulike tolkninger gjøre det problematisk å vedlikeholde den enigheten de signerte på. Akkurat dette opplevde deltakerne i Levende Skog: Enigheten fra 1998 besto av flere formuleringer alle deltakerne sluttet opp om, men lite var klarlagt i forhold til hvordan formuleringene skulle tolkes i praksis. De ulike tolkningene som oppsto, og de utslag de fikk i praksis, bidro til å øke avstanden mellom deltakerne.

Med unntak av presisjonsutvalget i 2001 var det ellers liten eller ingen kontakt mellom deltakerne: de hadde ikke noe formelt forum der uenigheter kunne diskuteres, og kommunikasjon skjedde først og fremst via mediene eller i frittstående møter. Dette bidro til at den ”samarbeidsvilje som hadde karakterisert Delprosjekt 2 ble svekket og partenes individuelle strategier dominerte” i perioden frem til oppstart av revisjonen i 2003 (Arnesen et al. 2004:2). Da revisjonen startet opplevde deltakerne at de hadde beveget seg bort fra hverandre, og at det var lite igjen av den opprinnelige enigheten fra 1998. Arbeidsgruppa i revisjonen måtte derfor begynne med helt grunnleggende spørsmål: hvorvidt det var behov for endringer i standarden, hvilke deler av standarden som burde endres og hvordan standarden i praksis hadde fungert etc. Standardarbeidet som foregikk i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ hadde ikke ført til en stabilisering av hvordan skogen ble oppfattet. Bruk og tolkning av skogen ble dermed svært forskjellig. Gitt skogens funksjon som grenseobjekt er dette ikke

uventet: grenseobjektenes mange meningsdimensjoner kan bidra til at forståelser oversettes og krysser grenser mellom sosiale verdener, men de gjør det samtidig mulig for andre å motstå oversettelse og heller skape andre representasjoner de velger å forholde seg til (Fujimura 1992:175). Det må også nevnes at mange skogeiere var negative til standarden, og den møtte til dels sterk endringsmotstand i en bransje som lenge hadde blitt beskyldt for å sette økonomisk vinning foran miljøhensyn. Denne endringsmotstanden, manglende stabilisering av forståelser av skogen og mangel på kontinuerlig kommunikasjon mellom deltakerne i Levende Skog var viktige årsaker til at standarden fikk så ulike tolkninger i praksis.

Standardiseringsprosesser er dynamiske og kontinuerlige prosesser som også pågår i periodene mellom utvikling og revisjoner, noe som skaper behov for formelle kommunikasjonskanaler der samarbeid og kommunikasjon mellom deltakerne kan opprettholdes. Arnesen et al (2004) identifiserte mangelen på formelle fora for kommunikasjon som en viktig faktor i forhold til de konflikter som oppsto i etterkant av enigheten i 1998. Dette funnet ble tatt til etterretning i revisjonen, og i 2006 ble Rådet for Levende Skog etablert: et forum som skal passe på at standarden praktiseres slik den er uttrykt i enigheten, og som skal bidra til opprettholdelse av enigheten gjennom at deltakerne i Levende Skog kan møtes her i perioden mellom revisjoner for å diskutere ulike tolkninger av standarden, andre problemer og aktuelle saker. Samtidig kan Rådet også fungere som en plattform for dialog der deltakerne kan utveksle informasjon og kunnskap. Det ligger dermed stort potensial i et slikt organ, også utover det å opprettholde den direkte kommunikasjonen mellom deltakerne: muligheten til å hente inn synspunkter og erfaringer underveis i implementeringsperioder for raskere å identifisere problematiske områder ved standarden, samt kontinuerlig holde øye med hva senere evalueringer bør fokusere på og være et forum der grupper som blir berørt av standarden (maskinførere etc.) kan komme med innspill og kommentarer. En av deltakerne i Rådet pekte på flere av disse mulighetene:

Ser jo det som et positivt organ i perioden mellom revisjonene, for der og kan vi diskutere både avvirkning og miljøverning og sånt. Slik at når vi kommer til en revisjon så har vi lagt mye av grunnlaget for endringer i de forskjellige punktene i standardene, sånn at vi kanskje kan slippe å holde på i så veldig lang tid (sosiale interesser, Fellesforbundet).

En av informantene sier at han tror Rådet kunne ha vært svært viktig i forhold til sertifiseringsproblematikken som oppsto etter at enigheten var underskrevet i 1998. At

partene kunne ha møttes i Rådet for å diskutere de ulike ordningene og alternativene istedenfor at uenigheten forble uløst.

Rådet er fremdeles relativt nytt, men flere av informantene er forventningsfulle til hvordan Rådet gjennom å tilrettelegge for kontinuerlig dialog kan fungere både som et konfliktforebyggende organ og et organ der eventuelle konflikter og uenigheter kan håndteres. Samtlige ser Rådet som et svært positivt tilskudd til Levende Skog-prosessen, selv om de mener det enda er litt for tidlig til å kunne si noe særlig om erfaringer og hvordan det har fungert i praksis – mye av tiden har hittil gått med til formaliteter, og det har ikke vært konflikter i nevneverdig grad. Informanten fra SABIMA nevnte opprettelsen av Rådet som en viktig faktor i at de valgte å fortsette i Levende Skog, og opplever deltakelse i Rådet og den kontinuerlige dialogen dette skaper som konstruktivt:

at man fortsatt er i prosess, det opplever jeg har gitt positive resultater, at vi treffes jevnlig, forhandler og arbeider med ting, utreder ting, får formelle avklaringer [...] kanskje ikke veldig mye konkret som har kommet ut av det foreløpig, men det gjør at man er i dialog og kommer nærmere hverandre (miljøinteresser, SABIMA).

Den effekten Rådet har hatt på kommunikasjonen og forholdet mellom deltakerne påpekes også av andre:

Helt klart at kommunikasjonen mellom partene har blitt styrket som følge av at man har etablert dette rådet og arbeidsutvalget [...] Fordelen med Rådet og AU er at det på en måte bryter litt ned barrierene mellom interessegruppene. Det blir lettere å håndtere konfliktsituasjoner, og det er jo også litt som et slags beredskapstiltak. Jeg tror det (Rådet) bidrar generelt til å skape litt mer tillit mellom gruppene (økonomiske interesser, NORSKOG).

Videre påpekes det at ordningen med arbeidsutvalget i Rådet oppleves som et konstruktivt grep som gjør at diskusjoner har et saklig utgangspunkt⁷¹. Rådet bidro også til at deltakerne etter den vanskelige slutføringsfasen av revisjonen møttes igjen før det var gått for lang tid, og som en av informantene uttrykte det, tødde stemninga opp etter hvert selv om den var litt anstrengt i starten. Det er umulig å si med sikkerhet, men det er godt mulig at akkurat dette aspektet ved Rådet – at det opprettholder kontaktflaten mellom deltakerne og at deltakerne møtes selv om stemninga er spent, bidrar til at eventuelle anstrengte relasjoner løses opp.

⁷¹ Arbeidsutvalget forbereder saker for fremlegging i Rådet.

Rådet bidrar videre til at representasjonen av Levende Skog slik omverdenen ser den kan bli mer stabil fordi de konflikter og uenigheter som tidligere ofte gikk via mediene nå har et internt forum der deltakerne kan diskutere dem direkte. Muligheten for direkte kommunikasjon i formelle rammer er også noe som nevnes som positivt av informantene. Både kommunikasjon og eventuelle uenigheter begrenses slik til det avgrensede arbeidsrommet som defineres av Rådet. Selv om den sosiale prosessen i utformingen av Levende Skog-standarden allerede har blitt gjort eksplisitt og fremstilles som nettopp en styrke ved standarden, bidrar Rådet gjennom å binde kommunikasjon og uenighet internt i Levende Skog til at den sosiale prosessen som danner et kontinuerlig bakteppe for standarden i større grad skjules for omverdenen, og standardproduktet i seg selv fremstår som mer stabilt og adskilt fra den sosiale prosessen det er en del av.

5.2 Grenseobjekter og Levende Skog

Flere av grenseobjektene i Levende Skog hadde en forhistorie, de vokste ikke frem og fikk sin funksjon kun gjennom den formelle samarbeidsprosessen, men hadde også tidligere vært sentrum for kommunikasjon mellom flere av deltakerne: Gjennom aksjoner, debatter og lobbyvirksomhet hadde det ulike meningsinnholdet i objektene eksplisitt blitt problematisert. Gjennom Levende Skog forandret objektene karakter til å ikke bare være et samlingspunkt for denne typen indirekte relasjoner, men sammen med standardiserte metoder og verktøy i organisering av prosessen gjorde de det mulig å skape og opprettholde en produktiv relasjon mellom de ulike deltakerne i standardiseringsprosessen⁷². Opprettelsen av Levende Skog plasserte grenseobjektene i en avgrenset prosess gjennom å legge formelle rammer rundt kommunikasjon, organisering og arbeidsform. Samtidig ble enkelte av grenseobjektene satt i en litt spesiell posisjon: i flere tilfeller var de ikke bare tilretteleggere og samlingspunkter for samarbeidet, de var også en stor del av målet med Levende Skog-prosessen - deltakerne skulle gjennom forhandlinger komme frem til en enighet om hvordan objektene skulle representeres. I forhandlingene gjorde deltakerne eksplisitt det meningsinnholdet de la i objektet, diskuterte og presenterte sine respektive argumenter. Gjennom etableringen av enighet skapt en viss stabilisering av meningsinnholdet i objektet, selv om det fremdeles i

⁷² Se også Pickering (1992) for mer om produktive relasjoner mellom ulike verdener.

mange tilfeller ikke kunne unngås at representasjonen hadde i seg et visst spillerom i forhold til mulige tolkninger. Dette slingringsmonnet henger for øvrig sammen med både den kunnskapen det er mulig å få om skogfeltet og at selve representasjonen er resultat av forhandlinger mellom flere sosiale aktører.

I forhandlingene og stabiliseringsprosessen ligger dermed et maktpotensial: om enkelte deltakere har større strukturell makt enn andre vil de også ha større mulighet til å påvirke i hvilken retning meningsinnholdet i et gitt objekt stabiliseres. Gitt den funksjon og omfang Levende Skog-standard har, vil denne stabiliseringen strekke seg ut over deres egen lokalitet og inn i både de andre deltakernes verdener og omgivelsene for øvrig. Siden deltakerne signerer på en enighet og slik forplikter seg til alt det enigheten representerer oppstår spenninger mellom den offentlige representasjonen og deltakernes interne holdninger: Det å signere på enigheten innebærer ikke en automatisk endring i organisasjonenes interne oppfatninger, selv om det kan være rimelig å anta at deltakelse i Levende Skog-prosessen bidrar til økt refleksjon og bevisstgjøring rundt det meningsinnholdet aktørene legger i de ulike grenseobjektene. Selv om grenseobjektene i Levende Skog er fokuspunkt for forhandlingene, og gjennom problematisering og forhandlinger oppnår en viss stabilisering av meningsinnholdet, betyr ikke dette at de mister sin funksjon i å muliggjøre samarbeid på tvers av ulike sosiale grupper.

Det faktum at Levende Skog revideres med jevne mellomrom og at den offentlige representasjonen av standarden derfor aldri kan være stabil over lengre tid, bidrar sammen med den uforløste spenningen mellom den offentlige representasjonen og deltakernes tolkning av meningsinnholdet til at standarden ikke stagnerer, selv om de samme fenomenene også kan bidra til at konfliktnivået øker noe. I forhold til konflikter spiller de formelle rammene, metodene og prosedyrene rundt prosessene, sammen med de mer uproblematiske grenseobjektene, en viktig rolle i å opprettholde en viss stabilitet i kontaktflaten: de skaper en ramme rundt samarbeidet, utgjør retningslinjer for hvordan eventuell konflikt og uenighet skal håndteres samt hvilke beslutningslinjer og prosedyrer som skal følges dersom deltakerne ikke klarer å komme til enighet. På denne måten øker muligheten for at konfliktene blir holdt innenfor de rammer satt av prosessen.

Av ovennevnte årsaker vil fokuset i studien av grenseobjektene i Levende Skog ikke kun være på grenseobjektene som muliggjør av samarbeid, men også på hvilken rolle de

spiller i prosesser der makt og konflikter er tilstede, og hvordan deltakerne går frem for å stabilisere meningsinnholdet i dem. De grenseobjektene som i arbeidet med dokumenter og intervjuer utkrystalliserte seg som fremtredende var materielle objekter, begreper og verktøy: Bærekraftsprinsippet samler og representerer deltakernes interesser. Gjennom å vektlegge både økonomiske, sosiale og miljømessige interesser binder bærekraftsprinsippet deltakernes interesser sammen i et konstruktivt samarbeid, og etablerer en ramme av felles målsetninger rundt prosessen. Skogen som helhet er det mest sentrale materielle objektet i Levende Skog. Alle deltakerne har interesser og meninger om skogen, både hvordan tilstanden er i den, hvem som har riktig kunnskap om den og rett til å uttale seg om den. I dokumenter og intervjuer kom det frem at enkelte områder ved skogen var mer problematiske enn andre å komme til enighet om, dette gjaldt spesielt biologisk viktige områder (standardpunkt 5, se vedlegg 1), og registreringsmetodikk.

Sosiale verdener

En sosial verden kan ses som en aktivitet som ”utføres i fellesskap i forhold til et spesielt tema eller område” (Gerson 1983:359). De sosiale verdenene som er representert i Levende Skog kan ses på flere ulike måter, jeg har her valgt å se dem som identiske med inndelingen i partsinteresser, uten at dette nødvendigvis betyr at alle deltakerne innenfor en gitt sosial verden har identiske oppfatninger om saker. Denne ulikheten ble også understreket av deltakerne selv. Innenfor hver sosiale verden og subgruppe eksisterer lokale forståelser og perspektiver som bidrar til å danne utgangspunkt for de forståelser og tolkninger en gruppe har av grenseobjektene i Levende Skog. Lokale forståelser bygges av blant annet taus kunnskap, situerte handlinger og diskurser (Fujimura 1992:170) sammen med de mange faktorer (dette er på ingen måte en uttømmende liste) som skiller de ulike sosiale verdenene fra hverandre: overordnede målsetninger, type mål, organisering, faglig fokus, historikk, økonomi, tidsperspektiver etc. Det at de økonomiske interessenes overordnede mål er nettopp økonomiske, trenger ikke å bety at de overser andre typer mål, som for eksempel miljø og sosiale aspekter. Det eksisterer som regel også flere overlappinger mellom ulike sosiale verdener i form av kunnskap, metode, språk osv., noe som er viktig for at de i det hele tatt skal kunne klare å kommunisere og forstå hverandre.

5.2.1 Skog: biologisk viktige områder og registreringsmetodikk

Skog som vitenskapelig objekt har ulike betydninger for deltakerne i Levende Skog, noe også Østlandsforskningsrapporten (Arnesen et al. 2004:8) pekte på: en kommersiell forståelse av skog vil i ytterste konsekvens innebære en antroposentrisk innfallsvinkel der skogen ses som en ”fiberåker”, mens en biologisk forståelse på den andre siden vil helle mot et økosentrisk synspunkt der skogens betydninger heller tolkes i retning av ”skog som økosystem, gammelskog eller urskog”, med bevaring av biologisk viktige områder som et viktig fokuspunkt. De færreste befinner seg helt i enden av disse innfallsvinklene, det vanlige er en slags kombinasjon. Poenget er at ulike elementer og fenomener i skogen, som for eksempel funn av en sjelden lavsort, kan bety ulike ting for ulike aktører: området bør vernes for å bevare det biologiske mangfoldet/skogeieren får et mindre område der han kan hugge – noe som gi økonomisk tap. De ulike betydningene skog kan ha for ulike aktører og hva de vektlegger tas også opp i rapporten *Naturskog i Norge* (Rolstad et al. 2002: 41, 45): Friluftslivet vektlegger å ha et variert skogbilde med ”flersjiktet bestandsstruktur”. For dem er det ikke nødvendigvis så viktig at skogen skal være urørt – denne skogsstrukturen kan ”gjærne skapes gjennom aktiv skjøtsel”. Miljøorganisasjonene legger vekt på bevaring av det biologiske mangfoldet – den flora og fauna som er naturlig forekommende på et sted, samt et krav om urørte områder (ibid). Miljøinteressene utelukker ikke drift av skogen, men ønsker drift etter mønster for sagtømmerproduksjon heller enn volumproduksjon til papirindustrien⁷³.

Biologisk viktige områder

Tap av biodiversitet og frykten for at man er i ferd med å utrydde arter og skape biologiske endringer som ikke kan reverseres, er ett av de store miljøspørsmålene man er opptatt av i dag (Fisher 2003:12). I Norge kommer denne frykten til uttrykk i en lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven, NOU 2004:28), mens det på internasjonalt plan er FNs konvensjon om bevaring av biologisk mangfold fra 1992 som nok er den mest kjente.

⁷³ Skog til sagtømmerproduksjon trenger smale årringer og sterk ved, noe som krever en kombinasjon av store og små trær. Dette skaper en skogstruktur hvor det legges til rette for at det biologiske mangfoldet overlever. Dette står i motsetning til volumproduksjon, der snauhogst og hurtigst mulig vekst er målet.

Standardpunktet som omhandler biologisk viktige områder (også kalt nøkkelbiotoper), går ut på at skogeierne skal sette av områder som er spesielt viktige for overlevelse av artsmangfoldet. Biologisk viktige områder har hele veien vært et av de mest komplekse og konfliktfylte kravpunktene i Levende Skog-standarden. Som en av informantene uttrykte det:

”Det er en rød klut i øya på hver skogeier, det å sette av områder” (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

Både i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ og i arbeidet med revisjonen ble dette standardpunktet opplevd som det vanskeligste å komme til enighet om, det var her deltakerne sto lengst fra hverandre: hvor mye produktivt skogareal er det behov for å sette igjen? Hvordan skal det gjøres og hvem skal avgjøre hva som skal settes igjen? I Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ ble det vedtatt at 1 % av ”produktivt skogareal skal forvaltes som biologisk viktige områder”, mens arbeidsgruppa i revisjonen forhandlet seg frem til at dette tallet skulle økes til 5 %. Ingen av partene fikk fullstendig gjennomslag for sine krav og ønsker, men resultatet var noe alle deltakerne kunne leve med. En av informantene fra de økonomiske interessene ga uttrykk for at det ikke nødvendigvis behøvde å bli så kostbart for skogeierne heller, fordi den type områder som ble vernet som nøkkelbiotoper ofte var områder som ikke var veldig verdifulle skogbruksmessig.

Deltakerne hadde ulike oppfatninger av hvilke krav som var nødvendige å stille i forhold til biologisk viktige områder. De opererte med ulike rammer, noe som gir en ulik vektlegging av hva som oppfattes som relevant. Gjennom å sette en sak inn i en gitt sammenheng hver gang man snakker om den, bygger man opp en kognitiv ramme som saken diskuteres og forstås innenfor. Disse rammene er ikke statiske produkter, men utvikler seg kontinuerlig og skapes sammen med blant annet aktørenes opplevelser, politikk, ny kunnskap og erfaringer. Et viktig aspekt ved slike rammer er at de ofte har ulike tidsperspektiver og syn på forholdet mellom det globale og det lokale, noe som påvirker hvilke nettverk av argumenter som bygges i dem. Det å bygge slike nettverk av argumenter er en aktivitet lik den Callon og Latour (1981:288) kalte å bygge en Leviatan – et sammenhengende nettverk der hvert allment aksepterte argument og selvfølgelighet linkes sammen med andre selvfølgeligheter. Det å skape slike sammenhenger handler blant annet om å innføre en stabil representasjon av kausalitet i fremstillingene av muligheter og konsekvenser, og om en aktør vil ”vinne” diskusjonen kreves det som oftest at han eller hun utfordrer og lykkes i å bryte de andre

aktørenes konstruerte sammenhenger. Det tidligere nevnte funnet av en sjelden lavsort og det påfølgende spørsmålet om vern av området kan forstås innenfor svært ulike rammer: Vern av biologisk viktige områder kan for eksempel forstås innenfor en ramme der det overordnede målet er bevaring av biologisk mangfold langt fremover i tid. Lokale handlinger gis global viktighet og konsekvenser. I denne rammen kan nettverkene av argumenter blant annet bygges opp mot prinsippet om bærekraftig utvikling, mulige irreversible endringer i økosystemer, og at selv om man ikke kan si med sikkerhet hva slags konsekvenser det vil få om en art forsvinner bør man basere seg på å ikke ta noen sjanser. En slik tolkning og forståelse er ofte typisk for miljøinteressene fordi deres overordnede målsetninger innebærer at nåtidens valg og handlinger kontinuerlig gjøres relevant for fremtiden, og at lokale situasjoner og aktiviteter defineres inn i en større global miljødiskurs. Vern av biologisk viktige områder kan også forstås innenfor en ramme som vektlegger de lokale, umiddelbare økonomiske konsekvensene vern kan få for de som får inntekter fra skogen: Arbeidere kan miste jobber og skogeiere kan miste inntekt. Skal avgjørelser som får store konsekvenser for individene baseres på det som til syvende og sist er usikker kunnskap om eventuelle følger av fortsatt skogbruk i det aktuelle området? Slik trekkes argumenter om distriktpolitikk inn i forståelsen, der det vektlegges at lokale handlinger ikke bare har globale følger – de har også lokale og umiddelbare konsekvenser. En slik ramme er nok ofte mer typisk for de økonomiske interessene, siden det er denne gruppen som må bære de umiddelbare konsekvensene av vern. Selv om aktørenes ulike målsetninger gjør at de ofte favoriserer ulike rammer for forståelse, er de enkelte rammene sjelden enerådende i å informere en aktørs synspunkter: selv om én ramme vektlegges i større grad enn andre, vil det ofte være flere rammer som overlapper i en aktørs forståelse og tolkning av en situasjon. Dette påpekes også av en informant fra de økonomiske interessene, der han utdyper hvordan tanker om fremtiden og miljøet også er viktige interesser de tar hensyn til i skogbruket:

Det blir nok ofte fremstilt som at vi utelukkende er opptatt av, vi blir i større grad fremstilt som om vi er en blanding av teknologer og økonomer enn det vi er tror jeg, og at vi utelukkende er opptatt av mest mulig, kortsiktig, og raskest mulig økonomisk avkastning av skogbruket. Det er en rolle jeg ikke helt kjenner meg igjen i, i forhold til hvordan jeg vet skogene drives. Man er klar over selvfølgelig de økonomiske interessene og vi er jo avhengig av at ting har noenlunde økonomiske resultater, men vi driver hele tiden og balanserer interessene (økonomiske interesser, NORSKOG).

Ingen av de to rammene som ble presentert er spesielt fremtredende i den stabiliseringen som skjedde av biologisk viktige områder i revisjonen. Verken miljøinteressene eller de

økonomiske interessene lykkes i å bryte hverandres argumenttrekker, og resultatet i revisjonen var et tydelig kompromiss mellom de ulike kravene. Som nevnt i kapittel 5.1.1, var de biologisk viktige områdene et punkt flere av miljøinteressene i utgangspunktet ikke var villige til å inngå kompromisser om, og som de hadde ”ofret” andre standardpunkter for. I realiteten endte de likevel opp med å inngå kompromisser:

”(Vi hadde som) innfallsport at vi ikke skulle inngå kompromisser om biologisk viktige områder [...] noe som nok glapp litt i slutfasen” (miljøinteressert, WWF).

Det at miljøinteressene ikke tviholdt på sine krav, men heller gikk med på et kompromiss om de biologisk viktige områdene var noe som ble bemerket av andre deltakere som svært positivt. Blant annet ga en informant fra de sosiale interessene uttrykk for at de var

”veldig, veldig positivt overrasket over den viljen til å få frem en enighet fra miljøorganisasjonene som var med, WWF og SABIMA [...] for de har sin agenda, og ønsker å ivareta veldig mye på vernesida” (sosiale interesser, Fellesforbundet).

Registreringsmetodikk

Uenigheter om meningsinnhold og representasjoner oppstår også ofte der det er ulike oppfatninger av hvem som har ”rett” til å mene om noe, hvem sine oppfatninger bør veie tyngst og hvorfor (Briers og Chua 2001). De uenighetene som var rundt biologisk viktige områder handlet ikke om hvorvidt man skulle bevare det biologiske mangfoldet i skogen eller ikke, men gikk på virkelighetsoppfatning og innenfor hvilke rammer deltakerne tolker skogen: hvilke tiltak er nødvendig for å bevare mangfoldet? Hvordan er tilstanden i skogen i dag? Som en av informantene uttrykte seg om uenighetene:

Jeg tror det ligger mer i hva ting betyr i praksis enn hva en legger i begrepene teoretisk. Tror alle er enige om at vi skal bevare biologisk mangfold, artene skal ikke dø ut, vi skal ha livsmiljøer i skogen [...] vi er i prinsippet enige om veldig mye av det. Det er mer forskjellige oppfatninger av hva tilstanden faktisk er, og det er også ganske forskjellig oppfatning av hvilke virkemidler som er nødvendige, at vi er uenige om hva som er virkeligheten (miljøinteressert, SABIMA).

En annen informant pekte på noe av det samme, men nevnte også at *hvordan* man skal gå frem i forhold til vern av biologisk viktige områder også var en faktor det hersket uenighet om:

”Det er ingen av oss som er svært uenige i det (vern av biologisk viktige områder), men det er måten å gjøre det på, det er der vi fikk de store diskusjonene” (sosiale interesser, Fellesforbundet).

Diskusjonene handlet hovedsakelig om to ting: hvordan skal de biologisk viktige områdene registreres, og hvem skal gjøre det? Tidligere ble biologisk viktige områder registrert gjennom Direktoratet for naturforvaltnings naturtypekartlegging, en bred kartlegging der biologer går inn og foretar registreringer av ulike naturtyper i skogen. I 1992 opprettet biologistudenter ved UiO registreringsmetoden Siste Sjanse (SS), som et initiativ til å utvikle en egen ”registreringsmetodikk for å identifisere og kartlegge områder med naturskogkvaliteter [...] og nøkkelbiotoper” (Gulbrandsen 2002:40). Siste Sjanse ble så knyttet opp mot NOA⁷⁴ og Miljøverndepartementet. Ideen om nøkkelbiotoper ble etter hvert et viktig tema når man snakket om biologisk mangfold, og i 1997 tok det som da het Landbruksdepartementet initiativ til å starte et tilsvarende prosjekt: Miljøregistreringer i Skog (MiS). Bakgrunnen for opprettelsen av MiS var at LD mente Siste Sjanse-metoden ikke var vitenskapelig fundert, og de ønsket å skape en ”vitenskapelig fundert registreringsmetodikk for å identifisere og bevare biologisk mangfold i skog” (LD1, 2001 intervju i Gulbrandsen 2002:40). Gjennom å definere noe som uvitenskapelig skjules (til en viss grad) de verdivurderinger som ligger i holdningen, og det politiske ved utsagnet blir forsøkt fjernet gjennom å definere saken som å være et spørsmål for ekspertene – en strategi som innebærer at beslutningens legitimitet kobles til den legitimiteten som innehas av vitenskapelig kunnskap generelt, og slik fremstilles som objektiv og nøytral. Miljøverndepartementet benyttet samme strategi da de svarte at Siste Sjanse var bedre enn MiS fordi SS er bedre på å ”dokumentere forekomst av truede og sårbare arter (rødlistearter)” (Gulbrandsen 2002:41), samt at det ikke fantes noen faktisk dokumentasjon på at MiS er bedre. En av informantene kalte det en ”maktkamp mellom forskningsmiljøer” og en ”maktkamp om virkeligheten” der kampen står mellom skognæring, Landbruksdepartementet og deres institutt for Skog og Landskap på den ene siden, og miljøbevegelsen, Miljøverndepartementet og Norsk Institutt for Naturforskning på den andre. Dette henger sammen med hva som faktisk er forskjellene i registreringsmetodene: der Siste Sjanse baserer seg på biologenes kompetanse og erfaring, og registreringer utføres av fagbiologer, registreres nøkkelbiotoper i MiS av forstkandidater og skogbruksplanleggere med spesialkompetanse fra egne takstselskaper eller skogeierforeninger. Flere av representantene fra de sosiale interessene ga uttrykk for at de holdt seg utenfor debatten omkring biologisk viktige områder og registreringsmetodikk, og at de heller overlot disse

⁷⁴ Naturvernforbundet i Oslo og Akershus.

beslutningene til de andre deltakerne, som de anså for å ha mer relevant fagkunnskap om feltet. De sosiale interessene var altså var relativt tilbakeholdne i forhold til de biologisk viktige områdene rent faglig sett, men dette var ikke ensbetydende med at de ikke hadde meninger om dem: en av informantene trakk de biologisk viktige områdene ut av diskusjonen om hvordan man best kunne definere dem og tilla dem en ny sosial dimensjon gjennom å peke på sammenhengen mellom biologisk viktige områder og opplevelseskvaliteter i skogen:

”[...] dels så går det på opplevelseskvalitetene. Og det siste er jo i stor grad sammenfallende med hensyn til biologisk mangfold” (sosiale interesser, Friluftsrådernes Landsforbund).

Uenighetene rundt hvilken registreringsmetode som er best stikker dypere enn institusjonelle konflikter og å ønske om å beholde kontroll over registreringene: det handler om ulike oppfatninger av hvordan man best kan tilegne seg kunnskap om skogen og si noe om dens fysiske tilstand, samt hvilken fagkunnskap og kompetanse som har og skal ha mest autoritet og legitimitet på skogfeltet. Hvem skal ha rett til å si noe om skogen? At kunnskapen som finnes på skogfeltet bærer preg av å være avhengig av lokaliteter og tolkninger bidrar i stor grad til å muliggjøre en slik konflikt mellom fagmiljøer og interesser, der de involverte søker å etablere sin oppfatning som gjeldende gjennom ulike typer argumenter og nettverksstrategier: Enkelte av informantene fra miljøinteressene oppfatter at skognæringas økonomiske egeninteresser og ønske om kontroll over skogen har vært styrende både for hvilken registreringsmetode som velges og for det som skjedde i utviklingen av MiS-metoden. De opplever det som at verken myndigheter eller skognæring tar biologenes faglige erfaring og kompetanse på alvor, og at de har gått sammen for å ekskludere biologene fra skogbrukets arena. Denne utestengningen ses både i hvordan biologene ble ekskludert i utviklingen av MiS, og hvordan biologisk kompetanse ikke lenger stilles som krav til de som utfører registreringene av nøkkelbiotopene. En av informantene peker på hvordan det i det hele tatt stilles få krav til kompetanse hos de som registrerer – de trenger ikke kunne navnet på en eneste art. Han kaller det en

”maktkamp for å få biologene ut av skogen” (miljøinteresser, Norges Naturvernforbund).

Arnodd Håpnæs (tidligere ansatt i WWF) går i et sammendrag av foredraget ”Honne-skogvern” (WWF-Norge, ved Arnodd Håpnæs 2003 [URL 2]) hardt ut mot hvordan biologer og miljøorganisasjoners faglige bidrag og innspill ble oversett i utviklingen av

Miljøregistreringer i Skog. Han peker på hvordan denne ekskluderingen har ført til at metoden har miljøfaglige mangler, og at selv om den samler opp en god del verdifulle områder er den ikke god nok for å brukes som registreringsmetode i skog som skal sertifiseres gjennom Levende Skog-standarden:

MiS er utviklet av skogforskningen, Landbruksdepartementet og skognæringen for å registrere biologisk mangfold i skog. Biologer og miljøorganisasjoner har gitt konstruktive, faglige innspill, men få av disse har blitt videreført. Vår konklusjon er at MiS må forbedres kraftig fordi MiS har store miljøfaglige mangler og tilfredsstillende ikke kravene i Levende Skog (WWF-Norge, ved Arnodd Håpnes 2003 [URL 2]).

De miljøfaglige manglene som pekes på konkret, er at MiS-metoden mangler landskapsøkologisk perspektiv fordi det er flere ting den ikke registrerer, som naturskog og svakere boniteter⁷⁵, og fordi den

”kun ser på strukturer, elementer [...] man ser ikke hva slags kvalitet de ulike elementene har, og det registreres verken sjeldne og trua arter eller signalarter⁷⁶, noe som fra et biologisk synspunkt er en stor svakhet.” (miljøinteresser, WWF).

Slike påstander kobler miljøfaglig kvalitet til biologenes kompetanse og fagfelt, og bidrar sammen med påstandene om at skognæringa ønsker biologene ut av skogen til ”å diskreditere de andres vitenskapelige legitimitet” (Gieryn 1983:788). Å bruke som argument at noe er uvitenskapelig innebærer at man overser flere menneskers ærlighet, gode dømmekraft og kompetanse (Latour 1987:31, 33), og handler om en type grensearbeid der aktører forsøker å ekskludere andre gjennom å definere dem som outsiders. Gjennom å fremstille andre på en negativ måte i kontrast til seg selv konstrueres et bilde av egne interesser og metoder som bedre, og det endelige målet er å monopolisere profesjonell autoritet innenfor et område (Gieryn 1983:792). Spesielt for den konflikten som pågår her mellom departementer, forskningsinstitusjoner, miljøinteresser og økonomiske interesser, er at begge sider beskylder hverandres metode for å være uvitenskapelig med for mange svakheter til å korrekt kunne beskrive tilstanden i skogen. Denne situasjonen oppstår og muliggjøres i stor grad av den kompleksiteten som finnes i kunnskapen om skogen som

⁷⁵ Områder som ikke har stor produksjonsevne.

⁷⁶ Arter som benyttes for å identifisere skog med høy naturverdi, stort/spesielt arts mangfold (Siste Sjanse. *Signalarter* u.d. [URL]).

økologisk system. En av informantene ga uttrykk for dette da han trakk diskusjonen om registreringsmetodikk opp et nivå og sa følgende om hva både Siste Sjanse og Miljøregistreringer i Skog, i bunn og grunn går ut på:

”Det er jo egentlig synsing, det de gjør [...] alle disse registreringene er mer eller mindre subjektive registreringer. Skogen er sånn sammensatt at ingenting kan være absolutt innenfor den” (økonomiske interesser, Norges Skogeierforbund/Norske Skog, Sverre Thoresen).

En av informantene fra de økonomiske interessene trekker også debatten opp på et annet nivå når han sier at det viktige med registreringsmetodene ikke nødvendigvis er hva de krever i forhold til hvem som skal utføre registreringer og hvordan de ble utviklet, men at det avgjørende er hva som skjer i selve registreringen:

”De (registreringsmetodene) er greie nok alle sammen såfremt man har troverdige prosesser i den endelige prioriteringen og tilstrekkelig åpenhet i det” (økonomiske interesser, NORSKOG).

Gjennom at de sosiale interessene har ekskludert seg selv både fra å ”velge side” i forhold til registreringsmetoder og som bidragsyter i faglige diskusjoner om biologisk viktige områder, fikk de en annen funksjon i forhandlingene: informanten fra Fellesforbundet påpekte at fordi deres organisasjon ikke har noen direkte ”agenda” i forhold til biologisk viktige områder og registreringsmetodikk kan de se diskusjonene og forhandlingene mellom miljøinteresser og økonomiske interesser fra et mer nøytralt synspunkt, og fungere som en megler:

(Det vi gjør) i de diskusjonene er å sitte og høre: hva tjener best for skogeierforbundet og industrien, og hva tjener best for miljøorganisasjonene. Og så er det å danne seg et bilde: er det mulig å få til noe kompromisser her? For dette er ta og gi hele veien. Og da har vi fra vårt forbund den muligheten å kunne øve innflytelse opp mot skogeierforbundet og opp mot industrien, hvis det er ting der vi mener er fornuftig fra miljørådet. Det har vi gjort, og da kom vi på neste møte, og så har vi snakka sammen litt og spør om det er akseptabelt for miljøorganisasjonene eller ikke? [...] Sitter litt som en meglermann på akkurat det området (sosiale interesser, Fellesforbundet).

Også andre informanter fra de sosiale interessene gir uttrykk for at de gjennom å overlate detaljene i diskusjonene til andre deltakere – som de oppfattet som å ha mer kompetanse på området, kunne se det større bildet, og bidra til at diskusjonen ikke druknet i detaljene:

”Det har vi på en måte overlatt til de andre som har mer kompetanse til å gjøre det [...] den posisjonen vi da får gjør at vi kan stille noen spørsmål om hva som er vesentlig her i verden og hva som er litt detaljorientert” (sosiale interesser, Friluftsrådernes Landsforbund).

Debatten er i dag roligere enn tidligere, og situasjonen er i praksis slik at begge registreringsmetodene er godkjent for registrering av biologisk viktige områder i Levende Skog, noe også alle deltakerne er enige om. Selv om diskusjonen har stilnet noe utgjør synspunktene på registreringsmetodikk fremdeles en uforløst spenning, men dette trenger ikke nødvendigvis være negativt verken for Levende Skog, de biologisk viktige områdene eller samarbeidet mellom deltakerne; en slik spenning på et lavt konfliktnivå kan snarere tvert imot bidra til at registreringsmetodene og synspunktene på biologisk viktige områder ikke stagnerer, men utvikles i takt med ny kunnskap på skogfeltet. I likhet med uenigheten rundt biologisk viktige områder har situasjonen rundt registreringsmetodikk ikke resultert i at noen har ”vunnet” på bekostning av andre, og per i dag er både Miljøregistreringer i Skog og Siste Sjanse godkjent som verktøy for å registrere nøkkelbiotoper i Levende Skog.

5.2.2 Bærekraftig utvikling

Som tidligere nevnt stammer en av de første og mest utbredte definisjonene på bærekraftig utvikling fra Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (også kalt Brundtland-kommisjonen). Verdenskommisjonen ble oppnevnt av FN i 1983 for å ”utrede globale, langsiktige, miljømessige strategier for å sikre en bærekraftig utvikling” (Andersen og Sørensen 1992:47), og ga i 1987 ut innstillingen *Vår Felles Framtid*⁷⁷ der det ble lagt vekt på sammenhengen mellom miljøutfordringer og store politisk-kulturelle utfordringer. Essensen i bærekraftighetsbegrepet er at ”økonomisk, sosial, politisk, kulturell og teknologisk utvikling skal tilfredsstillе dagens behov uten å ødelegge mulighetene for fremtidige generasjoner til å tilfredsstillе sine behov” (ibid). På Rio-konferansen i 1992⁷⁸ bygget 178 nasjoner videre på det arbeidet som ble gjort i Brundtland-kommisjonen. Blant annet skogprinsippene ble vedtatt på denne konferansen. Skogprinsippene består av flere prinsipper som må følges for at skogbruket kan anses å være bærekraftig, og gjør eksplisitt at både sosiale, økonomiske og miljømessige interesser og behov folk har i forhold til skog skal ivaretas: Man skal ”beskytte skogene av kulturelle og miljømessige grunner [...] og folks behov for å bruke skogens produkter til økonomisk utvikling” (Prosus u.d. [URL]). Også konvensjonen om biologisk mangfold ble utarbeidet på Rio-konferansen. Denne

⁷⁷ World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press, 1987.

⁷⁸ FNs konferanse om miljø og utvikling.

konvensjonen regnes som viktig i forhold til oppholdelse av prinsippet om bærekraftig skogforvaltning, og har som mål å bevare det biologiske mangfoldet i verden, skape bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet, og sørge for at de goder som stammer fra bruk av mangfoldet skal fordeles rettferdig (Direktoratet for naturforvaltning 2008 [URL]).

Bærekraftighetsbegrepet har siden 1987 funnet veien inn i dagligtale og politikk, både nasjonalt og internasjonalt, noe som innebærer en endring i industriens tidsperspektiv og hva som inkluderes i deres ansvarsområde: Der industri og næring tidligere hadde profitorienterte målsetninger som sitt hovedområde, blir nå også miljøhensyn og sosiale hensyn i stadig økende grad inkludert i og sett som en sentral del av en bedrifts aktiviteter. Denne trenden i politikken både produserer og blir produsert av endringene som har funnet sted i markedet: Fremveksten av CSR-programmer (Corporate Social Responsibility), standarder for miljøstyring (ISO14000 serien) og kvalitet (ISO 9000 serien), er markedstrender der det vektlegges at næringslivet kan oppnå businessfordeler gjennom å implementere standarder eller CSR-programmer, at det å ta ansvar i forhold til sosiale hensyn og de effekter bedriftens aktiviteter har på sine omgivelser kan gjøres en fordel på markedet (se også kapittel 2.1 for mer om endringer som har skjedd i etterspørsel og marked).

Bærekraftighetsbegrepet og Levende Skog

At bærekraftighetsbegrepet har bredt om seg på denne måten betyr ikke at bruken av det er uproblematisk: Selv om ideen om bærekraftig utvikling innebærer en mulighet til å komme forbi den tradisjonelle motsetningen mellom natur og samfunn, der man kun kan oppnå miljøbeskyttelse på bekostning av menneskelig økonomisk og sosial utvikling (Szerzynski, Lash og Wynne 1996:4), og heller skaper en innfallsvinkel der miljøhensyn, vekst og økonomisk utvikling ikke trenger å ses som gjensidig utelukkende interesser, har begrepet møtt kritikk for at de praktiske konsekvensene av bærekraftspolitikk er uklare i tillegg til at begrepet forenkler og undervurderer de vansker som ligger i å skulle ”forene økonomisk vekst og det økologisk forsvarlige. Hvordan skal natur og penger vektes i forhold til hverandre?” (Andersen og Sørensen 1992:47, 48). Dette er fremdeles et av de sentrale spørsmålene i arbeidet med Levende Skog-standard, og er også en av årsakene til at bærekraftighetsbegrepet er vanskelig å konkretisere i forhold til skogforvaltningen. Med forankring i både nasjonal skogpolitikk, Brundtland-kommisjonens rapport (1987), Rio-konferansen og konvensjonen om biologisk mangfold (1992) og Helsinki-prosessen

(1993)⁷⁹, utarbeidet Delprosjekt 2 i Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ en idé om hva et bærekraftig skogbruk skulle innebære i Norge. Resultatet ble en relativt bred og lite spesifikk definisjon: ”Et bærekraftig skogbruk innebærer at både økologiske, økonomiske og sosiale hensyn skal ivaretas ved forvaltningen av skogressursene” (Levende Skog rapport 12, 1998:3), en definisjon som også ble videreført i revisjonen (Se høringsgrunnlaget 2006:10). En slik løst definisjon betyr at man i forhandlingene ikke har noen konkrete retningslinjer å følge i forhold til hvordan avveininger mellom de ulike interessene faktisk skal gjøres, definisjonen har en iboende ambivalens gjennom at det skapes rom for at bærekraftighetsbegrepet kan kobles til mange svært ulike aktiviteter og synspunkter. Dette er samtidig en viktig faktor i å forklare hvorfor bærekraftighetsbegrepet har den samlingseffekten det har, og hvorfor det har oppnådd global utbredelse: Siden begrepet er så elastisk er det lett for mange ulike sosiale aktører å si seg enige i det generelle meningsinnholdet – at sosiale, økonomiske og miljømessige hensyn skal balanseres. På et mer lokalt plan ble de grunnleggende målsetningene og agendaene til deltakerne i Levende Skog ikke direkte utfordret, og deltakerne trengte ikke å bearbeide sine målsetninger i særlig stor grad for å kunne si seg enige i at målet skulle være å utarbeide en standard for bærekraftig skogforvaltning. Bærekraftighetsbegrepet skapte slik en konseptuell ramme rundt Levende Skog. Gjennom at Levende Skog videreførte den ambivalensen og tolkningsfriheten som ligger i begrepet fra før av i sin definisjon av hva som utgjør bærekraftig skogbruk, ble grenseobjektet formelt stabilisert som å være litt på siden av de faktiske diskusjonene om hvordan de ulike avveiningene mellom interessene skulle gjøres. Det er nettopp bevaringen av denne ambivalensen som gjør prinsippet om bærekraftighet til et viktig grenseobjekt i Levende Skog: alle deltakerne kan samles og være enige om det generelle meningsinnholdet selv om de har forskjellige tolkninger av hvordan interessene bør balanseres og avveies i praksis. En avveining kan for eksempel måtte gjøres mellom miljø og arbeidsplasser, noe som vil være en i høyeste grad sosial og verdiladd beslutning. Da det ikke er gitt hvordan de ulike aspektene skal veies opp mot hverandre kan denne brede ambivalensen i tolkningsmulighetene vanskelig unngå å skape en viss ustabilitet i forhandlingene og standardarbeidet, spesielt når ulike aktører skal bruke begrepet for å definere hvordan

⁷⁹ Helsinki-prosessen var europeiske regjeringers politiske oppfølging av Skogprinsippene som ble vedtatt på Rio-konferansen i 1992. I 1993 vedtok de 6 kriterier for bærekraftig skogforvaltning som blant annet gikk på at bruk av skog og skogarealer skal gjøres på en måte som bevarer og fremmer det biologiske mangfoldet i skogen, ”skogøkosystemets sunnhet og livskraftighet, skogressursene ... og andre sosio-økologiske funksjoner og betingelser” (Levende Skog rapport 6, 1997:43)

tilstanden i skogforvaltningen er, og hva som eventuelt må endres. Begrepet hvis innhold i utgangspunktet virket samlende blir på denne måten problematisk. I Forhandlingsgrunnlaget uttrykkes denne spenningen mellom de ulike interessene eksplisitt, samtidig som det kommer frem at det å definere et bærekraftig skogbruk er det Levende Skog handler om:

Bærekraftig skogbruk omfatter at det er foretatt avveining mellom hensyn til økologi, økonomi og sosiale interesser. I denne sammenheng er bærekraftig skogbruk det en skal enes om, men blant arbeidsgruppens medlemmer er det ulik oppfatning av hvordan de ulike interessene skal veies mot hverandre i bruk av begrepet (Høringsgrunnlaget 2006:10).

På spørsmål om hva deltakerne la i bærekraftighetsbegrepet og bærekraftig skogforvaltning var svarene stort sett sammenfallende: alle informantene vektla Brundtland-kommisjonens arbeid, balansen mellom økonomiske, miljømessige og sosiale hensyn og interesser, samt ideen om at ressursene skal være like tilgjengelige for kommende generasjoner som oss. Det legges vekt på at verken produksjonsgrunnlag eller miljøkvaliteter i skogen skal forringes gjennom skogbruket. Samtidig påpekes det fra alle partsinteressene at det er fullt mulig å drive aktivt skogbruk og samtidig ta vare på alle artene og de totale økosystemene i skogen. Denne homogeniteten i svarene understreker den funksjonen bærekraftighetsbegrepet har i å muliggjøre samarbeidet mellom deltakerne i Levende Skog: på et generelt nivå er alle deltakerne enige. I likhet med hvordan deltakerne forholder seg til biologisk viktige områder ligger heller ikke her spenningen mellom deltakerne i hvorvidt de er enige eller uenige i selve bærekraftighetsideen: Ønsket om å få til bærekraftig skogforvaltning deles av alle partsinteressene i Levende Skog. Uenighetene baserer seg i større grad på hvordan de relaterer begrepet til den praktiske skogforvaltningen og ulike oppfatninger av hvordan tilstanden i skogen er i dag, samt hvilke endringer som eventuelt må skje innen skogforvaltningen for at den skal kunne sies å være bærekraftig. Dette er noe som påpekes av en informant:

Jeg opplevde at vi har/hadde veldig forskjellig virkelighetsoppfatning, ikke akkurat snakka forbi hverandre, men at vi har forskjellig opplevelse av hva som faktisk skjer ute i skogen. Hvorvidt ting går veldig mye bedre, egentlig nesten går dårligere eller hvor langt det er igjen. Alle er enige om at selvfølgelig skjer glipper og sånt, det erkjenner også skogsida, men de har en mye større opplevelse enn oss av at dette går riktig vei (miljøinteresser, SABIMA).

Diskusjonen som nevnes i forhold til biologisk viktige områder og registreringsmetodikk i kapittel 5.3.1 blir igjen relevant, om enn på et noe mindre detaljorientert nivå: Hvem skal ha

rett til å definere hva som regnes bærekraftig skogbruk? Hvem har den ”riktige” kompetansen og kunnskapen?

Deltakerne i Levende Skog har ulikt syn på hva som er tilstanden i skogen og hvordan både tilstand og eventuelle tiltak forholder seg til bærekraftsprinsippet. I og med at bærekraftighetsbegrepet er såpass løst formulert og skal utgjøre en ramme for avgjørelser som handler avveininger mellom kultur, natur og økonomiske verdier vil det være umulig å oppnå fullstendig balanse mellom økonomiske, miljømessige og sosiale interesser i alle beslutninger som tas. Ofte vil ikke en sak kunne defineres og identifiseres som kun et økonomisk, sosialt eller miljømessig hensyn, noe som kompliserer beslutningene enda mer. Problematikken med å oppnå balanse mellom interessene kommer også frem i intervjuene med deltakerne, der de har til dels klare meninger om hvordan disse avveiningene bør gjøres. Noen mener at sosiale og miljømessige rammer skal danne utgangspunktet for ivaretagelse av de økonomiske interessene, mens andre sier at det å veie de ulike interessene opp mot hverandre og ta en avgjørelse på hvem som skal veie tyngst ”blir litt som å sammenligne epler og pærer”. Uklarheten i bærekraftighetsprinsippet får konkrete følger for hva slags sammenhenger som gjøres mulige i forhandlingene: Nesten samtlige argumenter, aktiviteter og representasjoner deltakerne legger frem kan linkes opp mot og hente legitimitet og autoritet via bærekraftighetsbegrepets politiske tyngde og legitimitet. Om man videre tar med i betraktningen den usikkerheten og kompleksiteten som ligger i kunnskapen om skog som økologisk system, trer det frem et bilde der det å koble sine argumenter til bærekraftbegrepet nesten stiller større krav til aktørenes retoriske evner enn til faktiske handlinger og aktiviteter. Som flere av informantene påpekte, litt av poenget med bred deltakelse i Levende Skog er jo også at hver deltakerorganisasjon representerer enkelte interesser, og forhandlingene vil derfor få form deretter.

Sosiale og naturlige ordener

Bærekraftighetsprinsippet impliserer flere ting: at miljøet er noe som i større eller mindre grad kan ”styres” og kontrolleres av mennesker, samtidig som det finnes visse grenser for vekst selv om det ikke legges føringer på i hvilken tilstand disse grensene eventuelt nås. Ideen om at det finnes grenser for vekst går igjen hos flere av informantene. Alle miljøinteressene, men også enkelte andre informanter, gir uttrykk for at det finnes en grense der miljøet selv sier stopp, der det ikke går an å fortsette skogbruket med mindre man gjør store endringer i praksis. I slike uttalelser ligger en implisitt idé om at når man eventuelt når

en slik grense blir skogen som vitenskapelig objekt noe mennesker ikke lenger har full kontroll over. Objektet forskyves slik på en måte som gjør at det til en viss grad alltid vil være hjemmehørende i den naturlige orden. Forskyvninger er sosiale prosesser som involverer mye grensearbeid, nettverksbygging og vedlikehold fra aktørenes side for å bestemme hvor grensen går mellom det naturlige og det sosiale. At kunnskap om skogen som økologisk system nødvendigvis må ha i seg en viss grad av usikkerhet bidrar til å gjøre denne forskyvningen av fenomener enklere.

Denne konstrueringen av et skille mellom naturlige og sosiale ordener blir aktualisert av deltakerne i Levende Skog også andre steder i prosessen, spesielt i forhold til hva som kan påvirke de aktiviteter som finner sted i skogen: Den praktiske skogforvaltningen er en aktivitet som på flere måter er avhengig av vær og vind. Situasjoner som uventet mildvær og førefall kan føre til at skogsarbeidet skaper dype spor i terrenget selv om man har tatt de nødvendige forhåndsregler. Som en av partene uttrykker det:

[...] hvis noe går galt, og det gjør det jo – vi driver en utendørsaktivitet. For eksempel tilpasser vi drift til vær og føre-forhold: noen steder er det best å drive om vinteren for å ha frost i bakken for å redusere skader, men så hender det selvfølgelig at føret endrer seg sånn at vi får mildvær. Så blir det spor da, der man kanskje har lagt mye arbeid i at det ikke skulle bli spor (økonomiske interesser, NORSKOG).

Skogforvaltningen som aktivitet har enkelte egenskaper som gjør at det er umulig å ha full kontroll over alle konsekvenser: både naturens luner, menneskelige feil og rutinesvikt kan føre til at resultatet ikke alltid blir som planlagt. Disse fenomenene defineres inn i den naturlige orden, der de fremstår som noe man ikke kan ha full kontroll over. Den naturlige orden konstrueres dermed på samme tid som å spille en signifikant rolle i skogbruket rent praktisk sett. Slike forskyvninger er ikke uproblematiske og endelige, det oppstår kontinuerlig grensekonflikter om hvor den sosiale verden slutter og den naturlige begynner⁸⁰, noe som kommer til uttrykk gjennom hvordan aktørene i Levende Skog oppfatter at de er uenige om hva som er tilstanden i skogen, hvor grensene for hva som kan kalles bærekraftig skogbruk ligger, og i hvilken grad det er mulig å kontrollere alle konsekvenser av den praktiske skogforvaltningen: der noen ser dype spor som følge av uventet mildvær og førefall, ser andre de samme sporene som resultat av uaktsomhet, slurv

⁸⁰ Se Gieryn (1999) for mer om konflikter i forhold til grensene mellom den sosiale og naturlige verden.

og likegyldighet ovenfor standarden. Deltakerne tolker den samme situasjonen på helt forskjellige måter innenfor ulike rammeverk for forståelse – de henger hendelsene på ulike ”knagger” rent kognitivt sett.

6. Oppsummering og konklusjon

Standardiserte metoder

Hva muliggjorde samarbeidet og opprettholdt kontaktflaten i Levende Skog?

Kombinasjonen av grenseobjekter og standardiserte metoder bidro til å skape et avgrenset arbeidsrom med flere krysningspunkter, der deltakerne kunne samarbeide om å fremstille en relativt robust og stabil standard - stabiliseringen gjelder dog i størst grad den offentlige representasjonen, og vil til enhver tid bare være midlertidig fordi den destabiliseres i påfølgende revisjon. De standardiserte metodene og prosedyrene bidro ellers til å skape formelle rammer rundt Levende Skog, og har en disiplinerende effekt på prosessen som helhet. Et eksempel er hvordan de føringer som ble lagt på både intern og ekstern kommunikasjon bidro til å skape et arbeidsrom som er atskilt fra omgivelsene, der eventuelle konflikter mellom deltakerne ble bundet opp internt i prosessen.

Med opprettelsen av Rådet for Levende Skog i 2006 tas det for første gang hensyn til at Levende Skog-standarden er et produkt av dynamisk karakter. Gjennom implementering og bruk i skogforvaltningen produseres tolkninger, erfaringer og tilpasninger som skaper standarden i praksis. Dette dynamiske aspektet gjelder også i høyeste grad deltakerorganisasjonene, som gjennom Rådet fikk et forum der de kunne kommunisere og diskutere tolkninger, konkrete saker og erfaringer også i periodene mellom revisjoner. Grepene med å introdusere en nøytral leder i forhandlingene må kunne sies å ha vært svært vellykket, og bidro til at deltakerne strukturelt sett ble mer likeverdige. Samtidig vil ressursforskjellene mellom de ulike deltakerorganisasjonene i form av tid, penger og ansatte, alltid gjøre det vanskelig å komme helt bort fra det faktum at de mest ressurssterke organisasjonene vil ha strukturelle fordeler. Slike fordeler kan videre gi dem et overtak i forhandlingene gjennom at de er bedre forberedt og har utarbeidet utredninger o.l. på egne premisser.

Hvilke organisasjoner og interesser som er representert i Levende Skog kan også ha noe å si i forhold til å opprettholde kontaktflaten mellom deltakerne og forhindre brudd i forhandlingene: Standardpunktet for biologisk viktige områder var det kravpunktet i standarden der deltakerne fra partsgruppene for miljø og økonomi sto lengst fra hverandre, og deltakerne var til tider svært uenige i forhandlingene om hvilke krav som skulle stilles i

standarden og hvordan nøkkelbiotopene skulle kartlegges. Deltakerne fra partsgruppen sosiale interesser sto litt utenfor denne konflikten, og kunne derfor bidra til å sette detaljene i perspektiv gjennom å trekke diskusjonene opp på et nivå der den større sammenhengen var i fokus. Selv om det er umulig å avgjøre nøyaktig hvilken rolle personlige relasjoner og delte interesser har spilt i samarbeidet, kan det se ut som om dette har spilt en rolle i å bevare kontaktflaten når forhandlingene ble vanskelige: Flere av deltakerne kjenner hverandre personlig og deler en felles interesse for friluftsliv, noe som kan bidra til at de i prosessen også har uformelle kontaktlinjer i tillegg til de mer formelle kontaktlinjene.

Selv om mange aspekter ved det organisatoriske hadde endret seg til det bedre fra Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸ var det likevel problematiske sider også ved revisjonen: De uklare målsetningene bidro til at deltakerne satt med ulike forventninger til både prosess og resultat, et problem som ikke ble løst gjennom Forhandlingsgrunnlagets bevisstgjøring. Flere deltakere opplevde det også som problematisk at sekretæren kom fra Norges Skogeierforbund, og mente han ikke var nøytral nok.

Grenseobjekter og grensearbeid

Den elastisiteten og tolkningsrommet som ligger i bærekraftighetsbegrepet bidro til at deltakerne i Levende Skog kunne samles rundt et felles mål, nettopp fordi målet var såpass bredt definert. Bærekraftsprinsippet bidro på denne måten til å skape en konseptuell ramme rundt Levende Skog. Skogen som vitenskapelig objekt bidro ikke bare til å muliggjøre samarbeidet - skogen og dens ulike bestanddeler var også fokus i forhandlingene:

Utviklingen av Levende Skog-standarder innebar at det ulike meningsinnholdet deltakerne la i skog måtte gjøres eksplisitt og problematiseres, og på denne måten ble flere aspekter ved grenseobjektet gjort til gjenstand for åpen uenighet. Dette gjaldt spesielt biologisk viktige områder og fremmede treslag. Andre sider ved skogen, som kantsoner og livsløpstrær, var mindre problematiske å stabilisere. I forhold til hvordan deltakerne tolket meningsinnholdet på forskjellig måte var det enkelte forståelsesrammer som skilte seg ut: ulike tidsperspektiver, ulik vektlegging av lokale og globale konsekvenser, ulik oppfatning av hvor grensene går mellom den naturlige og den sosiale orden, samt ulike syn på hvordan tilstanden i skogen faktisk er og hvordan man best oppnår kunnskap om den, noe som fører oppsummeringen over på det første forskningsspørsmålet:

Hvilke strategier og argumenter tok deltakerne i bruk for å få gjennomslag for sine synspunkter i utvikling og revisjon av Levende Skog-standarden? Hva påvirket utformingen av disse strategiene? I forhold til hvem som skulle få definere hva som skulle regnes som realiteten i skogen var det hovedsakelig tre ulike typer strategier og argumentasjon som gjorde seg gjeldende. Den første er en særegen kombinasjon av påstander om egeninteresser og strukturell makt, som kulminerer i en kritikk av andre aktørers moral og vilje til å ivareta miljøhensyn: Spesielt miljøinteressene trekker inn skognæringas egeninteresser i å selv ha kontroll med hvem som registrerer og sertifiserer. Denne kritikken dras over i det moralske domenet gjennom introduksjon av ”å sette bukken til å passe havresekken”-problematikken, der skognæringas evne til objektivitet og hvorvidt de har et reelt ønske om å ivareta miljøhensyn i skogforvaltningen trekkes i tvil. I samme stil får skognæringa også kritikk for å ha full kontroll over alle praktiske sider av standarden, for eksempel i forhold til hvem som skal registrere områder i skogen. Mer spesifikt påpekes at det ikke stilles krav til biologisk kunnskap for å registrere nøkkelbiotoper, og at dette er en miljøfaglig mangel. Disse argumentene går over i neste type grensearbeid, der aktørene forsøker å ekskludere hverandre gjennom argumenter som går på kunnskap og kompetanse, ekspertise og vitenskapelighet. Slik kapittel 5.1 og 5.2 viste er dette en strategi som er spesielt fremtredende i forhold til biologisk viktige områder, registreringsmetodikk og sertifisering. Gjennom å forsøke å etablere andres ekspertise som utilstrekkelig, feil i forhold til feltet den skal si noe om, og mer ekstremt – som uvitenskapelig, forsøker deltakerne å ekskludere hverandre som gyldige bidragsyttere i forhold til å kunne si noe om tilstanden i skogen, hva som må gjøres der og hvordan. Denne strategien muliggjøres i stor grad av den usikkerheten og kompleksiteten som uunngåelig finnes i kunnskapen det er mulig å få om skogen som økologisk område. Kompleksiteten i kunnskapen gjør at det er vanskelig å gi uttalelser, særlig absolutte uttalelser, om fremtiden, noe som videre gjør det mulig for samtlige deltakere å koble sine funn, holdninger og faglige tilnærming opp til bærekraftighetsbegrepet, som er et mer stabilt element. Den siste strategien er kanskje ikke like fremtredende som den forrige, men er svært interessant i forhold til hvordan den direkte angår hvilke områder det er mulig for mennesket å ha kontroll over: Gjennom å forskyve fenomener, ofte på detaljnivå, som for eksempel mildvær og førefall, fra den sosiale til den naturlige orden etableres de som noe utenfor menneskelig kontroll. Forskyvningene kan like gjerne skje andre veien: problematiseringen av skogfeltet innebar i utgangspunktet en forskyvning av feltet fra den naturlige til den sosiale orden, fra å være noe mennesker ikke

kunne påvirke til å bli noe mennesker i høyeste grad kunne gjøre noe med. Også denne strategien gjøres enklere av kompleksiteten i kunnskapen om skog, siden den introduserer tvil og usikkerhet, og på denne måten bidrar til at det blir enklere for de sosiale aktørene å foreta forskyvninger.

Profesjonskampen og de ulike ekskluderings- og inkluderingsstrategiene i forhold til hvem som skal ha rett til å definere virkeligheten i skogen la føringer for hvordan potensialet for å inkludere flere ulike typer kunnskap i Levende Skog ble utnyttet: De kompromisser som ble forhandlet frem om biologisk viktige områder og registreringsmetodikk tyder på at de ulike faglige tilnærmingene og typene kunnskap fremdeles eksisterer mer side om side enn de kan sies å være integrert. Noe av årsaken til dette kan ligge i at de fleste deltakerne har begrenset slingringsmonn i hvordan deres påstander og representasjoner kan tolkes og forstås.

Gjennom å legge klare rammer for hvordan noe skal tolkes kan de styre forståelser i ønsket retning. Denne begrensningen i antall mulige forståelser bidrar også til at det er lettere for andre aktører å avvise påstandene. Sammen med den usikkerheten som finnes i kunnskapen om skog og det faktum at stabilisering av standarden alltid er midlertidig, fører dette til at det er en uforløst spenning på flere nivåer: mellom organisasjonsinterne holdninger og det den offentlige representasjonen og enigheten uttrykker, og mellom de ulike organisasjonenes holdninger. Stabiliseringen i enighet innebærer nemlig ikke at meningsinnholdet i skogen har blitt stabilisert på tvers av de ulike organisasjonene. Disse spenningene kan utgjøre et positivt og fornyende potensial gjennom å bidra til at standard- og kunnskapsutviklingen ikke stagnerer, men de kan også være destruktive for prosessen dersom konflikter og uenighet blir dominerende.

Studien har tegnet et bilde av hvordan utvikling og revisjon av Levende Skog-standarder er en sosial prosess preget av valg, forhandlinger og kompromisser. Det sosiale aspektet ligger ikke bare i hvordan deltakerne forhandler om stabilisering av representasjoner, men understrekes og gjøres eksplisitt gjennom den brede deltakelsen og det faktum at beslutninger i prosessen tas etter konsensusprinsippet. Kompleksitet og usikkerhet preger ikke bare den kunnskapen som finnes om skog, men kjennetegner kunnskap på miljøfeltet mer generelt: hvordan kan man være absolutt sikker på noe når man uttaler seg om fremtiden? Sammen med forskyvninger mellom den naturlige og den sosiale orden i forhold til hvilke fenomener mennesker kan ha kontroll over, er dette en problematikk som er

relevant i forhold til hvordan miljø gjøres viktig innenfor stadig flere områder av samfunn og næringsliv.

Studiens empiri er interessant for den teorien som presenteres, siden den viser hvordan grenseobjektene forhandles frem og hvordan det i denne prosessen finnes grunnlag for konflikter: Selv om grenseobjektene robuste kjerne gjør dem gjenkjennelige i flere ulike sosiale verdener, bidrar deres elastisitet og evne til å fylle behov i flere sosiale verdener på samme tid til at de også kan være gjenstand for konflikt dersom meningsinnholdet gjøres eksplisitt, spesielt dersom dette skjer fordi meningsinnholdet skal stabiliseres. Studiens viktigste funn i så måte, er at denne problematiseringen av grenseobjektene meningsinnhold ikke utelukker deres funksjon som brobygger mellom sosiale verdener. Et problematisk grenseobjekt er fremdeles et grenseobjekt.

Kildeliste

Andersen, Håkon With og Sørensen, Knut Holtan., 1992. *Frankensteins Dilemma* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Asdal, Kristin, Brenna, Brita og Moser, Ingunn red., 2001. *Teknovitenskapelige kulturer*. Oslo: Spartacus

Briers, Michael og Chua, Wai Fong., 2001 "The role of actor-networks and boundary objects in management accounting change: a field study of the implementation of activity-based costing" i *Accounting, Organizations and Society* vol. 26, nr. 23, s.237–269.

Brunsson, Nils og Jacobsson, Bengt. Red. 2000. *A World of Standards*. Oxford: Oxford University Press

Covello, Vincent T. og Richard G. Peters., 1996. "The determinants of trust and credibility in environmental risk communication: An empirical study," i Sublet, Virginia, Covello, Vincent T og Tinker, Tim L. red 1996. *Scientific Uncertainty and Its Influence on the Public Communication Process*, Dordrecht: Kluwer, s. 33-64.

Cutter, Susan., 1993. *Living With Risk : The Geography of Technological Hazards*. London: E. Arnold.

Dalen, Monica., 2004. *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget

Fisher, Anthonhy C., "Irreversibilities and catastrophic risks in climate change" i Wesseler, Justus, Weikard, Hans-Peter og Weaver, Robert D. (reds) 2003. *Risk and Uncertainty in Environmental and Natural Resource Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 9-22

Fujimura, Joan., "Crafting science: standardized packages, boundary objects, and "translation"" i Pickering Andrew. Red. 1992. *Science as Practice and Culture*. Chicago : University of Chicago Press, s. 168-214.

Gieryn, Thomas F., 1983. "Boundary-work and the demarcation of science from non-science: strains and interests in professional ideologies of scientists" i *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 6, s. 781-795.

Gieryn, Thomas F., 1999. *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago: University of Chicago Press.

Gulbrandsen, Lars H., 2002 "Konvensjonen biologisk mangfold og norsk skogbruk. Strategisk eller normativ tilpasning" i *Internasjonal politikk* 60 [1] s. 31-54.

Gulbrandsen, Lars H., 2005a. "Miljømerking og bærekraftig fiskeri- og skogforvaltning" i *Internasjonal politikk* 63 [4] s.395-420.

Hacking, Ian., 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge Massachutes: Harvard University Press.

Jamison, Andrew., 1996. "The shaping of the global environment agenda: the role of Nongovernmental organizations" i Lash, Scott, Szerszynski, Bronislaw og Wynne, Brian. Red. 1996. *Risk, Environment and Modernity : Towards a New Ecology*. London: Sage, s. 224-245.

Jasanoff, Sheila. Red. 2004. *States of Knowledge. The Co-Production of Science and Social Order*. London: Routledge

Knorr-Cetina, Karin D., 1981. *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Science*. Oxford: Pergamon.

Lash, Scott, Szerszynski, Bronislaw og Wynne, Brian "Introduction: ecology, realism and the social sciences" i Lash, Scott, Szerszynski, Bronislaw og Wynne, Brian. Red. 1996. *Risk, Environment and Modernity: Towards a New Ecology*. London: Sage, s.1-26.

Latour, Bruno og Callon, Michel 1981. "Unscrewing the big leviathans. How do actors macrostructure reality" i Knorr- Cetina, Karin og Cirourel, Aaron. Red. *Advances in Social Theory and Methodology. Toward an Integration of Micro and Macro Sociologies*. Boston: Routledge og Kegan Paul, s. 277-303.

Latour, Bruno og Woolgar, Steve 1979 (c1986). *Laboratory Life, The Construction of Scientific Facts*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Latour, Bruno 1987. *Science in Action, How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour, Bruno, 1993. *We Have Never Been Modern*. New York: Harvester Wheatsheaf.

Linnanen, Lassi,. Red. 1998. *Essays on Environmental Value Chain Management: Challenge of Sustainable Development*. Jyväskylä : University of Jyväskylä.

Linnanen, Lassi 1995. "Market dynamics and sustainable organisations- HRM implications in the pulp and paper industry's management of environmental issues" *Greener Management International*, nummer 10 (April 1995), s. 110-124. Hentet fra: Linnanen, Lassi,. Red. 1998. *Essays on Environmental Value Chain Management: Challenge of Sustainable Development*. Jyväskylä : University of Jyväskylä.

Mortensen, Bent Ole Gram., 1999. *Standardisering og certificering som instrument på miljøområdet*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Moscovici, Serge og Doise, Willem., 1994. *Conflict & Consensus – A General Theory of Collective Decisions*. London: Sage.

Pennington, Donald., 2002. *The Social Psychology of Behaviour in Small Groups*. East Sussex: Psychology Press Ltd.

Pickering, Andrew., 1992 "From science as knowledge to science as practice" i Pickering Andrew, red. 1992. *Science as Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, s. 1-28.

Rose, Hilary. 2000. "Risk, trust and scepticism in the age of the new genetics" i Adam, Barbara, Beck, Ulrich og Loon, Joost van. Red. 2000 *The Risk Society and Beyond: Critical Issues for Social Theory*. London: Sage, s.63-77.

Schein., Edgar H. 1985. *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Star, Susan Leigh og Griesemer, James. 1989. "Institutional ecology, 'translations' and boundary objects: amateurs and professionals in Berkeley's museum of vertebrate zoology 1907-39" i *Social Studies of Science* 19 (4), s. 387-420.

Rapporter/andre publikasjoner

Aalde, Oluf, Ekanger, Ivar, Grunnø, Tore, Rosland, Audun, Sollie, Pål Vidar, Toresen, Håvard og Lindstad, Berit. 1997 *Skog og klima, skog og treprodukters potensiale for å motvirke klimaendringer: rapport fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Landbruksdepartementet*. Oslo: Landbruksdepartementet.

Rolstad, Jørund, Framstad, Erik, Gundersen, Vegard og Storaunet, Ken Olaf. 2002. *Naturskog i Norge. Definisjoner, økologi, og bruk i norsk skog- og miljøforvaltning*. Ås: Norsk institutt for jord- og skogforskning.

Sanness, Berit. 2003. *Fokus på skog og miljø. Markedsaktørenes innflytelse på forvaltningen av skogressursene på 90-tallet*. Oslo: Norges Skogeierforbund.

World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press, 1987.

Natur og Ungdom v/Trude Myhre. 2003. "Snauhogger sannheten – Norske Skog lover sine kunder miljøvennlig papir, men er det egentlig det?" i *Putsj* nr. 3, 2003.

Offentlige rapporter og dokumenter fra Levende Skog-prosessene:

Levende Skog rapport 6. 1997. *Rapport 6: Markedskrav og myndighetsprosesser*. Oslo: Levende Skog.

Levende Skog rapport 8b. 1998. *Foreløpige utredninger fra Levende Skog for standardområdene friluftsliv; gamle grove trær og død ved; genbevaring; gjødsling; hogstformer; kompetanse*. Oslo: Levende Skog.

Levende Skog rapport 11. 1998 *Levende Skog: Sluttrapport fra Delprosjekt 2*. Oslo: Levende Skog

Levende Skog rapport 12. 1998. *Levende Skog: Sluttrapport fra Sertifiseringsutvalget*. Oslo: Levende Skog.

Levende Skog, møte i arbeidsgruppe, revisjonen *Notat 10. mars 2005*.

Forhandlingsgrunnlaget, mars 2006

Vedtekter, Rådet for Levende Skog

Sluttprotokoll for revisjonen 2006

Møtereferat 18.02.2005

Evalueringer av Levende Skog⁹⁵⁻⁹⁸

Arnesen, Tor, Eide, Trude Hella og Aasetre, Jørund 2004. *Levende Skog prosessen – fortid, nåtid og framtid. En evaluering*. Østlandsforskning. ØF-rapport 16/2004. Lillehammer: Østlandsforskning.

Hobbelstad, Kåre, Gobakken, Terje, Swärd, Johan 2004. *Evaluering av Levende Skog – tilstand og utvikling i norsk skog vurdert i forhold til enkelte standarder*. (NIJOS rapport 19). Ås: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Sverdrup-Thygeson, Anne, Borg, Pia og Bergsaker, Erling 2005. *Miljøhensyn på hogstflatene – før og etter Levende Skog*. Oslo: NORSKOG.

Sverdrup-Thygeson, Anne, Framstad, Erik og Svarstad, Hanne 2004. *Miljørevolusjon i skogen? En evaluering av Levende Skog i sertifisering av norsk skogbruk*. Trondheim: Norsk institutt for Naturforskning

Elektroniske kilder

Direktoratet for naturforvaltning. 2008 *Konvensjonen for biologisk mangfold* [URL].

Tilgjengelig fra: <http://www.miljostatus.no/Tema/Dyr-og-planter/Konvensjonen-om-biologisk-mangfold/> Publisert 25.01.2008. [hentet 20.juni 2008].

E-bedrift. U.d. *Treforedlingsindustriens Bransjeforening, infoside* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.e-bedrift.no/detail/link-2095.html> [hentet 4.januar 2008].

Fellesforbundet. 2007 *Om Fellesforbundet* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.fellesforbundet.no/internet/templates/Article.aspx?id=577> u.d. [hentet 4.januar 2008].

Forbrukerrådet. 1999 *Ingen slår Bergans* [URL]. I Forbrukerrapporten nr. 3, 1999, s. 36-39. Tilgjengelig fra: http://forbrukerportalen.no/filearchive/test6_99_s36-39.pdf u.d. [hentet 20.juni 2008].

FRIFO. 2003 *Dette er FRIFO* [URL 1]. Tilgjengelig fra: <http://www.frifo.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=72&DGI=72> u.d. [hentet 4.januar 2008].

FRIFO. 2003 *Medlemsorganisasjonene* [URL 2]. Tilgjengelig fra: <http://www.frifo.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=71&DGI=71> u.d. [hentet 4.januar 2008].

Friluftsrådernes Landsforbund. 2003 *Vedtekter* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.friluftsrad.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=53&DGI=53> u.d. [hentet 4.januar 2008].

Fylkesmannen i Nordland. 2006 *Regjeringen satser på skogbruk og bioenergi* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=2786&amid=1320245> Publisert 11.oktober 2006 [hentet 24.juni 2008].

Gerson, Elihu M. 1983. "Scientific work and social worlds" i *Science Communication* [URL] 1983 (4), s.357-377. Tilgjengelig fra: <http://scx.sagepub.com/cgi/reprint/4/3/357> [hentet 25.april 2008].

Korsbakken, Ivar. 2005 *Revisjonsarbeidet i gang i Skogeieren* nr.4 2005, side 9. [URL]. Tilgjengelig fra: http://www.skog.no/skog_data/Attachments/183/SK9.pdf [hentet 10. januar 2008].

Levende Skog. 2006 *Levende Skog standard for et bærekraftig norsk skogbruk* [URL]. Tilgjengelig fra: http://www.levendeskog.no/levendeskog/vedlegg/08Levende_Skog_standard_Bokmaal.pdf u.d. [hentet 07.september 2007].

Norges Naturvernforbund. 2003 *Ut av Levende Skog* [URL 1]. Oslo: Norges Naturvernforbund. Tilgjengelig fra: <http://naturvern.imaker.no/cgi-bin/naturvern/imaker?id=23118> Publisert 11.09.2003. [hentet 13.september 2007].

Norges Skogeierforbund. 2006 *Sluttprotokoll fra Levende Skog-revisjonen* [URL 2]. Oslo: Norges Skogeierforbund. Tilgjengelig fra:
http://www.skog.no/MODULES/Nyheter/article_sok.asp?Data_ID_Article=2120. Publisert 25.10.06. [hentet 10. januar 2008].

Norges Skogeierforbund. 2006 *Levende Skog standard er revidert. Mer omfattende og presis.* i Skogeieren nr. 11, 2006 [URL 3]. Oslo: Norges Skogeierforbund. Tilgjengelig fra:
http://www.skog.no/skog_data/Attachments/513/SK6.pdf Publisert 16.november 2006. [hentet 10. januar 2008]

Norges Skogeierforbund v. Gudbrand Kvaal. 2007. *NRK med feilaktig bilde av norsk skogbruk.* [URL 4]. Tilgjengelig fra:
http://www.skog.no/Modules/Nyheter/article.asp?Data_ID_Article=2245&Data_ID_Channel=3 Publisert 03.januar 2007. [hentet 3.april 2008].

Norges Skogeierforbund. *Skogeiersamvirket 100 år* [URL 5]. Tilgjengelig fra:
<http://www.skog.no/html/historie/historie.asp> u.d. [hentet 4.januar 2008].

Norges Skogeierforbund. *Samvirket* [URL 6]. Tilgjengelig fra:
<http://www.skog.no/html/historie/samvirket.asp> u.d. [hentet 4.januar 2008].

Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). 2006 *Årsmelding* [URL]. Tilgjengelig fra:
<http://www4.nina.no/C2002/Archive/nina/PppBasePdf/aarsmelding/2006n.pdf> u.d. [hentet 10.januar 2008].

Norsk Institutt for Skog og Landskap. 2006 *Årsmelding* [URL]. Tilgjengelig fra:
<http://www.skogoglandskap.no/filearchive/aarsmeldingnettutgave.pdf> u.d. [hentet 10.januar 2008].

NORSKOG. *Fakta og tall i norsk skogbruk* [URL 1]. Tilgjengelig fra:
<http://www.skoginfo.no/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID=160> u.d. [hentet 24.juni 2008].

NORSKOG. *Om NORSKOG* [URL 2]. Tilgjengelig fra:
<http://www.norskog.no/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID=243;template=norskog> u.d. [hentet 4.januar 2008].

NRK Brennpunkt. 2007 *Hogger verneverdig skog*. [URL]. Oslo: NRK Brennpunkt. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.1554526> Publisert 02.januar 2007. [hentet 3.april 2008].

Prosus, Senter for Utvikling og Miljø. *Skogprinsippene* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.prosus.uio.no/bu/agenda21/agenda-21-no/skogprinsippene.html> u.d. [hentet 12.juni 2008].

SABIMA. 2006 *SABIMA* [URL 1]. Tilgjengelig fra: <http://www.sabima.no/sider/tekst.asp?side=16&meny=Om%20SABIMA> Publisert 28.06.2006. [hentet 4.januar 2008].

SABIMA. 2008 *Strategier og planer* [URL 2]. Tilgjengelig fra: <http://www.sabima.no/sider/tekst.asp?side=54&meny=Om%20SABIMA> Publisert 13.06.2008 [hentet 24.juni 2008].

SABIMA. 2006 *Foreningene* [URL 3]. Tilgjengelig fra: <http://www.sabima.no/sider/tekst.asp?side=226&meny=Om%20SABIMA> Publisert 27.10.2006. [hentet 4.januar 2008].

Siste Sjanse. *Signalarter* [URL]. Tilgjengelig fra: http://www.sistesjanse.no/Gamle_sider/biologiskmangfold/signalart.htm u.d. [hentet 24.juni 2008].

Statskog. 2007 *Fakta og nøkkeltall* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.statskog.no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=//application/system/publish/view/showobject.asp?infoobjectid=1002414&context=7&menuid=1000524> Publisert 26.06.2007. [hentet 4.januar 2008].

Treindustrien. 2008 *Treindustrien* [URL]. Tilgjengelig fra: <http://www.treindustrien.no/fullstory.aspx?m=313> 14.02.2008 [hentet 15.juni 2008].

WWF-Norge. 2001 *Skogloven tillater Statskog å hogge verneverdig skog* [URL 1]. Tilgjengelig fra: http://www.wwf.no/bibliotek/nyheter_fakta/nyhetsarkiv/index.cfm?uNewsID=13251 Publisert 11.desember 2001. [hentet 3.april 2008].

WWF- Norge, 2003 *Miljøorganisasjonene gir nødvendig legitimitet*. [URL 2] Sammendrag av foredrag ”Honne-skogvern 290103” av Arnodd Håpnes, WWF Norge. Tilgjengelig fra: http://www.wwf.no/bibliotek/nyheter_fakta/nyhetsarkiv/index.cfm?uNewsID=10660
Publisert 31.01.03. [hentet 10.januar 2008].

WWF-Norge. 2008 *Dette er WWF, WWF – hele verdens miljøorganisasjon* [URL 3].
Tilgjengelig fra: http://wwf.no/om_wwf/index.cfm 25.04.2008 [hentet 15.juni 2008].

Vedlegg 1

Revidert Levende Skog standard

Arbeidet med revisjon av Levende Skog er gjennomført i perioden fra 27. august 2003 til 20. oktober 2006 av representanter for følgende organisasjoner:

Fellesforbundet, Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO), Friluftsrådenes Landsforbund, Norges Skogeierforbund, NORSKOG, SABIMA, Statskog SF, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Treindustrien og WWF Norge. Leder for arbeidsgruppen har vært adm.dir. Stein Lier-Hansen, Norsk Industri.

Levende Skogs mål er et skogbruk som:

- Følger alle relevante nasjonale lover og forskrifter.
- Bevarer miljøkvalitetene i gammel naturskog.
- Bevarer mangfoldet av skoglige økosystemer.
- Bevarer grunnlaget for levedyktige populasjoner av arter som naturlig hører hjemme i Norge.
- Gir grunnlag for aktiv utnyttelse av skogressursene for lønnsom næringsvirksomhet og verdiskaping.
- Skaper et godt miljørelatert omdømme for norske skogbaserte produkter i det internasjonale markedet.
- Sikrer at de som har sitt arbeid i skogen har et arbeidsmiljø hvor helse og sikkerhet blir ivaretatt.
- Sikrer at skogen i Norge gir grunnlag for et variert friluftsliv med rike naturopplevelser.
- Bidrar til å bevare kulturminner og verdifulle kulturlandskap.

(Denne listen er ikke uttømmende.)

Kravpunkt

Levende Skog standard for et bærekraftig norsk skogbruk har 25 kravpunkter som til sammen dekker områder og tiltak som har miljøpåvirkning eller er av betydning ved utøvelse av skogbruk. Hvert kravpunkt innledes med en kort beskrivelse av hva en ønsker å oppnå med kravpunktet. Videre har kravpunktet beskrivelse av:

Krav og regler

Krav og regler er beskrivelse av hva skogeier må oppfylle for å nå målene som er satt for Levende Skog. Krav kan være presisering av lovpålagte plikter knyttet til forvalter av skogeiendommen generelt. Det kan være krav til planlegging eller dokumentasjon på eiendomsnivå og konkrete krav som skal følges ved gjennomføring av hogst og skogbehandling. Regler er beskrivelse og konkretisering av hvordan kravet skal praktiseres ved hogst og skogbehandling.

Overvåking

Overvåking er beskrivelse av krav til skogtilstand på større areal enn enkelteiendom. Her kan Rådet for Levende Skog sette i verk tiltak om en kommer under fastsatt minstekrav.

Forklaringer

For enkelte kravpunkt er det skrevet forklaring av ord eller definisjoner brukt under krav og regler.

Kravpunkter

For mer utdypende informasjon om hvert standardpunkt, se

http://www.levendeskog.no/levendeskog/vedlegg/08Levende_Skog_standard_Bokmaal.pdf

1. Arbeidskraft og kompetanse
2. Avfallshåndtering
3. Beskyttelse av skogarealet
4. Biologisk viktige områder
5. Brannpåvirket skog
6. Fjellskog
7. Friluftsliv
8. Gamle grove trær og død ved
9. Genbevaring – skogstrær
10. Gjødsling og næringsbalanse
11. Hogstformer
12. Kantsoner
13. Kulturminner og kulturmiljøer
14. Landskapsplan

- 15. Langsiktig virkesproduksjon
- 16. Markberedning
- 17. Myr og sumpskog
- 18. Skogreising og treslagsskifte
- 19. Skogstruktur
- 20. Skogsveger
- 21. Sprøyting
- 22. Terrengtransport
- 23. Treslagsfordeling
- 24. Åpenhet om miljøinformasjon
- 25. Samiske rettigheter

Vedlegg 2

Deltakere i Levende Skog-prosessene

Økonomiske interesser

Norges Skogeierforbund (NSF) ble stiftet 2. mai 1913 og er en paraplyorganisasjon som per 2008 representerer åtte skogeierandelslag i Norge. Disse andelslagene har til sammen omkring 38 000 medlemmer som samlet står for ca ”85 % av skogproduksjonen i Norge” samtidig som de har store ”eierandeler både i norsk og internasjonal skogindustri” (Norges Skogeierforbund. u.d. [URL 6]). NSF jobber gjennom politisk påvirkning og samarbeid med andre organisasjoner for å ”samordne skogeierne interesser” og skaffe best mulig rammebetingelser økonomisk og næringspolitisk sett (Norges Skogeierforbund. u.d. [URL 5]).

NORSKOG er en medlemsorganisasjon for skogeiere som tilbyr konsulenttjenester i forhold til skogforvaltning⁸¹. *NORSKOG* har 230 medlemmer og jobber for å ”sikre en bærekraftig ressursforvaltning til grunneiernes, lokalmiljøets og samfunnets beste” (*NORSKOG* u.d. [URL 2]).

Statskog SF ble stiftet 18. desember 1992 og er et statlig eid selskap⁸² med (per 1.6.2007) 25 lokalkontorer i 17 fylker som skal ”forvalte, drive og utvikle statlige skog- og fjelleiendommer med tilhørende ressurser og annen naturlig tilgrensende virksomhet” (*Statskog SF* u.d. [URL]). *Statskog* ”har grunnbokshjemmelen til 65 000 km²”, noe som utgjør 1/5 av fastlands-Norge, men kun rundt 5 % av dette er grunn der det drives produktivt skogbruk og den hogst som foregår her utgjør ca. 2 % av samlet hogst i Norge (ibid).

Treforedlingsindustriens Bransjeforening ble opprettet 1. juli 1992 og er en paraplyorganisasjon som ”samlar norske produsenter av papir, cellulose, trekjemiprodukter, tremasse og trefiberplater” (E-bedrift u.d. [URL]).

⁸¹ Konsulenttenestene omfatter blant annet utarbeiding av forvaltningsplaner, ressurskartlegging, kursing, rådgivning, markedsretting etc. og omfatter utmark og skog, både nasjonalt og internasjonalt. *NORSKOG* eier også selskapet Norsk skogsertifisering AS, som gruppesertifiserer skogeierendommer etter ISO 14001 og Levende Skog-standarden (*NORSKOG* u.d. [URL 2]).

Treindustrien ble opprettet i 1987 og er en serviceorganisasjon som bistår ”sagbruk, høvlerier, limtrefabrikker, impregneringsverk og annen trebasert industri” (*Treindustrien* 2008 [URL]) med å skaffe informasjon om saker som kan påvirke medlemmenes virksomhet og initiere fellestiltak i forhold til markedsføring, standardisering, FoU, miljø etc. *Treindustrien* har 100 medlemsbedrifter som sammen utgjør 90 % av Norges samlede produksjon av trelast. I tillegg står den trebaserte industrien for ca 70 % av skogbrukets tømmerinntekter (ibid).

Miljøinteresser

Norges Naturvernforbund ble grunnlagt i 1914, har ca 20 000 medlemmer, og jobber for å verne og forvalte naturen slik at mangfoldet bevares. På skogfeltet arbeider NNV for vern av større sammenhengende områder og at skogen skal forvaltes etter økologiske prinsipper. NNV har også lenge samarbeidet med FSC.

*WWF*⁸³ ble stiftet i september 1961 og er en verdensomspennende organisasjon med aktiviteter i over 90 land. WWF har over 4000 ansatte og nesten ”5 millioner støttespillere på fem kontinenter” (WWF-Norge 2008 [URL 3]). WWF-Norge ble grunnlagt i 1970 og har per 1.januar 2008 mer enn 9000 betalende medlemmer (ibid). I Norge går WWFs arbeid ut på å beskytte og bevare naturverdier og biologisk mangfold i norsk natur gjennom påvirkning og forbedring av miljøpolitikk og lovgivning (ibid).

*SABIMA*⁸⁴ ble stiftet 7. mai 1996 og er en paraplyorganisasjon som representerer 11 ulike foreninger⁸⁵, noe som utgjør en total medlemsmasse på over 18 500 personer (SABIMA 2006 [URL 1]). SABIMA har som mål ”å fremme bevaringen av truede plante- og dyrearter og naturtyper i Norge”, og bidrar til å koordinere mye av det arbeidet som gjøres i medlemsforeningene samtidig som de fungerer som et felles talerør ”i forhold til forvaltningsmyndigheter og politiske miljøer” (SABIMA 2008 [URL 2]).

⁸² Ligger under landbruks- og mat departementet.

⁸³ World Wide Fund for Nature (tidligere World Wildlife Fund).

⁸⁴ Samarbeidsrådet for Biologisk Mangfold.

⁸⁵ Norsk Biologforening, Norsk Botanisk Forening, Norsk Ornitologisk Forening, Norges sopp- og nyttevekstforbund, Norsk entomologisk forening, Norske Havforskeres Forening, Norsk Zoologisk Forening, Norsk Limnologisk Forening, og Seksjon for Toksologi v/NSFT (SABIMA 2006 [URL 3]).

Sosiale interesser

Fellesforbundet ble opprettet i 1988 og er i dag satt sammen av syv andre forbund⁸⁶ med totalt 160 000 medlemmer (*Fellesforbundet 2007* [URL]). Fellesforbundets målsetning er organisering og fremming av arbeidstakernes lønns- og arbeidsvilkår i tillegg til at de jobber for miljøet, likebehandling, lik lønn etc. Fellesforbundets interesser i Levende Skog dreier seg i hovedsak om hvordan en standard kan virke inn på arbeidsforhold samt inkludering av arbeidernes perspektiver og kompetanse i standarden.

*FRIFO*⁸⁷ ble ”stiftet i 1989 og er en paraplyorganisasjon for de 13 største friluftslivsorganisasjonene⁸⁸ i landet med til sammen over 1/2 million medlemskap og ca 3500 lokale lag og foreninger”. (*FRIFO 2003* [URL 1]). I tillegg til å være talerør politisk sett, og jobbe for å bedre medlemsorganisasjonenes rammebetingelser, har FRIFO som mål å fremme allemannsretten⁸⁹ og friluftsliv for alle (*ibid*). Siden Miljøverndepartementet (MD) er fagdepartementet for friluftsliv og de som bidrar med hoveddelen driftsstøtte⁹⁰, samarbeider FRIFO både med dem og med Direktoratet for naturforvaltning (DN). FRIFO har også et godt samarbeid med Friluftsrådenes Landsforbund (FL), som er den siste organisasjonen i partsgruppen for sosiale interesser:

Friluftsrådenes Landsforbund ble stiftet 30. juni 1986 med målsetningen ”styrking av det allmenne friluftsliv ” (*Friluftsrådenes Landsforbund 2003* [URL]), og er en landsomfattende paraplyorganisasjon for interkommunale friluftsråd. Friluftsrådenes Landsforbund fordeler statlige tilskudd til de interkommunale friluftsrådene, arbeider med barnehager og skoler, arrangerer turer og kurs, utarbeider kart, informasjonstavler og turbøker etc. I tillegg jobber de med tilrettelegging av blant annet skiløyper, turstier, parkeringsplasser og toaletter i friluftsområdene.

⁸⁶ ”Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund, Norsk Bygningsindustriarbeiderforbund, Norsk Papirindustriarbeiderforbund, Norsk Skog- og Landarbeiderforbund og Bekledningsarbeiderforbundet”. Norsk Grafisk Forbund og Hotell- og Restaurantarbeiderforbundet kom til i henholdsvis 2006 og 2007. (*Fellesforbundet 2007* [URL])

⁸⁷ Friluftslivets Fellesorganisasjon.

⁸⁸ 4h Norge, Den Norske Turistforening, Forbundet KYSTEN, Norges Folkesportforbund, Norges Jeger- og Fiskeforbund, KFUK-KFUM speiderne, Norges Klatreforbund, Norges Orienteringsforbund, Norges Padleforbund, Norges Røde Kors Hjelpekorps, Norges Speiderforbund, Skiforeningen og Syklistenes Landsforening (*FRIFO 2003* [URL 2])

⁸⁹ Retten til fri ferdsel i norsk natur.

⁹⁰ Også Kultur- og kirkedepartementet (spillemidler), Helsedepartementet og Sosial- og helsedirektoratet (friluftsliv og helse) bidrar på ulike måter (FRIFO 2003 [URL 1]). Midlene fordeles også ut til FRIFOS medlemsorganisasjoner.